

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2006

C.J.A.M. de Bont
A. van der Knijff

Projectcode 30648

December 2006

Rapport 1.06.04

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2006

Bont, C.J.A.M. de en A. van der Knijff

Den Haag, LEI, 2006

Rapport 1.06.04; ISBN-10: 90-8615-117-5; ISBN-13: 978-90-8615-117-2

Prijs €19,50 (inclusief 6% BTW)

115 p., fig., tab., bijl.

Deze rapportage geeft zicht op de actuele bedrijfsresultaten en inkomens van de verschillende agrarische bedrijfstypen en het economisch resultaat van de gehele land- en tuinbouw.

Voor de melkveebedrijven, de varkens- en pluimveebedrijven, de akkerbouwbedrijven, de glastuinbouwbedrijven en de champignonbedrijven wordt ingegaan op de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomen in 2006. Voor de groenteteelt in de open grond, de bloembollenteelt, de fruitteelt en de boomteelt wordt een eerste zicht op de resultaten in 2006 geboden. Tevens wordt ingegaan op de resultaten van bedrijven met vleesrundvee, schapen en vleeskalveren. Voor de gehele land- en tuinbouw worden voor het jaar 2006 de productiewaarde, de netto toegevoegde waarde en het inkomen geraamd.

This report presents an overview of the current trading results and incomes of the different types of agricultural holdings and the economic result for agriculture and horticulture as a whole.

An examination is made of the trends in yields, costs, profitability and incomes of the dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, greenhouse horticultural holdings and mushroom farms in 2005. An initial run-down is given of the trading results in 2006 for open field vegetable growing, bulb growing, fruit growing and arboriculture. The trading results of beef, sheep and fattening calf farms are also examined. An estimate is made of the production value, net value added and income of agricultural industry as a whole in 2006.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2006

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Inkomensontwikkeling in vogelvlucht	9
Samenvatting	11
Summary	17
1. Inleiding	23
1.1 Doel	23
1.2 Methode	23
1.3 Uitgangspunten	23
1.4 Resultaten	25
2. Rundveehouderij	27
2.1 Melkveehouderij	27
2.2 Vleesrundveehouderij	34
2.3 Schapenhouderij	37
2.4 Vleeskalverhouderij	38
3. Intensieve veehouderij	43
3.1 Varkenshouderij	43
3.2 Pluimveehouderij	53
4. Akkerbouw	60
4.1 Structuur	60
4.2 Opbrengsten en kosten	61
4.3 Rentabiliteit en inkomen	63
5. Glastuinbouw	67
5.1 Structuur	67
5.2 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt	68
5.3 Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeelt	71
5.4 Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt	74
5.5 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw	77

6. Champignonteelt	80
6.1 Structuur	80
6.2 Opbrengsten en kosten	80
6.3 Rentabiliteit en inkomen	81
7. Tuinbouw in de open grond	83
7.1 Opengrondsgroenteteelt	83
7.2 Bloembollenteelt	85
7.3 Fruitteelt	87
7.4 Boomteelt	90
8. Agrarische sector	92
8.1 Productie en inkomen	92
8.2 Toegevoegde waarde en inkomen	96
8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf	98
8.4 Agrarisch inkomen in Europees perspectief	99
Literatuur	100
Bijlagen	
1. Toelichting op indicatoren	103
2. Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven	106
3. Ontwikkeling van prijzen en productiviteit	108
4. Standaardfout inkomen per bedrijfstype	109
5. Translation of table and figure headings	110

Woord vooraf

Elk jaar in december geeft het LEI informatie over actuele economische ontwikkelingen in de land- en tuinbouw. Het gaat dan vooral om de financiële resultaten die het afgelopen jaar zijn behaald, in vergelijking met eerdere jaren. De informatie betreft de resultaten en inkomens van de verschillende typen land- en tuinbouwbedrijven en van de totale sector. Ook worden de resultaten van de agrarische sector vergeleken met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) in Nederland en met de land- en tuinbouwsector in andere EU-landen.

In deze rapportage wordt, zoals in eerdere jaren, voor de resultaten per type bedrijf gebruikgemaakt van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Voor een toelichting wordt verwezen naar de publicatie *Het Bedrijven-Informatienet van A tot Z*. Voor de raming van de uitkomsten voor de gehele land- en tuinbouw is door het LEI gebruik gemaakt van actuele informatie over prijzen en volume in combinatie met de door het CBS vastgestelde sectorrekening van eerdere jaren.

Deze rapportage en de daarin opgenomen berekeningen zijn opgesteld door ing. J.H. Jager (rundveehouderij), ing. J.H. Wisman (intensieve veehouderij en vleeskalverhouderij), ir. R.W. van der Meer (akkerbouw en champignonteelt), ir. A. van der Knijff (glastuinbouw), dr.ir. J. Bremmer en drs. C.E. Reijnders (tuinbouw in de open grond) en door A.J. de Kleijn en drs. B. Koole (agrarische sector).

Ing. W.H. van Everdingen verzorgde de opzet van de methodiek van de berekeningen van de resultaten van de bedrijven op basis van de uitgangspunten van het LEI. Ing. J. Bolhuis leverde een bijdrage door de raming en prognose van prijzen. De coördinatie en eindredactie van dit rapport was in handen van ir. C.J.A.M. de Bont met medewerking van ir. A. van der Knijff en ir. H.A.B. van der Meulen.

Bij de berekening van de bedrijfsuitkomsten is gebruikgemaakt van de gegevens die door de aan het Informatienet deelnemende ondernemers ter beschikking zijn gesteld. Ook zijn gegevens benut van onder meer het CBS, het EIM, Eurostat, Product- en Bedrijfsschappen en de VBN.

Het LEI dankt de betreffende ondernemers en instellingen voor het beschikbaar stellen van de gegevens.

Dr. J.C. Blom
Algemeen Directeur LEI

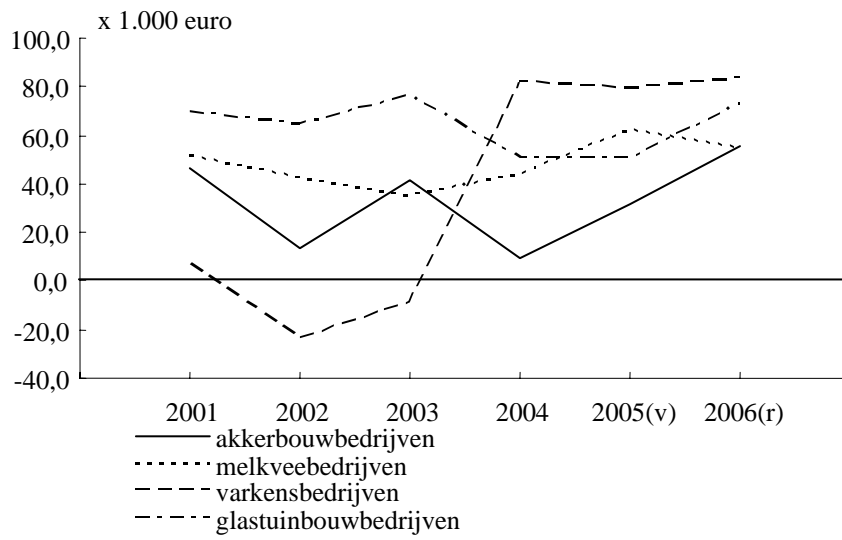

Inkomensontwikkeling in vogelvlucht

De ontwikkeling van het inkomen in land- en tuinbouw in 2006 ziet er in grote lijnen als volgt uit:

- *Melkveehouderij*
Blijft relatief hoog, ondanks een daling, omdat in tegenstelling tot 2005 de balanswaarde van het vee niet toeneemt. De daling van de melkprijzen wordt net als in 2005 wel gecompenseerd door hogere EU-premies. Het gemiddeld geraamde inkomen geeft ondernemers ruimte voor besparingen;
- *Varkenshouderij*
Blijft hoog, voor het derde achtereenvolgende jaar. De inkomensstijging wordt in 2006 getemperd door hogere veevoerprijzen. In 2006 kunnen varkenshouders, evenals in 2004 en 2005, besparingen boeken;
- *Pluimveehouderij*
Een herstel voor leghennenhouders na enkele jaren met negatieve inkomens. Vleeskuikenhouders boeken, na een goed resultaat in 2005, in 2006 echter negatieve inkomens door lagere opbrengstprijzen en hogere voerkosten;
- *Akkerbouw*
Gemiddeld een sterke stijging door de sinds jaren niet meer zo hoge prijzen van vooral poot- en consumptieaardappelen en graan. Tussen de bedrijven zijn de inkomensverschillen groot. Op bedrijven met veel zetmeelaardappelen daalt het inkomen mede door lage opbrengsten als gevolg van droogte;
- *Glastuinbouw*
Een stijging in alle delen van de glastuinbouw (groenten, bloemen en perk- en potplanten) door hogere opbrengstprijzen, ondanks de in 2006 verder gestegen gasprijzen;
- *Champignonteelt*
Een herstel door een lichte stijging van de prijzen;
- *Tuinbouw opengrond*
Een stijging voor groente-, bloembollen- en fruittelers. Boomtelers zien het inkomen gelijk blijven;
- *Gehele land- en tuinbouw*
Het inkomen van de sector neemt in 2006 duidelijk toe. De waarde van de productie stijgt door hogere prijzen. De kosten nemen minder toe. Naast de energiekosten stijgen in 2006 ook de veevoerkosten. Per saldo verbetert, volgens deze eerste raming, het reële inkomen per bedrijf met bijna 40%. Vanaf de millenniumwisseling realiseert de land- en tuinbouw in 2006 het beste financiële resultaat.

De ontwikkeling van de resultaten van enkele bedrijfstypen wordt geïllustreerd met de volgende figuur over de ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf in de melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en varkenshouderij (figuur 1).

Figuur 1 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf in akkerbouw, glastuinbouw, melkveehouderij en varkenshouderij

Samenvatting

Deze rapportage geeft aan het eind van het jaar 2006 actuele informatie over de inkomenssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen onderbouwd met cijfers. Door het presenteren van ramingen van bedrijfsuitkomsten en sectorresultaten wordt een zo goed mogelijke inschatting van de werkelijke situatie in het jaar 2006 gegeven.

Algemeen beeld

Voor de land- en tuinbouw is 2006 in verschillende opzichten een bijzonder jaar. Door de opmerkelijke weersomstandigheden, vooral de droogte en hoge temperaturen in de zomer afgewisseld met veel regen, is het aanbod van veel producten op de Europese markten kleiner dan normaal. Hierdoor zijn de prijzen van enkele producten sterk gestegen. Ook een gunstige ontwikkeling van de economie en koopkracht in Nederland en andere voor de afzet van producten belangrijke landen is van belang. Vanaf de zomer van 2006 is de veehouderij opgeschrikt door gevallen van blauwtong. Dit heeft gevolgen voor onder meer de export van rundvee en schapen. In de eerste maanden van 2006 had de dreiging van vogelgriep effect op de vraag naar producten. Het jaar is verder gekenmerkt door nog steeds hoge energieprijzen.

Het inkomen van de gehele land- en tuinbouw in 2006 is door een stijging van de prijzen van veel producten beduidend hoger dan in voorgaand jaar. In 2006 lijkt het tot dusver beste resultaat voor de sector in de 21e eeuw te worden gerealiseerd. Binnen de land- en tuinbouw lopen de geraamde sterk inkomens uiteen. De resultaten van de verschillende bedrijfstypen tonen een gevarieerd beeld (tabel 1).

De afgelopen jaren is het aantal land- en tuinbouwbedrijven fors verminderd. Voorlopige cijfers van het CBS geven aan dat de daling zich in 2006 voortzet, met bijna 3% (tabel 2). Sterker dalend dan met dit percentage in 2006 is onder meer het aantal glastuinbouw-, champignonenteelt- en melkveebedrijven.

Doorslaggevend voor het in 2006 sterk verbeterde inkomensresultaat van de sector is dat de prijzen van de producten gemiddeld duidelijk meer stijgen dan de productiekosten. De kosten stijgen overigens wel meer dan op grond van de inflatie zou kunnen worden verwacht. Dit geldt onder meer voor de prijs van veevoerders, die mede steeg door de krappere graanoogst als gevolg van droogte in de EU in 2006. De prijzen van energiedragers waren in 2005 al fors gestegen. De stijging van de prijs van ruwe olie in 2005 en 2006 heeft voor de prijs van aardgas, dat voor de glastuinbouw een belangrijke kostenpost is, in 2006 tot een verdere stijging geleid. Ten opzichte van de dollar bleef de euro in 2006 sterk. De export van producten, onder meer sierteeltgewassen, naar landen buiten de eurozone lijkt relatief weinig problemen te ondervinden van deze

wisselkoersverhouding. Mede door de sterke euro kwam de inflatie in 2006 op een vrijwel ongekend laag cijfer.

Beeld per bedrijfstype

Rundveehouderij

Voor melkveebedrijven daalt het inkomen in 2006 na een flinke toename in 2005 (tabel 1). De stijging van de Europese compensatie voor de verdere daling van de zuivelprijzen maakt de daling van de ontvangen melkprijzen ook dit jaar goed. Een duidelijk negatief inkomenseffect gaat uit van de daling van de post omzet en aanwas rundvee. In 2005 was de aanwas (waardestijging van vee) aanzienlijk. De opbrengsten van vee stegen in 2006 door hogere prijzen overigens wel verder. De opbrengsten per melkveebedrijf nemen licht toe bij een toename van de bedrijfsomvang en blijven achter bij de stijging van de kosten, onder meer van veevoer. De opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit) daalt dan ook. Het gezinsinkomen uit bedrijf daalt met ongeveer 6.000 euro per bedrijf tot 55.000 euro, na een toename met ruim 15.000 euro in 2005. Hierdoor kunnen de bedrijven gemiddeld in 2006 bijna 30.000 euro besparen. Voor biologische melkveebedrijven is het gemiddelde inkomen in 2006 vrijwel gelijk aan het niveau van voorgaand jaar en ook aan het inkomen van de gangbare melkveebedrijven.

Voor vleesrundveehouders blijft het inkomen in 2006 vrijwel gelijk aan dat van vorig jaar. De opbrengsten van het vee zijn hoger. Voor vleeskalverenhouders levert 2006 door lagere contractvergoedingen een daling van het inkomen op. Schapenhouders zullen in 2006 een gelijk saldo per ooi realiseren, maar door de blauwtongziekte staan de prijzen de laatste maanden wel onder druk.

Intensieve veehouderij

De varkenshouderij, die te maken heeft met een cyclische prijsontwikkeling, kende in 2006, net als in de voorgaande twee jaar hoge prijzen van biggen en varkens. In 2006 zijn deze zelfs wat verder gestegen. Vooral de prijs van varkens steeg, maar ook de voerprijzen stegen. Dit resulteert in een lichte toename van de saldi per zeug en per vleesvarken. Voor alle typen varkensbedrijven is het inkomen in 2006 hoger dan in 2005. Terwijl in de jaren 2002 en 2003 het inkomen van de varkenshouders nog gemiddeld duidelijk negatief was, kan nu voor het derde opeenvolgende jaar een positief resultaat worden geboekt. In deze jaren met een rentabiliteit van 100 of meer zijn flinke besparingen in de varkenshouderij mogelijk.

Voor de leghennenhouders levert 2006, na de teleurstellende jaren 2004 en 2005, een herstel van het inkomen op door hogere eierprijzen. Het geraamde inkomen voor 2006 levert weliswaar enige ruimte op voor besparingen, maar dat weegt niet op tegen het vermogensverlies dat de leghennenhouders de voorgaande jaren gemiddeld boekten

Voor vleeskuikenhouders waren de opbrengstprijzen in vooral de eerste maanden van 2006 laag. Door de dreigende vogelgriep nam de vraag af en stonden de prijzen onder druk. Mede door de gestegen voerprijzen neemt het saldo sterk af en wordt het inkomen zelfs negatief. De geraamde inkomensdaling ten opzichte het gunstige jaar 2005 is fors, meer dan 100.000 euro.

Tabel 1 Rentabiliteit en inkomen op agrarische bedrijven

Bedrijfstype	Opbrengsten- kostenverhouding			Gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf (x 1.000 euro)		
	2005 (voorl.)	2006 (raming)	Mutatie	2005 (voorl.)	2006 (raming)	Mutatie
Melkveebedrijven	84	77	-7	62	55,5	-6,5
Vleeskalverenbedrijven	94	88	-6	53	48	-5
Varkensbedrijven	102	101	-1	80	85	5
w.v. fokvarkensbedrijven	105	103	-2	101	106	5
vleesvarkensbedrijven	97	97	0	38	43	5
gesloten varkensbedrijven	103	101	-2	106	110	4
Leghennenbedrijven	85	94	9	-9	57	66
Vleeskuikenbedrijven	104	90	-14	97	-12	-109
Akkerbouwbedrijven	87	93	6	31	55	24
Glastuinbouwbedrijven	94	96	2	50,5	77	26,5
w.v. glasgroentebedrijven	92	94	2	32	58,5	26,5
snijbloemenbedrijven	93	94	1	46	66,5	20,5
pot- en perkplantenbedrijven	100	102	2	85	106	21
Champignonbedrijven a)	90	89-94	+	15	21-31	+
Opengrondsgroentebedrijven a)	87	86-90	+	42	45-55	+
Bloembollenbedrijven a)	95	95-99	+	60	55-75	+
Fruitbedrijven a)	80	86-90	+	25	47-57	+
Boomteeltbedrijven a)	91	89-93	0	62	57-67	0

Bron: Informatienet.

a) voor deze bedrijfstypen zijn de voor 2006 geraamde resultaten met een marge aangegeven; de verwachte verandering ten opzichte van het voorgaande jaar is aangeduid met een + bij een verbetering.

Akkerbouw

Voor het gemiddelde akkerbouwbedrijf stijgt in 2006 het inkomen aanzienlijk, na het herstel in 2005. Beduidend hogere prijzen van poot- en consumptieaardappelen en uien zijn de belangrijkste oorzaak van de inkomensstijging. De stijging wordt wel beperkt door de lagere prijs van suikerbieten als gevolg van de Europese besluiten (De Bont et al., 2006). De rentabiliteit van de akkerbouw komt in 2006 boven de 90%, een resultaat dat al een aantal jaren niet is gerealiseerd. Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf stijgt met ruim 20.000 euro naar 55.000 euro in 2006. De inkomensstijging in de akkerbouw geldt vooral voor de kleigebieden. Op de bedrijven met veel zetmeelaardappelen daalt het inkomen vooral door de lagere kg-opbrengsten van de gewassen en de lagere prijs van suikerbieten. Door de inkomensstijging kunnen veel akkerbouwbedrijven in 2006

besparingen boeken. Dit geldt niet voor de bedrijven met veel zetmeelaardappelen. Overigens zal de spreiding in inkomens dit jaar groot zijn; door kwaliteitsproblemen en contracten kunnen niet alle bedrijven profiteren van de hoge prijzen van aardappelen.

Glastuinbouw

Voor de glastuinbouw is ook in 2006 de forse stijging van de energieprijzen van grote invloed op de inkomensontwikkeling. In tegenstelling tot vorig jaar leidt deze kostenstijging in 2006 echter niet tot lagere inkomens. Deze stijgen namelijk in alle onderdelen van de sector (groenten, bloemen en potplanten) door de hogere opbrengstprijzen. De geraamde inkomensverbetering komt voor elk van de drie onderdelen van de glastuinbouw uit op ruim 20.000 euro per bedrijf. Overigens zijn er per gewas duidelijke verschillen. De rentabiliteit van elk onderdeel van de glastuinbouw stijgt licht (met 1 tot 2 procentpunt), maar komt alleen voor de pot- en perkplantenbedrijven boven de 100. Deze bedrijven kunnen hiermee vrij aanzienlijke besparingen realiseren. Voor de groente- en bloementelers zal het jaar 2006 gemiddeld wat de besparingen betreft op ongeveer nul uitkomen.

Champignonenteelt

De champignonbedrijven zien in 2006 de resultaten enigszins herstellen door wat hogere prijzen. De rentabiliteit blijft overigens vrij laag, namelijk ongeveer 90%. Het geraamde gezinsinkomen uit het bedrijf van 20 tot 30.000 euro in 2006 biedt geen ruimte voor besparingen.

Tuinbouw open grond

Voor de groenteteelt in de open grond wordt voor 2006 een beter resultaat verwacht dan in 2005. De inkomensstijging is vooral het gevolg van het hogere prijsniveau van de meeste gewassen. Ook de bloembollentelers boeken in 2006 door hogere prijzen een beter resultaat dan in voorgaand jaar. Wel ondervindt een aantal bedrijven de financiële gevolgen van problemen met de kwaliteit van de bollen. De fruittelers zien het inkomen in 2006 naar verwachting eveneens toenemen. De prijzen van appels zijn wat hoger, die van peren staan door een recordoogst wat onder druk. In de boomteelt blijven de inkomens ongeveer gelijk aan het niveau van 2005. Door de weersomstandigheden was het afzetseizoen kort, waardoor de boomtelers niet optimaal konden profiteren van de stijgende koopkracht van de consument.

Beeld voor de gehele sector

Voor de gehele agrarische sector levert 2006 een aanzienlijk hoger inkomen op dan voorgaand jaar. De omvang van de productie is vrijwel gelijk gebleven, terwijl de prijzen van de producten met bijna 7% zijn gestegen. De productiewaarde van de gehele sector is hierdoor ongeveer 7% hoger dan in 2005 en komt, inclusief agrarische diensten, dit jaar op ruim 22 miljard euro. Binnen dit totaal stijgt de waarde van de plantaardige productie dit jaar met circa 1 miljard euro (ruim 9 %) en die van de veehouderijproductie met circa 400 miljoen euro (5%). De totale productiewaarde van de tuinbouw is ongeveer gelijk aan die van de veehouderij (ongeveer 8,5 miljard euro), terwijl die van de akkerbouw, inclusief voedergewassen, toeneemt tot ongeveer 3 miljard euro

Tabel 2 Ontwikkeling aantal bedrijven per type

	1990	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Totaal land- en tuinbouw	124.900	97.480	81.830	79.510	-2,8
Melkveebedrijven	39.550	26.820	21.330	20.440	-4,2
Vleeskalverenbedrijven	1.250	1.280	1.140	1.160	1,8
Varkensbedrijven	9.200	6.060	4.300	4.170	-3,0
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.090	1.510	1.470	-2,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.420	1.680	1.690	0,6
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.550	1.100	1.010	-8,2
Leghennenbedrijven	770	660	570	560	-1,8
Vleeskuikenbedrijven	620	540	370	350	-5,4
Akkerbouwbedrijven	16.260	13.750	12.370	12.270	-0,8
Glastuinbouwbedrijven	10.240	7.900	6.090	5.660	-7,0
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	2.640	1.960	1.840	-6,1
snijbloemenbedrijven	4.420	3.610	2.760	2.550	-7,6
pot- en perkplantenbedrijven	1.600	1.650	1.360	1.260	-7,4
Champignonbedrijven	790	520	320	280	-12,5
Opengrondsgroentebedrijven	2.500	1.460	1.080	1.060	-1,9
Bloembollenbedrijven	1.750	1.340	1.060	1.040	-2,2
Fruitbedrijven	2.810	2.210	1.810	1.750	-3,4
Boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.520	2.550	1,2

Bron: CBS-Landbouwtelling, 2006 voorlopige gegevens.

De kosten van door de land- en tuinbouw aangekochte goederen en diensten stijgen in 2006 door een gemiddelde prijsstijging van ruim 4%. Terwijl de voederkosten eveneens met ruim 4% toenamen, stegen de kosten van energie met meer dan 15%.

Per saldo stijgt de netto toegevoegde waarde van de sector met ongeveer 15%. Het inkomen dat voor de agrarische ondernemersgezinnen resteert na de betaalde factorkosten (rente, lonen en pacht) in rekening te hebben gebracht, neemt toe met ruim 35% tot ongeveer 3,5 miljard euro. Door de inflatie van ruim 1% en de daling van het aantal ondernemers en gezinsleden in de landbouw met circa 4% stijgt de koopkracht per bedrijf in 2006 met bijna 40%. Door deze forse stijging is het inkomensniveau (reëel, gemiddeld per bedrijf) aanzienlijk hoger dan in de afgelopen jaren.

Een vergelijking met het midden- en kleinbedrijf (MKB) leert dat de inkomens in de land- en tuinbouw in 2006 meer toenemen. Ook in 2005 kon de land- en tuinbouw inlopen op de inkomensachterstand die in eerdere jaren was ontstaan op het MKB, dat jaarlijks een meer stabiele reële inkomensverbetering kent. Voor het MKB is van belang dat de loonkosten de afgelopen jaren vrij stabiel zijn gebleven. De perspectieven van het MKB voor 2007 zijn gunstig (EIM, 2006).

Nederland scoort naar verwachting, in vergelijking met andere EU-landen, in 2006 goed met de ontwikkeling van het inkomen van de land- en tuinbouw. Ook in 2005 kwam

Nederland met een stijging goed uit de bus. In eerdere jaren bleef de ontwikkeling van het inkomen van de Nederlandse land- en tuinbouw echter wel achter bij die van de meeste andere landen (De Bont en Van Berkum, 2004).

Summary

Development of farm results and incomes in 2006

This report provides current information about the income situation in Dutch agriculture and horticulture at the end of the year 2006. Besides the development in the sector as a whole, the ins and outs of the different types of holdings with figures. Through the presentation of estimates of operating results and sector results, the best possible assessment of the actual situation in the year 2006 is given.

General picture

The year 2006 has been an unusual year for agriculture and horticulture in various respects. Due to the remarkable weather conditions, particularly the drought and the high temperatures in the summer alternating with a lot of rain, the supply of many products on the European markets has been smaller than usual. Consequently, the prices of a number of products have increased sharply. Another important aspect is the favourable development of the economy and purchasing power in the Netherlands and other countries of importance for the sales of products. The livestock production sector has been on edge since the summer of 2006, due to cases of bluetongue disease. This had consequences for exports of cattle and sheep, for example. In the first few months of 2006, the threat of bird flu had an impact upon the demand for certain products. The year was also characterised by continued high energy prices.

The income of agriculture and horticulture as a whole in 2006 was considerably higher than the year before due to an increase in the prices of many products. It appears that the best result for the sector so far in the 21st century was achieved in 2006. Within agriculture and horticulture, there is great diversity among the estimated strong incomes. The results of the various types of holding present a varied picture (table 1).

In recent years, the number of agricultural and horticultural holdings has fallen sharply. Provisional figures from Statistics Netherlands indicate that the decline has continued into 2006: almost 3% (table 2). Even sharper declines in 2006 can be seen in the number of greenhouse horticultural holdings, mushroom farms and dairy farms.

A decisive factor for the strongly improved income result of the sector in 2006 is the fact that the prices of the products are on average increasing significantly faster than production costs. Incidentally, the costs are increasing faster than would be expected on the grounds of inflation. This also applies to the price of animal feed, which rose partly due to the less good grain harvest resulting from the drought in the EU in 2006. The prices of fuels have already risen sharply in 2005. The increase in the price of crude oil in 2005 and 2006 gave rise to a further increase in the price of natural gas in 2006 a major cost item for greenhouse horticulture. The euro remained strong in relation to the dollar in 2006. Exports

of products such as ornamental products to countries outside the Euro-zone appear to encounter relatively few problems resulting from this exchange rate relationship. Partly due to the strong euro, inflation in 2006 was at an almost unprecedentedly low level.

Picture per type of holding

Cattle farming

The 2006 income for dairy farms has declined, following a significant increase in 2005 (table 1). The increase in European compensation for the further decline of dairy prices also compensates for the decline in the milk prices received this year. A clear negative income effect is due to a fall in the turnover and growth in cattle farming. In 2005, that growth (increase in the value of cattle) was considerable. Incidentally, the revenues from

Table 1 Profitability and incomes on agricultural holdings

Type of holding	Revenue - cost ratio			Farm family income per holding (x €1,000)		
	2005 (prov.)	2006 (est.)	Change	2005 (prov.)	2006 (est.)	Change
Dairy farms	84	77	-7	62	55.5	-6.5
Veal farms	94	88	-6	53	48	-5
Pig farms	102	101	-1	80	85	5
of which: pig breeding farms	105	103	-2	101	106	5
porker farms	97	97	0	38	43	5
closed pig farms	103	101	-2	106	110	4
Laying-hen farms	85	94	9	-9	57	66
Broiler farms	104	90	-14	97	-12	-109
Arable farms	87	93	6	31	55	24
Greenhouse horticultural holdings	94	96	2	50.5	77	26.5
of which: greenhouse vegetable holdings	92	94	2	32	58.5	26.5
cut flower holdings	93	94	1	46	66.5	20.5
pot plant and bedding plant holdings	100	102	2	85	106	21
Mushroom farms a)	90	89-94	+	15	21-31	+
Open-air vegetable holdings a)	87	86-90	+	42	45-55	+
Bulb growing businesses a)	95	95-99	+	60	55-75	+
Fruit farms a)	80	86-90	+	25	47-57	+
Tree nurseries a)	91	89-93	0	62	57-67	0

Source: Farm Accountancy Data Network.

a) the estimated results for 2006 are given with a margin for these types of holding; the expected change in relation to the previous year is indicated with a + in the case of an improvement.

cattle increased further in 2006 due to higher prices. The revenues per dairy farm increase slightly if there is an increase in the size of the farm, and lag behind in the event of increased costs, for example the price of animal feed. The revenue-cost ratio (profitability) then also declines. The farm family income declined by approximately €6,000 per farm to €55,000, following an increase of more than €15,000 in 2005. Consequently, the farms can save an average of almost €30,000 in 2006. For organic dairy farms, the average income in 2006 is virtually the same as that of the previous year and the income of conventional dairy farms.

The income of beef cattle farmers in 2006 has remained at almost the same level as that of the year before. The revenues from the cattle are greater. Lower contract compensation for veal farmers resulted in a fall in income in 2006. Sheep farmers will achieve the same balance per ewe in 2006, but bluetongue disease has put pressure on prices in the past few months.

Intensive livestock production

The pig farming sector, characterised by cyclical price movements, saw high prices for piglets and adult pigs in 2006, as it did in the previous two years. In fact, these prices rose even higher in 2006. The price of pigs rose particularly strongly, but feed prices also increased. This resulted in a slight increase in the balances per sow and per porker. For all types of pig farms, incomes in 2006 were higher than those in 2005. Whereas in the years 2002 and 2003 the incomes of pig farmers were on average still clearly negative, a positive result has now been achieved for the third year in a row. In years with a profitability of 100 or more, major savings are possible in pig farming.

After disappointing years in 2004 and 2005, the year 2006 saw a recovery in the income of egg farmers due to higher egg prices. The estimated income for 2006 does contain scope for savings to be made, but this does not offset the average loss of capital suffered by egg farmers in the preceding years

The yield prices for broiler farmers were particularly low in the first few months of 2006. The threat of bird flu caused a slump in demand and prices were put under pressure. Partly due to the increased feed prices, the balance declined sharply and incomes even fell into the negative zone. The estimated fall in income in relation to the favourable year 2005 is very significant, more than €100,000.

Arable farming

The income of the average arable farm rose considerably in 2006, following recovery in 2005. Significantly higher prices for seed potatoes, ware potatoes and onions are the main causes of the increase in income. The increase is limited by the lower price of sugar beet resulting from European decisions (De Bont et al., 2006). The profitability of arable farming in 2006 exceeded 90%, a result that has not been achieved for several years. The average farm family income rose from a little over € 20,000 to € 55,000 in 2006. The increase in income in arable farming applies particularly to clay areas. On farms with a lot of starch potatoes, the income has mainly fallen due to lower kg revenues from the crops and the lower price of sugar beet. The increase in income means that many arable farms were able to make savings in 2006. This does not apply to the farms with a lot of starch

potatoes. Incidentally, the distribution of incomes will be broad this year; contracts and quality problems have meant that not all farms have been able to profit from the high prices of potatoes.

Greenhouse horticulture

The sharp increase in energy prices has also had a major impact on income development in greenhouse horticulture in 2006. However, in contrast with the previous year, this increase in costs in 2006 did not lead to lower incomes. These have in fact increased in all areas of the sector (vegetables, flowers and pot plants) due to the higher yield prices. The estimated improvement in income amounts to over €20,000 per farm for each of the three areas of greenhouse horticulture. There are however clear differences between crops. The profitability of each area of greenhouse horticulture has risen slightly (by 1 to 2 percentage points), but only exceeds 100 for pot plant and bedding plant holdings. These businesses can thus achieve fairly considerable savings. For vegetable and flower growers, the savings in the year 2006 will on average be around zero.

Mushroom cultivation

Mushroom farms have seen their results improve again slightly in 2006 due to slightly higher prices. Profitability remains fairly low, however, at around 90%. The estimated farm family income of between €20,000 and €30,000 in 2006 offers no scope for savings.

Open field horticulture

A better result is expected for open air vegetable cultivation in 2006 than was achieved in 2005. The increase in income is primarily a consequence of the higher price level of most crops. Bulb growers also achieved better results in 2006 than in 2005, due to higher prices. However, a number of holdings have experienced the financial consequences of problems with the quality of the bulbs. Fruit growers have also seen their incomes increase in 2006 in line with expectations. The prices of apples are a little higher, while the prices of pears have been put under pressure by a record harvest. In arboriculture, incomes have remained at virtually the same level as in 2005. The sales season was short due to weather conditions. Consequently, the arboriculturalists were not able to fully profit from the increasing purchasing power of the consumer.

The sector as a whole

The year 2006 resulted in a significantly higher income than the previous year for the entire agricultural sector. The scale of production remained virtually unchanged, while the prices of products have risen by almost 7%. The production value of the entire sector is consequently approximately 7% higher than in 2005, amounting to over €22 billion this year, including agricultural services. Within this total, the value of vegetable-based production rose this year by approximately €1 billion (over 9%), while the value of livestock production increased by around €400 million (5%). The total production value of horticulture is roughly the same as that of livestock production (around €8.5 billion), whereas that of arable farming - including fodder crops- has increased by about €3 billion.

The costs of goods and services purchased by agriculture and horticulture rose in 2006 due to an average price increase of a little over 4%. While feed costs also rose by 4%, energy costs increased by more than 15%.

On balance, the net added value of the sector increased by approximately 15%. The income remaining for the farmers' families after deducting the paid factor costs (interest, wages and lease costs) increased by more than 35% up to approximately €3.5 billion. Due to inflation of more than 1% and the decline in the number of farmers and farming family members by approximately 4%, the purchasing power of each farm increased by almost 40% in 2006. This considerable increase resulted in a significantly higher income level (real, average per farm) than in recent years.

Table 2 Development of number of holdings per type

	1990	2000	2005	2006(v)	Change (%)
Total agriculture and horticulture	124,900	97,480	81,830	79,510	-2.8
Dairy farms	39,550	26,820	21,330	20,440	-4.2
Veal farms	1,250	1,280	1,140	1,160	1.8
Pig farms	9,200	6,060	4,300	4,170	-3.0
of which: pig breeding farms	3,500	2,090	1,510	1,470	-2.6
porker farms	3,690	2,420	1,680	1,690	0.6
closed pig farms	2,010	1,550	1,100	1,010	-8.2
Laying-hen farms	770	660	570	560	-1.8
Broiler farms	620	540	370	350	-5.4
Arable farms	16,260	13,750	12,370	12,270	-0.8
Greenhouse horticultural holdings	10,240	7,900	6,090	5,660	-7.0
of which: greenhouse vegetable holdings	4,220	2,640	1,960	1,840	-6.1
cut flower holdings	4,420	3,610	2,760	2,550	-7.6
pot plant and bedding plant holdings	1,600	1,650	1,360	1,260	-7.4
Mushroom farms	790	520	320	280	-12.5
Open-air vegetable holdings	2,500	1,460	1,080	1,060	-1.9
Bulb growing businesses	1,750	1,340	1,060	1,040	-2.2
Fruit farms	2,810	2,210	1,810	1,750	-3.4
Tree nurseries	2,930	2,810	2,520	2,550	1.2

Source: CBS (Statistics Netherlands) agricultural census, provisional data for 2006.

A comparison with Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) demonstrates that incomes in agriculture and horticulture have increased by more in 2006. In 2005, too, agriculture and horticulture were able to make up loss ground in respect of incomes, ground that was lost to SMEs in previous years, as SMEs have a more stable real annual income improvement. For SMEs, it was important that wage costs remained relatively stable over recent years. The prospects for SMEs in 2007 are favourable (EIM, 2006).

The Netherlands is expected to score well in 2006 in terms of the development of incomes in agriculture and horticulture in comparison with other EU countries. The Netherlands also achieved an increase in 2005. In previous years, income development in Dutch agriculture and horticulture did however lag behind that of most other countries (De Bont & Van Berkum, 2004).

1. Inleiding

1.1 Doel

Het LEI rapporteert met regelmaat over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en over de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Elk jaar wordt in december een raming gepresenteerd. De raming geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende, bijna afgesloten jaar 2006.

Dit rapport is een nieuwe editie in deze reeks. In de hoofdstukken 2 tot en met 7 wordt per bedrijfstype inzicht geboden in de ontwikkeling op bedrijfsniveau. De gehanteerde begrippen zijn gelijk aan die in de editie vanaf 2003 op basis van de in 2001 door het LEI opnieuw geformuleerde uitgangspunten en definities van het Bedrijven-Informatienet (het Informatienet). De belangrijkste uitgangspunten en definities worden in dit rapport toegelicht in paragraaf 1.3 en in bijlage 1.

Er wordt voor alle bedrijven gerapporteerd over een kalenderjaar. Bij de vaststelling van prijzen van de bewaarproducten, zoals aardappelen, wordt wel rekening gehouden met de te verwachten verkoopresultaten na 31 december 2006. Dit wijkt af van de systematiek van de EU in de landbouwrekeningen. Hierdoor treden er voor deze producten prijsverschillen op.

In hoofdstuk 8 wordt een globaal beeld geschetst van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 2006. De opzet van de sectorraming stemt overeen met het systeem van de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, die voor Nederland door het CBS worden opgesteld. De gegevens voor de jaren tot en met 2005 zijn dan ook afkomstig van het CBS. De raming voor 2006 is, in overleg met het CBS en het CPB, opgesteld door het LEI. Door de in EU-verband geharmoniseerde methode voor de raming voor de sector kunnen de uitkomsten voor Nederland worden vergeleken met die van andere EU-landen. In hoofdstuk 8 wordt hier kort op ingegaan.

1.2 Methode

In dit rapport staat de raming van het inkomen in 2006 centraal. Bij de presentatie ervan worden ook de uitkomsten van de kalenderjaren 2004 en 2005 in beeld gebracht. Voor de resultaten per bedrijf in de jaren 2004 en 2005 is gebruikgemaakt van de gegevens van de bedrijven die deelnemen aan het Informatienet. Omdat de resultaten voor 2005 nog niet zijn gebaseerd op gecontroleerde gegevens van alle deelnemende bedrijven hebben die cijfers een voorlopig karakter. In de betreffende hoofdstukken zijn zij dan ook aangemerkt met '(v)' achter het jaartal. Overigens kunnen de voor het jaar 2004 in dit rapport opgenomen resultaten nog wel afwijken van de gegevens die zijn opgenomen in de laatste editie van het *Landbouw-Economisch Bericht*.

Van het lopende jaar 2006 zijn opbrengsten- en kostenontwikkelingen geraamd op basis van volume- en prijsgegevens van externe bronnen, zoals het CBS, Productschappen, VBN en bedrijven in de agrarische toelevering, verwerking en afzet en de agrarische prijzen die het LEI verzamelt. Ook wordt informatie over prijzen van agrariërs benut. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende producten en productiemiddelen zijn door het LEI afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en voor de akkerbouw en opengrondsgroenten voor de resterende maanden van het oogst- en afzetjaar 2006/2007 te verwachten is. Gezien het moment van presentatie hebben de gegevens van het jaar 2006 het karakter van een raming. In de tabellen in deze publicatie is dit aangegeven door '(r)' achter het jaartal te plaatsen.

De in deze publicatie gepresenteerde resultaten worden in de loop van 2007 aangepast met de dan beschikbare nadere informatie en gepubliceerd op de website van het LEI (Binternet) en in het *Landbouw-Economisch Bericht*. In *Agri-Monitor* wordt met regelmaat per bedrijfstype verslag gedaan van onder meer de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, inkomen en financiële positie van bedrijven. Voor een aantal bedrijfstypen worden hierin de laatste jaren kwartaalrapportages gepresenteerd.

1.3 Uitgangspunten

In deze rapportage worden de met betrekking tot het Informatienet met ingang van 2001 aangepaste methoden en begrippen toegepast. In bijlage 1 zijn enkele van deze begrippen kort uiteengezet. Bedrijven worden ingedeeld naar bedrijfstype met de NEG-typering (Van Everdingen, 1998).

Bedrijfstypering en waarnemingsveld

De door het LEI vastgestelde Nederlandse grootte-eenheden (nge) per hectare gewas en per dier, die voor de bedrijfstypering en voor de bepaling van de bedrijfsomvang worden gehanteerd, zijn te vinden op de LEI-website. Vanaf 2001 is het waarnemingsveld van het Informatienet aangepast, zodat nu meer bedrijven worden gerepresenteerd. Bedrijven kleiner dan 16 ege (Europese grootte-eenheden; dit is gelijk aan circa 14 nge, dit was 16 nge) en groter dan circa 1.200 ege (1.050 nge) worden niet door het Informatienet gerepresenteerd (Vrolijk et al., 2006 a en b). De bovengrens lag eerder op 800 nge. Op deze wijze worden de resultaten van in totaal ongeveer 60.000 land- en tuinbouwbedrijven in 2006 gepresenteerd (steekproefpopulatie). In de komende jaren zal de bovengrens verder worden verhoogd om rekening te houden met de schaalvergroting.

In de structuurparagrafen zijn gegevens gebruikt uit de CBS-Landbouwtelling, waarbij de gegevens van 2006 voorlopig zijn. Hierin wordt als ondergrens 3 nge gehanteerd en is er geen bovengrens. De CBS-Landbouwtelling betreft dan ook meer, in totaal namelijk bijna 80.000 bedrijven in 2006, dan wordt gerepresenteerd door het Informatienet. Vooral in de akkerbouw komen relatief veel bedrijven voor tussen de genoemde ondergrenzen van 3 en circa 14 nge, terwijl de (glas)tuinbouw en de champignonteelt relatief meer bedrijven boven de bovengrens van het Informatienet kennen.

Berekening bedrijfsresultaten

In de gehanteerde wijze van berekening van de bedrijfsresultaten (winst- en verliesrekening resulterende in inkomensgegevens) worden de berekende arbeids- en vermogenskosten buiten beschouwing gelaten. Bij de berekening van de rentabiliteit worden deze kosten wel betrokken.

De opbrengsten van het bedrijf betreffen voornamelijk de verkoop van producten, premies en toeslagen en opbrengsten van geleverde diensten. Omdat de veestapel en andere biologische activa worden gewaardeerd tegen de reële waarde, in het algemeen de marktprijs per balansdatum, kan dit leiden tot een stijging of daling van de opbrengsten. Op de opbrengsten worden de betaalde kosten, inclusief betaalde rente en betaald loon, en de afschrijvingen in mindering gebracht om de bedrijfswinst (uit normale bedrijfsvoering) vast te stellen. Op productierechten, zoals melkquota, vindt geen afschrijving plaats. Op basis van de bedrijfswinst bij normale bedrijfsvoering wordt, na verrekening van de buitengewone baten en lasten uit bedrijf, het gezinsinkomen uit bedrijf vastgesteld.

Om de totale kosten van het bedrijf te bepalen en om de opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit) te berekenen, worden naast de betaalde kosten en afschrijvingen verder de berekende kosten wat betreft arbeid (op basis van CAO-loon) en vermogen (rente) vastgesteld. Voor eigen grond en gebouwen in de akkerbouw en veehouderij wordt daarmee niet langer uitgegaan van kosten op pachtbasis.

Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2 procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeenkomt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsontwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5 aangehouden. Dit heeft tot gevolg dat per bedrijf de hoogte van de rentekosten uiteen kan lopen in relatie tot de omvang van het bedrijfsvermogen; de vermogenskostenvoet per bedrijf houdt dan ook rekening met de solvabiliteit van het bedrijf en de werkelijk betaalde rente.

In de kosten wordt de arbeid van het gezin gewaardeerd tegen CAO-loon, inclusief werkgeverslasten. Voor 2006 wordt evenals in 2005 gerekend met ruim 22 euro per uur. De opbrengsten en kosten zijn voor alle bedrijven op basis van de werkelijke BTW-situatie weergegeven. Bijlage 2 geeft de prijsontwikkeling van de niet-sectorspecifieke kosten. Door de inflatie stijgen de meeste productiemiddelen in prijs.

1.4 Resultaten

De rapportage geeft zicht op de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de primaire agrarische sector en van de afzonderlijke bedrijfstypen. Het gaat bij de resultaten van de bedrijven vooral om opbrengsten, kosten en inkomen. Het gezinsinkomen uit bedrijf is een

van de centrale kengetallen in deze rapportage. Per bedrijfstype wordt ook het gemiddelde aantal ondernemers vermeld om de context van de inkomensvorming aan te geven.

Door genoemde veranderingen in de uitgangspunten en methoden van berekening zijn de gepresenteerde uitkomsten niet eenvoudig vergelijkbaar met die in de rapportages van het LEI, die zijn uitgebracht voor december 2003. Zo zijn door het niet meer afschrijven op aangekochte melkquota de inkomens in de melkveehouderij substantieel hoger, terwijl veranderingen in de methodiek van rentekosten, afschrijvingen en biologische activa en dergelijke eveneens tot verschillen leiden bij andere bedrijfstypen. In verschillende hoofdstukken wordt dit ook zichtbaar in de figuren die de ontwikkeling van inkomen en rentabiliteit vanaf 1990 laten zien. Deze figuren zijn opgenomen om de veranderingen in de bedrijfsresultaten gedurende de laatste jaren te plaatsen in de context van de afgelopen vijftien jaar.

In dit rapport worden voor een aantal bedrijfstypen per bedrijf het totale gezinsinkomen, inclusief de inkomsten van buiten het bedrijf, en de besparingen vermeld. Bij het laatste gaat het om wat van het totale gezinsinkomen resteert na de gezinsbestedingen en de betaalde belastingen. Hierbij geldt overigens dat het niveau van besparingen afhankelijk is van de organisatie van het bedrijf. Zo heeft een bedrijf met meer dan een ondernemer en meer dan een ondernemersgezin veelal een hoger bestedingsniveau. De gezinsbestedingen betreffen onder meer ook verzekeringspremies voor ziektekosten en dergelijke. De resterende besparingen per bedrijf kunnen dus gelden voor meer dan één ondernemer(gezin).

Bij de gepresenteerde gemiddelde resultaten per bedrijfstype zijn de opbrengstenkostenverhouding (rentabiliteit) en het gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf de centrale indicatoren. Voor een toelichting op de in de rapportage gebruikte indicatoren wordt verwezen naar bijlage 1.

Naast de gemiddelde resultaten per bedrijfstype wordt voor de melkvee-, de varkens, de akkerbouw- en de glastuinbouwbedrijven ook de spreiding van het gezinsinkomen uit bedrijf gepresenteerd. Voorts wordt ingegaan op de resultaten van biologische melkveebedrijven.

Bij de gepresenteerde gezinsinkomens uit bedrijf geldt per bedrijfstype een bepaalde standaardfout (bijlage 4). Dit wijst er op dat de nu gepresenteerde gemiddelde resultaten voor het jaar 2005 in een per bedrijfstype uiteenlopende mate kunnen afwijken van de werkelijke situatie. Relatief beperkte afwijkingen kunnen gelden voor de melkveebedrijven, terwijl de afwijkingen voor pluimvee- en glastuinbouwbedrijven relatief groot kunnen zijn.

2. Rundveehouderij

2.1 Melkveehouderij

2.1.1 Structuur

De afname van het aantal melkveebedrijven in Nederland zet zich voort. In 1990 waren er nog bijna 40.000 melkveebedrijven (tabel 2.1). In 2006 is dit aantal gedaald tot ruim 20.400 melkveebedrijven (-4,2% ten opzichte van 2005). Vanaf 2000 is de jaarlijkse daling van het aantal bedrijven sterker dan in de jaren negentig. Door de schaalvergroting nam het aantal koeien per bedrijf geleidelijk toe van 43 in 1990 naar ruim 65 in 2006. Daarnaast nam de melkproductie per koe toe. Dit alles vond plaats bij een door de Europese quotering voor Nederland vastgestelde productieomvang.

Tabel 2.1 Ontwikkeling aantal melkveebedrijven en aantal melkkoeien

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met melkkoeien	46.980	37.410	29.470	23.530	22.300	-5,2
Aantal melkveebedrijven	39.550	33.300	26.820	21.330	20.440	-4,2
Aantal melkkoeien (x 1.000)	1.878	1.705	1.504	1.433	1.420	-0,9
w.v. op melkveebedrijven (%)	90	93	93	94	94	
koeien per bedrijf op melkveebedrijven	42,9	47,7	51,9	63,1	65,4	3,7

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

2.1.2 Opbrengsten en kosten

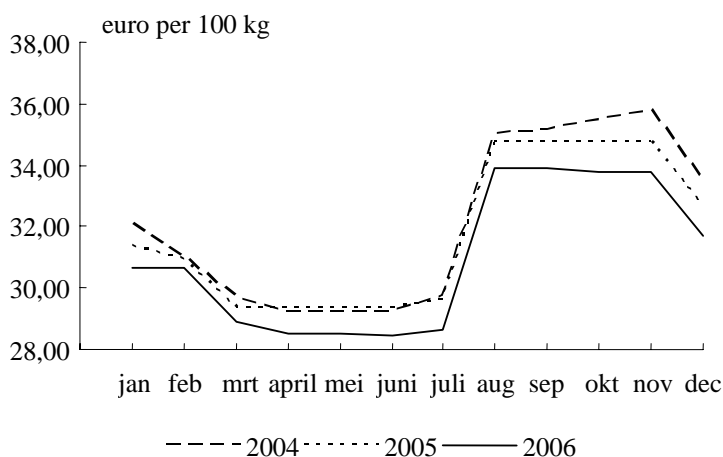
Opbrengsten

De geproduceerde hoeveelheid melk per bedrijf stijgt in 2006 met 6%. Dit wijst op een doorgaande schaalvergroting. Daarbij is rekening gehouden met het feit dat voor het derde achtereenvolgende jaar het quotum met 0,5% is verruimd en dat volgens gegevens van het Productschap Zuivel de melkaanvoer in 2006 tot en met september ruim 2% hoger is dan in dezelfde periode van het voorgaande jaar. Over geheel 2006 wordt rekening gehouden met een 1,5% hogere melkproductie dan in 2005. Deze toename zal naar verwachting begin 2007 worden teruggedrongen om het Nederlandse melkquotum niet (te veel) te overschrijden. De melkprijzen zijn in 2006 2,5% lager dan in het voorgaande jaar (figuur 2.1). Naar het zich laat aanzien zal de uiteindelijke melkprijs op 31,50 euro per 100 kg uitkomen (tabel 2.3).

Per 1 juli 2004 is de Europese zuivelhervorming in werking getreden. Dit resulteert in een melkpremie (inclusief nationale enveloppe) van ca. 3,50 euro per 100 kg in 2006.

Deze premie is opgenomen onder de overige opbrengsten (tabel 2.4). Het quotum op 31 maart 2006 is bepalend voor de hoogte van deze premie in 2006. De zuivelhervorming wordt in stappen uitgevoerd en leidt jaarlijks tot verlaging van de interventieprijs van mager melkpoeder en boter (tot 2007) en stijging van de daaraan gekoppelde melkpremie als compensatie.

De prijsdaling van melk is naar verwachting in 2006 ongeveer 0,85 euro per 100 kg melk (tabel 2.3) en lager dan de verhoging van de melkpremie (1,18 euro); per saldo neemt de totale opbrengst (inclusief premie) per 100 kg melk toe. De prijzen van (magere) melkpoeder zijn hoger dan in 2005. Voor boter staan de prijzen iets onder druk. De prijzen van kaas zijn vrij stabiel. Er wordt meer melk verwerkt tot kaas. Door de lagere marktwaardering voor vet heeft Friesland Foods in 2006 meerdere keren een wijziging in de prijsverhouding tussen vet en eiwit aangebracht. Hierdoor daalde de vetprijs en steeg de prijs van eiwit. De verhouding in de prijzen van eiwit/vet is in oktober 2006 ten opzichte van een jaar eerder veranderd van 1,70 naar 2,13. Voor de uiteindelijke melkprijs bij Friesland Foods is ook de ontwikkeling van de prijs bij de 'indexondernemingen' en de ontwikkeling van de zuivelmarkt bepalend. Een van deze ondernemingen is Campina. Deze heeft te maken met lagere opbrengsten van caseïnaat doordat de Europese steun voor dit product (60 miljoen euro) in 2 jaar tijd volledig is afgebouwd. Door een hogere verkoopprijs te bedingen is dit deels gecompenseerd maar de uitbetalingsprijs staat flink onder druk. Ondanks de melkprijsdaling zal de totale melkopbrengst (excl. premie) per bedrijf door de schaalvergroting bijna 4.500 euro hoger uitkomen dan in 2005. Daarnaast zijn de melkpremieopbrengsten met ruim 6.000 euro per bedrijf toegenomen. In bijlage B2.1 is weergegeven hoeveel het inkomen per bedrijf verandert bij een verandering van de prijzen.

Figuur 2.1 Ontwikkeling van de melkprijs (inclusief BTW)
Bron: LEI.

De opbrengst van verkocht rundvee neemt licht toe. Slachtkoeien brengen bij verkoop gemiddeld ruim 20 euro meer op. De opbrengstprijs van nuchtere kalveren neemt in 2006 circa 3% toe tot gemiddeld 190 euro. De totale omzet en aanwas van het vee komt uit op

ruim 250 euro per koe, dit is ruim 16.500 euro per bedrijf. Dit is ondanks de hogere prijzen bij verkoop van vee, aanzienlijk minder (-9.000 euro) dan in 2005. Toen was er een forse waardeinstijging (aanwas) van de veestapel. De inkomsten uit slachtpremies zijn voor 2006 voorsnog gelijk aan het bedrag in 2005 verondersteld. De opbrengsten op melkveebedrijven uit de varkenshouderij nemen in 2006 iets toe. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een toename van de totale geldopbrengsten per bedrijf met bijna 2.000 euro tot circa 222.000 euro (tabel 2.4).

Kosten

De voorjaarskuilen hebben over het algemeen een prima voederwaarde ondanks het wisselende weertype in de maand mei met gemiddeld veel neerslag. Dit blijkt uit onderzoeksresultaten van Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek. Het drogestofgehalte (ds) is erg hoog terwijl een groot aantal kuilen een lage structuurwaarde heeft. Voor de zomerkuilen was het beeld vergelijkbaar. Bovendien verouderde het gras sneller door de hoge temperaturen. Door het ds-gehalte kan de voederwaarde niet optimaal worden benut. Door het gunstige najaarsweer (met een recordwarme septembermaand) hebben de koeien lang buiten kunnen lopen en zal de totale hoeveelheid ds die geproduceerd is in 2006 wederom hoog zijn. De geogste snijmaïs is dit jaar van goede kwaliteit ondanks de late inzaai. Er zit veel zetmeel in de maïs door de relatief korte stengel. De VEM-waarde en het ds-gehalte is hoog. De kosten van krachtvoer nemen op bedrijfsniveau met 1.000 euro toe door een prijsstijging (+4%) (tabel 2.3). De krachtvoergift zal, doordat de eerste drie maanden van het jaar meer melk moest worden geproduceerd om het quotum vol te krijgen, iets hoger zijn dan in het voorgaande jaar. De totale krachtvoerkosten per koe zijn dan ook 5% toegenomen. Door de lagere melkprijs en de hogere krachtvoerprijs is de prijsverhouding tussen melk en krachtvoer 6% verslechterd.

Tabel 2.2 Ontwikkeling van krachtvoerkosten, stikstofkosten (uit kunstmest), veebezetting en melkproductie op melkveebedrijven

Jaar	Krachtvoer per melkkoe (euro)	Meststoffen per hectare voedergewas (euro)	Kg melk per melkkoe	Koeien per ha voedergewas	Kg melk per ha voedergewas
2004	377	136	7.603	1,65	12.257
2005 (v)	338	144	7.699	1,63	12.298
2006 (r)	354	146	7.828	1,63	12.496
Mutatie (%)	5	2	2	0	2

Bron: Informatienet.

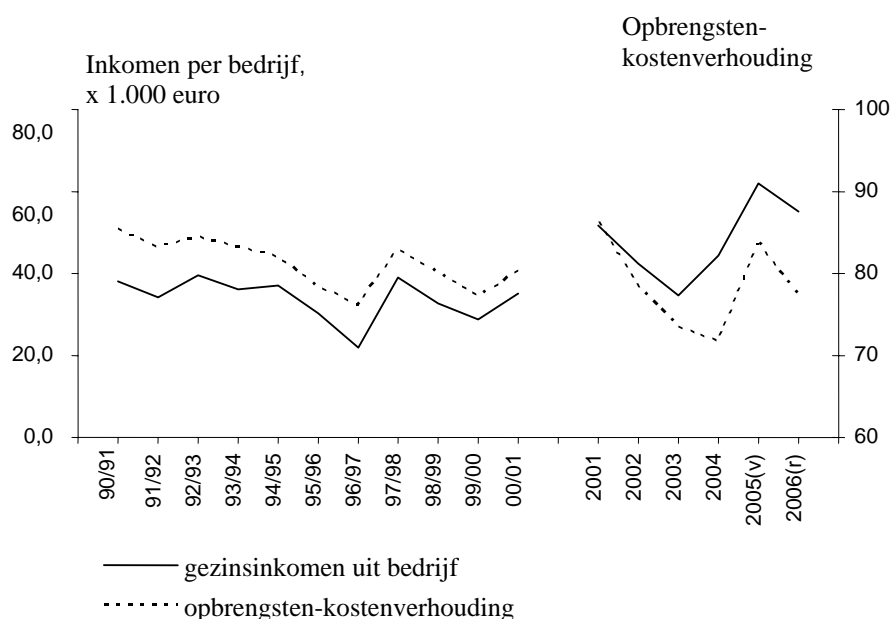
De kosten van de meststoffen nemen per hectare voedergewas in 2006 licht toe. De kosten van grond, gebouwen en werktuigen zijn op bedrijfsniveau 6% hoger. De energiekosten, die op de melkveebedrijven een klein deel uitmaken van de totale kosten, stijgen in 2006

met 12% (gas +21%, elektriciteit + 8,5%). De melkveehouders investeren in 2006 tot en met oktober 9% minder in quotum dan in dezelfde maanden van 2005. In dat jaar nam de handel in quotum ook al iets af. In 2006 mag voor het eerst onder bepaalde voorwaarden quotum zonder grond worden verkregen. Tot en met oktober is er meer quotum zonder grond dan met grond verhandeld. Door de beperkingen om (structureel) melkquotum te verleasen neemt in 2006 de hoeveelheid gehuurd quotum verder af, met 36%. Daarentegen mag een melkveehouder wel meer melk leasen, omdat het plafond van 75.000 kg is losgelaten. Dit krappere aanbod en de mogelijkheid tot meer vraag leidde mede tot een stijging van de lease prijzen met 30%. De leasekosten veranderen hierdoor nauwelijks. De totale betaalde kosten nemen met 5% toe tot 167.000 euro per bedrijf (tabel 2.4).

Tabel 2.3 Prijswontwikkeling van melk, krachtvoer en vee op melkveebedrijven (euro, inclusief BTW)

Jaar	Melk (bij werkelijke gehalten)	Krachtvoer a)	Verhouding melk/	Melk-koeien	Nuchtere kalveren
Euro per 100 kg, respectievelijk per stuk					
2004	33,10	17,35	1,91	390	170
2005 (v)	32,35	15,80	2,05	479	184
2006 (r)	31,50	16,40	1,92	503	190
Mutatie (%)	-2,5	4	-6	5	3

Bron: LEI.

Figuur 2.2 Ontwikkeling resultaten melkveebedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

2.1.3 Bedrijfsresultaat

Inkomen uit bedrijf

Het gezinsinkomen uit het bedrijf neemt 6.500 euro af en komt uit op 55.500 euro. De opbrengsten uit de melk stijgen door schaalvergroting, terwijl de melkpremie toeneemt door de hogere vergoeding per kg. Per saldo stijgen de opbrengsten met bijna 2.000 euro. De kosten nemen vooral toe door hogere voerkosten en hogere kosten van machines en gebouwen. Het geraamde gezinsinkomen uit het bedrijf in 2006 ligt boven het langjarig gemiddelde (tabel 2.4 en figuur 2.2). De spreiding in het gezinsinkomen uit bedrijf is groot. Door het lagere inkomen in 2006 neemt het percentage bedrijven met een negatief gezinsinkomen uit bedrijf iets toe, naar 7% (figuur 2.3). Naar verwachting 45% van de bedrijven heeft een inkomen hoger dan 50.000 euro.

Tabel 2.4 *Bedrijfsresultaten en inkomen op melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	2004	2005 (v)	2006 (r)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	21.737	20.803	19.971	-4
Melkkoeien per bedrijf	64,9	64,9	67,5	4
Oppervlakte (ha per bedrijf)	41,70	42,20	43,90	4
Nge per bedrijf	100	94	97	3
Ondernemers per bedrijf	1,77	1,76	1,76	0
Melkproductie (ton)	493	500	529	6
Opbrengsten	202,5	220,1	221,7	1
w.v. melk	156,8	156,0	160,5	3
omzet en aanwas rundvee	10,7	25,0	16,4	-34
varkens	6,7	5,5	5,9	6
overig (o.a. melkpremie)	28,4	33,6	38,9	16
Totaal betaalde kosten en afschrijving	161,0	159,0	167,2	5
w.v. kosten dierlijke en plantaardige activa	60,4	57,0	61,1	7
w.v. veevoer	35,6	31,5	34,1	8
immateriële activa a)	3,6	2,3	2,5	5
materiele activa	48,9	51,1	54,0	6
energie	4,1	4,4	4,9	12
financieringskosten (incl. betaalde rente)	19,4	19,6	19,6	0
betaalde arbeidskosten	2,0	1,9	1,9	2
werk door derden	11,5	11,9	12,2	3
algemene kosten	11,1	10,8	11,0	2
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	41,5	61,0	54,5	-11
Buitengewone baten en lasten	2,8	1,0	1,0	0
Gezinsinkomen uit bedrijf	44,3	62,0	55,5	-10

a) Onder meer huur melkquotum

Bron: Informatienet.

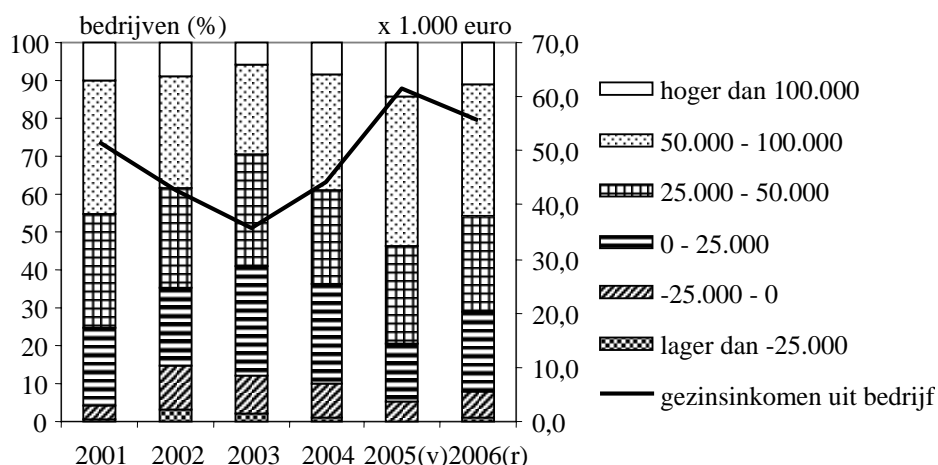
Rentabiliteit

In 2006 daalt de rentabiliteit met 8 procentpunten (tabel 2.5, figuur 2.2). Dit wordt vooral veroorzaakt door de hogere ingerekende rentekosten. Deze zijn deels hoger door de opgelopen rente en deels door de lagere inflatie (zie ook bijlage 1: Berekende kosten arbeid en vermogen). De brutoproductiviteit neemt met 1,5% toe (tabel B3.1). Door vooral de stijging van de ingerekende rente en de voerprijzen is de ruilvoet verslechterd.

Tabel 2.5 Bedrijfseconomisch resultaat op melkveebedrijven (x 1.000 euro)

	2004	2005 (v)	2006 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten	202,5	220,1	221,7	1
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	142,3	140,2	148,4	6
Berekende arbeid	78,7	77,5	77,1	-1
Rente	61,8	45,2	62,8	39
Totaal kosten	282,8	262,9	288,2	10
Opbrengsten-kostenverhouding	71,6	83,7	77,0	-8

Bron: Informatienet.

Figuur 2.3 Verdeling van melkveebedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen

Bron: Informatienet.

2.1.4 Inkomensvorming en -besteding

Rekening houdend met het (gelijkblijvend) inkomen van buiten het bedrijf, zal het totale gezinsinkomen in 2006 op het gemiddelde melkveebedrijf met 6.500 euro afnemen (tabel 2.6). Het gemiddelde melkveebedrijf betaalt in 2005 nauwelijks belastingen. Dit wordt mede veroorzaakt door de nog steeds hoge (fiscale) afschrijvingen op melkquota. De

investeringen in melkquota zijn tussen 2001 en 2005 toegenomen van 18.000 euro naar 45.000 euro per bedrijf. Voor 2006 wordt door de hogere inkomens van de voorliggende jaren een iets hogere belastingafdracht voorzien. In combinatie met toenemende gezinsbestedingen zullen per bedrijf de besparingen met 9.000 euro afnemen tot 28.000 euro. De besparingen zijn vooral lager omdat de aanwas (waardestijging) van het vee in 2006 geringer is dan in 2005. Hierdoor zal er voor de kasstroom eigen middelen geen daling optreden, omdat een verandering van de aanwas geen invloed heeft op deze kasstroom.

Tabel 2.6 *Inkomen en inkomensbesteding op melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belastingen	Gezins- bestedingen	Bespa- ringen
2004	44,3	13,3	57,6	-2,5	36,8	23,3
2005 (v)	62,0	15,0	77,0	1,0	38,5	37,0
2006 (r)	55,5	15,0	70,5	2,0	40,0	28,0

Bron: Informatienet.

2.1.5 Resultaten biologische melkveebedrijven

Op de biologische melkveebedrijven nemen in 2006 de opbrengsten iets toe ten opzichte van het voorgaande jaar (tabel 2.7). De gemiddelde prijs van melk is voor deze bedrijven minder gedaald, omdat een aantal bedrijven in 2006 (evenals in 2005) een groter deel van hun melk als biologisch hebben kunnen afzetten. Daarnaast is er minder melkquotum verhuurd (lease) om dit mede mogelijk te maken. Hierdoor neemt de hoeveelheid geproduceerde biologische melk op het gemiddelde bedrijf in 2006 iets toe. Door de toegenomen vraag is de wachtlijst van bedrijven die hun melk biologisch willen afzetten korter geworden. De meerprijs van de biologische melk is tussen 2002 en 2004 afgenomen. In 2005 is deze fors toegenomen. Deze meerprijs is deels noodzakelijk omdat de melkproductie per koe van ruim 6.300 kg achterblijft bij die op de gangbare bedrijven (7.800 kg). Daarnaast is aangekocht krachtvoer duurder en is de bedrijfsvoering extensiever, zodat de vaste lasten per kg melk hoger zijn dan op de gangbare bedrijven. In 2006 blijft het gezinsinkomen uit bedrijf vrijwel gelijk. Door licht toenemende gezinsbestedingen nemen de besparingen iets af tot een niveau van 21.000 euro. De besparingen zijn hiermee 7.000 euro lager dan op de gangbare bedrijven.

Tabel 2.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	2004	2005 (v)	2006 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten	167,9	190,5	192,3	1
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	120,0	121,8	124,7	2
Berekende arbeid	64,4	66,0	65,7	-1
Rente	48,1	35,3	48,9	38
Totaal kosten	232,6	223,2	239,2	7
Opbrengsten-kostenverhouding	72,2	85,3	80,0	-6

Bron: Informatienet.

Tabel 2.8 *Inkomen en inkomensbesteding op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

Jaar	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezinsinkomen	Belastingen en premies	Gezinsbestedingen	Besparingen
2004	34,5	16,2	50,8	1,7	44,2	4,9
2005 (v)	56,5	14,5	71,0	4,5	43,0	23,5
2006 (r)	55,5	14,5	70,0	4,5	44,5	21,0

Bron: Informatienet.

2.2 Vleesrundvee

2.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleesvee (exclusief vleeskalveren op melkbasis) is vanaf 1990 bijna gehalveerd (tabel 2.9). Het aantal bedrijven met stieren liep nog sterker terug. Het totaal aantal vleesrunderen is net als het aantal bedrijven bijna gehalveerd, zodat het gemiddelde aantal vleesrunderen per bedrijf tussen 1990 en 2005 weinig is veranderd. Wel is de samenstelling veranderd. Het aantal stieren nam sterk af en ook het aantal stuks overig vrouwelijk vleesvee daalde, terwijl het aantal zoogkoeien en overig weidevee is gestegen. Uiteindelijk is het aantal mannelijke vleesrunderen in 2006 bijna 75% lager dan in 1990 en het aantal overig vrouwelijk vleesvee 35%, terwijl het aantal stuks zoogkoeien en overig weidevee (ouder dan twee jaar) met 20% is toegenomen. De laatste jaren schommelt het aantal vleesrunderen zowel per bedrijf als het totaal.

De bedrijven met vleesrundvee hebben veelal een gemengd karakter. Naast vleesrunderen wordt op een aantal ervan ook melkvee en of varkens gehouden. Ook komt vleesrundvee voor in combinatie met akkerbouw.

2.2.2 Resultaten

In deze paragraaf wordt ingegaan op het bedrijfsresultaat van bedrijven uit het Informatienet die vleesrunderen houden. Om de bedrijven te selecteren zijn drie criteria gebruikt: (1) het aandeel van de opbrengsten van vleesvee in de totale rundveeverkopen moet minstens 40% bedragen om de zuivere melkveebedrijven uit te sluiten (deze zijn in de voorgaande paragraaf behandeld), (2) ook moet het aandeel van de rundveeopbrengsten in het totaal minstens 20% bedragen en (3) de bedrijven moeten in zowel 2004 als 2005 deel uit maken van het Informatienet. Hierdoor zijn al te grote verschuivingen in samenstelling van de groep buiten beschouwing gelaten.

In paragraaf 2.2.1 is aangegeven dat vleesrunderen veelal op meer gemengde bedrijven worden gehouden. Dit blijkt ook uit tabel 2.10: omzet en aanwas maken maar een beperkt deel uit van de totale opbrengsten. In 2006 stijgt de prijs van de verkochte stieren en zoogkoeien door de gunstige marktontwikkeling. Overigens is de EU de laatste jaren door een dalend aanbod netto-importeur van rundvlees (inclusief kalfsvlees) geworden. De verwachting is dat het verschil tussen verbruik en productie in de EU de komende jaren toeneemt. De invoer van runderen (zowel levend als geslacht incl. kalfsvlees) nam over de eerste helft van 2006 toe. Over dezelfde periode nam de uitvoer af in gewicht maar in waarde. Het aantal runderslachtingen is over de eerste 10 maanden van 2006 iets afgenomen.

Tabel 2.9 Ontwikkeling aantal vleesrunderen naar soort en aantal bedrijven (x 1.000)

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met vleesvee	30,2	25,7	18,9	16,0	15,8	-1,5
w.v. met stieren	18,2	15,6	9,7	8,1	7,4	-8,4
met zoogkoeien en overig weidevee	14,1	13,7	14,2	13,2	13,2	-0,2
met overig vrouwelijk vleesvee	13,9	14,5	8,9	8,4	7,7	-7,7
Aantal stuks vleesvee	718	688	448	382	359	-6,2
w.v. stieren	446	369	182	129	115	-10,3
zoogkoeien en overig weidevee	120	146	163	152	144	-5,1
overig vrouwelijk vleesvee	153	172	103	102	99	-2,7
<i>Dieren per bedrijf op bedrijven met betreffende diersoort</i>						
Totaal	23,7	26,8	23,7	23,9	22,7	-4,8
w.v. stieren	24,5	23,7	18,8	15,9	15,6	-2,1
zoogkoeien en overig weidevee	8,5	10,7	11,5	11,5	10,9	-4,9
overig vrouwelijk vleesvee	11,0	11,9	11,6	12,2	12,9	5,4

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

De totale omzet (verkopen minus aankopen) van de groep bedrijven met overwegend vleesvee komt uit op ruim 45.000 euro, dit is een toename van ruim 5.000 euro. De

aankopen nemen toe, omdat ook de prijs van het uitgangsmateriaal, de kalveren, is gestegen. De aanwas daalt met 4.500 euro. Doordat er meer stieren zijn verkocht nemen de slachtpremies in 2006 iets toe. De opbrengsten uit de akkerbouw nemen iets toe. De totale opbrengsten stijgen per saldo met 5.000 euro.

De krachtvoerrijzen zijn in 2006 gestegen (4%). Het ruwvoer is van prima kwaliteit met een hoger drogestofgehalte en lagere structuurwaarde. Door het lange groeiseizoen is er genoeg ruwvoer. De prijs hiervan is hoger. De totale voerkosten nemen met 1.500 euro toe. Stijgende kosten van onder meer machines en gebouwen zorgen ervoor dat per saldo de betaalde kosten met ruim 5.500 euro toenemen.

Tabel 2.10 Bedrijfsresultaten en inkomens op bedrijven met vleesrunderen (x 1.000 euro)

	2004	2005 (v)	2006 (r)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	1.000	1.000	1.000	0
Oppervlakte (ha per bedrijf)	66,90	67,10	67,20	0
Nge per bedrijf	121	106	106	0
Ondernemers per bedrijf	1,42	1,42	1,42	0
Opbrengsten	190,0	196,0	201,1	3
w.v. omzet en aanwas rundvee	34,3	45,8	46,6	2
w.v. aanwas	0,3	6,0	1,4	-77
melk	80,6	72,7	70,4	-3
overig vee	11,4	11,5	11,5	0
plantaardig producten	22,9	26,5	28,8	9
toeslagen totaal	25,7	26,5	30,6	16
Totaal betaalde kosten en afschrijving	162,6	162,3	168,0	4
w.v. Kosten dierlijke en plantaardige activa	62,1	59,2	62,0	5
w.v. veevoer	31,3	28,8	30,3	5
materiele activa a)	53,3	54,3	56,0	3
energie	3,5	3,9	4,3	12
financieringskosten (incl. betaalde rente)	12,6	13,4	13,4	0
betaalde arbeidskosten	4,5	6,4	6,5	2
werk door derden	12,6	12,5	12,8	3
algemene kosten	12,0	11,2	11,5	3
Buitengewone baten en lasten	1,4	0,5	0,5	0
Gezinsinkomen uit bedrijf	28,7	34,0	33,5	-1

a) Onder meer afschrijvingen en eigenaarslasten.

Bron: Informatienet.

Voorgaande ontwikkelingen van de opbrengsten en kosten, resulteren uiteindelijk in een vrijwel gelijkblijvend inkomen (tabel 2.10).

2.3 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben vaak een gemengd karakter. De schapenhouderij maakt dan veelal maar een klein deel uit van de totale bedrijfsomvang. Om die reden wordt de weergave van de resultaten beperkt tot de opbrengsten, toegerekende kosten en het saldo per gemiddeld aanwezige ooi. De voerkosten betreffen uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf wordt niet gewaardeerd, terwijl het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden besproken aan de hand van bedrijven met meer dan 25 ooiën. De resultaten voor 2006 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen.

2.3.1 Structuur

Het aantal bedrijven met ooiën blijft teruglopen maar wel minder sterk dan in het verleden. In 1990 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 25.000 bedrijven met schapen in Nederland (tabel 2.11). In 2006 waren dit er nog ruim 14.000. Dit aantal is 2% minder dan het voorgaande jaar. Over een langere periode is de gemiddelde afname circa 3,5% per jaar. Van de bedrijven met ooiën heeft 53% minder dan 25 ooiën per bedrijf. De 6.500 bedrijven in 2006 met meer dan 25 ooiën hebben gezamenlijk 88% van de ooiën. Het aantal ooiën in totaal en per bedrijf is nauwelijks veranderd.

Tabel 2.11 Ontwikkeling aantal schapen en aantal bedrijven met ooiën

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
<i>Alle bedrijven</i>						
Bedrijven met schapen	25.250	21.760	17.590	14.370	14.080	-2,0
Bedrijven met ooiën	25.040	21.550	17.270	13.710	13.750	0,3
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.702	1.678	1.308	1.363	1.384	1,5
Aantal ooiën (x 1.000)	790	771	681	648	651	0,4
Ooiën per bedrijf	31,5	35,8	39,5	47,3	47,4	0,1
<i>Bedrijven met meer dan 25 ooiën</i>						
Bedrijven met meer dan 25 ooiën	9.530	8.850	7.500	6.550	6.530	-0,3
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.309	1.339	1.070	1.146	1.188	3,7
Aantal ooiën op deze bedrijven (x 1.000)	613	625	570	568	570	0,4
Ooiën per bedrijf	64,4	70,6	76,0	86,7	87,3	0,7

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo

In 2006 zijn de prijzen van de lammeren iets lager maar die van de slachtschapen iets hoger. Dit resulteert gemiddeld genomen in een gelijkblijvende omzet en aanwas. De marktaanvoer van schapen is iets lager vanwege de ziekte blauwtong die beperkingen

oplegt aan het vervoer van herkauwers. Vervoer binnen de 20-kilometer gebieden naar slachthuizen of andere bedrijven is wel toegestaan, maar niet naar buiten deze gebieden (naar bv. een beperkingsgebied) wanneer de dieren niet zijn getest en een week in quarantaine hebben gestaan. Hier wordt over het algemeen geen gebruik van gemaakt omdat het land van bestemming geen toestemming geeft om deze dieren te importeren. Hierdoor verloopt de export van levende dieren moeizaam. Er worden noodgedwongen veel meer dieren geslacht in Nederland. Dit brengt meer kosten met zich mee en zet de prijzen onder druk. Omdat deze lagere prijzen slechts voor een gedeelte van het jaar gelden, blijven deze gemiddeld nog gelijk aan die in 2005. De opbrengst per gemiddeld aanwezige ooi blijft over het hele jaar gezien hetzelfde als in 2005 (tabel 2.12). De toeslag per ooi is onveranderd en de overige opbrengsten van de schapenhouderij (onder andere wol) blijven vrijwel gelijk. De totale opbrengsten per ooi zullen door deze ontwikkelingen op hetzelfde niveau uitkomen. De kosten van het voer zijn met 1% toegenomen evenals de totale toegerekende kosten. Het saldo per ooi blijft 99 euro.

Tabel 2.12 Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo schapenhouderij, voor bedrijven met meer dan 25 ooiën (in euro per gemiddeld aanwezige ooi)

	2004	2005 (v)	2006 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten, totaal	123	121	121	0
w.v. Omzet en aanwas	100	101	101	0
Toeslag	20	17	17	0
Overig	3	3	3	2
Toegerekende kosten, totaal	23	22	22	1
w.v. Voeder	10	8	8	1
Diergezondheid	6	6	6	2
Overig	7	8	8	2
Saldo	100	99	99	0

Bron: Informatienet.

2.4 Vleeskalverhouderij

Nederland is een belangrijke producent van kalfsvlees, zowel van blank (of wit) als van rosé vlees. In Nederland is de consumptie van kalfsvlees erg laag. Meer dan 90% van de kalfsvleesproductie wordt uitgevoerd. De belangrijkste afzetlanden (Italië, Frankrijk en Duitsland) importeren samen meer dan 80% van de Nederlandse export.

2.4.1 Structuur

In 2006 is het aantal bedrijven met vleeskalveren met bijna 5% gedaald tot 3.180 (tabel 2.13). Het aantal bedrijven varieerde de laatste jaren tussen de 3.000 en 3.400 bedrijven. Vooral het aantal bedrijven met een neventak vleeskalveren vertoonde grote

schommelingen rondom de 2.000 bedrijven. Daarbinnen varieerde vanaf 2001 het aantal bedrijven met minder dan 30 vleeskalveren van 1.100 tot 1.300 bedrijven. Meer dan 80% van de vleeskalveren (bijna 700.000 stuks) worden volgens de Landbouwtelling 2006 gehouden op gespecialiseerde bedrijven. Dat aantal bedrijven is met 2% toegenomen tot 1.160 stuks in 2006. Het totaal aantal vleeskalveren is in 2006 met 2% gestegen tot 844.000.

Tabel 2.13 *Ontwikkeling aantal bedrijven met vleeskalveren en aantal vleeskalveren*

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met vleeskalveren	2.280	2.330	2.890	3.330	3.180	-4,5
Vleeskalverenbedrijven	1.250	1.170	1.280	1.140	1.160	1,8
Vleeskalveren op vleeskalveren- bedrijven (x 1.000)	459,5	478,2	598,6	654,0	688,9	5,3
Gemiddeld aantal per bedrijf	368	409	468	574	594	3,5
Totaal vleeskalveren (x 1.000)	601,6	668,8	782,7	828,7	844,4	1,9
w.v. wit		583	637	625	622	-0,4
rosé		86	146	204	223	9,0

Bron: Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

Daarvan zijn 622.000 kalveren bestemd voor de witvleesproductie en ruim 220.000 kalveren voor de rosévleesproductie. Het aantal witvleeskalveren is in 2006 iets gedaald, terwijl het aantal rosékalveren met 9% is gestegen. In de afgelopen jaren werden jaarlijks ongeveer 1,4 miljoen kalveren geslacht, waarvan 1,1 miljoen witvleeskalveren. Alle vleeskalveren in de EU zijn sinds 1 januari 2004 verplicht gehuisvest in groepen. Vanaf 1 januari 2007 geldt een EU-richtlijn voor een minimale hokoppervlakte van 1,8 m² per vleeskalf. Begin 2006 voldeed 73% van de kalverplaatsen in Nederland aan deze richtlijn.

2.4.2 Rentabiliteit en inkomen

Markt en prijzen

In de Nederlandse vleeskalverenhouderij wordt naar schatting 90-95% van het witvlees geproduceerd op contractbasis. De kalverhouders ontvangen op basis van afgesloten contracten een vergoeding voor de arbeid, gebouwen en overige kosten. De contractgever levert de nuchtere kalveren en het voer aan de kalverhouders en bepaalt het tijdstip van afleveren van de slachtrijpe kalveren. De verdere verwerking en vermarkting wordt verzorgd door de contractgevers c.q. integraties.

De opbrengstprijzen waren in 2006 gemiddeld 13% hoger dan in 2005 (tabel 2.14). In het najaar van 2005 was de prijs van blank kalfsvlees al sterk opgelopen vanwege de aantrekkelijke vraag. De berichtgeving over de gevaren van vogelgriep leidde tot fors lagere kipconsumptie in onder meer Italië, Duitsland en Frankrijk. Hierdoor steeg de vraag naar

kalfsvlees, waardoor de prijzen in het voorjaar fors aantrokken. Maar geleidelijk verminderde de angst voor vogelgriep en daalde de vraag naar kalfsvlees. In de zomermaanden zakten de prijzen van kalfsvlees. Pas in het laatste kwartaal zijn de prijzen weer omhoog gegaan door het kleinere aanbod. De prijzen van het rosékalfsvlees zijn het afgelopen jaar ook flink gestegen. De prijzen van rosévlees vertonen in grote lijnen dezelfde ontwikkeling als de rundvleesprijzen. De rosékalfsvleesprijzen zijn ook gestimuleerd door het krappere aanbod vanuit Duitsland, waar de premies voor het jaar 2005 al zijn ontkoppeld van de productie. Door de hoge kalfsvleesprijzen zijn er veel dieren opgezet. Door het grotere aanbod zijn vervolgens de opbrengstprijzen in de laatste maanden onder druk gezet.

De prijzen van kalvermelkpoeder zijn als gevolg van ontwikkelingen op de zuivelmarkt vooral in de tweede helft van 2006 fors gestegen. De prijzen van de grondstoffen weipoeder en magere melkpoeder zijn vanaf de zomer veel hoger geworden. Door een grotere kaasproductie komt er minder melkvet beschikbaar en tevens minder magere melk voor de productie van mager melkpoeder. Ook de EU-verwerkingpremie van mager melkpoeder is afgebouwd, waardoor de nettokosten van kalvervoer fors zijn gestegen.

Tabel 2.14 Prijsontwikkeling van vleeskalveren (euro per kg geslacht gewicht), nuchtere kalveren (euro per kg levend gewicht en kunstmelk, inclusief BTW)

Jaar	Vleeskalveren 2e kwaliteit	Nuchtere zwartbonte stierkalveren 1 ^o kwaliteit	Kunstmelk voor vlees- kalveren (2000=100)
2004	4,50	3,10	93
2005	4,15	3,40	98
2006 (r)	4,70	3,40	105

Bron: LEI.

De prijzen van de nuchtere zwartbonte stierkalveren zijn weliswaar op jaarbasis niet gestegen, maar binnen het jaar waren er wel grote prijsverschillen. In de eerste maanden van het jaar stegen de nukaprijzen naar een bijzonder hoog niveau door een grote vraag dankzij de gunstige opbrengstprijzen van vleeskalveren. Het aanbod van nuka's was te klein door de krimpende veestapel, ook in EU-verband. De Nederlandse kalversector is erg afhankelijk geworden van de invoer van nuka's. Ongeveer de helft van de nuka's voor de vleeskalverhouderij komt uit het buitenland, vorig jaar in totaal 667.000 stuks. Een groot deel van de ingevoerde nuka's wordt gehaald uit Duitsland en Polen, gevolgd door België en Ierland. Sinds de export uit Engeland weer is toegestaan, worden ook uit dat land in toenemende mate nuka's betrokken. In de zomermaanden zijn de nukaprijzen vervolgens aanzienlijk gedaald, maar dat is vrij gebruikelijk.

Opbrengsten

Omdat in Nederland de meeste (wit)vleeskalveren op contractbasis worden gehouden, is voor de ontwikkeling van de opbrengsten het verloop van de contractvergoedingen doorslaggevend. Volgens de jaarlijkse enquête van Nederlandse Vereniging van Kalverhouders zijn in 2005 de vergoedingen voor de nieuw afgesloten contracten met witvleeskalveren licht gedaald. Het gemiddelde kwam uit op 185 euro per kalverplaats, dat is 7 euro lager dan in het recordjaar 2004. Voor de bedrijfsresultaten van het verslagjaar 2006 wordt vanwege de vertraagde doorwerking gerekend met iets lagere contractvergoedingen per kalverplaats. De contracten worden namelijk afgesloten voor gemiddeld 3 á 4 ronden, maar wel met een grote variatie die uiteenloopt van 2 tot 8 ronden.

Rentabiliteit

De gepresenteerde bedrijfsresultaten en inkomens van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven hebben alleen betrekking op bedrijven die vleeskalveren op contract houden. Bedrijven die kalveren voor eigen rekening houden zijn dus niet opgenomen in de cijfers. In 2006 zal naar verwachting de opbrengsten-kostenverhouding van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven met 6 procentpunten dalen naar 88% (tabel 2.16). De totale kosten per bedrijf zullen meer stijgen dan de opbrengsten (tabel 2.15). De hogere opbrengsten zijn het gevolg van de toename van het gemiddeld aantal vleeskalveren per bedrijf, terwijl de contractvergoeding per kalf iets lager wordt ingeschat. De stijging aan de kostenkant komt vooral door hogere kosten van huisvesting, energie en afvoer van kalvergier. Daarnaast zijn de rentekosten voor het bedrijfsvermogen flink toegenomen door de hogere rente op de kapitaalmarkt.

De slachtpremies, die onderdeel zijn van de totale opbrengsten, zijn weliswaar door de kalverhouders ontvangen, maar worden meestal volgens afspraak verrekend met de brutocontractvergoedingen. Het gezinsinkomen uit het bedrijf zal in 2006 naar verwachting met 5.000 euro dalen naar 48.000 euro per bedrijf.

Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf geeft het totale gezinsinkomen, dat in 2006 eveneens met 2.000 euro per bedrijf zal afnemen tot 59.000 euro per bedrijf (tabel 2.15). De belastingbetalingen in 2006 zijn voorzien op gemiddeld 4.000 euro per bedrijf, maar dat bedrag kan uiteindelijk door bedrijfsspecifieke factoren nog behoorlijk afwijken. De gezinsbestedingen voor 2006 zijn hoger geraamd, na de daling in 2005. Het totaal gezinsinkomen verminderd met de belastingen en gezinsbestedingen geeft in 2006 besparingen van gemiddeld 8.000 euro per bedrijf. Dat is bijna de helft lager dan 2005. De verschillen tussen bedrijven zullen opnieuw groot zijn.

Tabel 2.15 *Bedrijfsresultaten en inkomens op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal bedrijven	1.020	980	950
Aantal vleeskalveren	620	660	680
Nge per bedrijf	91	92	95
Ondernemers per bedrijf	1,4	1,5	1,5
Opbrengsten	132	151	153
Totaal betaalde kosten en afschrijving	94	100	106
Gezinsinkomen uit bedrijf	39,8	53,0	48,0
Inkomen buiten bedrijf	14,8	11,0	11,0
Totaal gezinsinkomen	54,6	64,0	59,0
Belastingen	-1,2	4,0	4,0
Gezinsbestedingen	50,5	45,5	47,0
Besparingen	5,3	15,0	8,0

Bron: Informatienet.

Tabel 2.16 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (x 1.000 euro)*

Jaar	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten	132	151	153
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	84	91	97
Berekende arbeid	50	58	58
Berekende rente	17	13	19
Totaal kosten	150	161	173
Opbrengsten-kostenverhouding	88	94	88

Bron: Informatienet.

3. Intensieve veehouderij

3.1 Varkenshouderij

3.1.1 Structuur

De afname van het aantal bedrijven met varkens zet zich voort. In 2006 zijn iets meer dan 9.000 bedrijven geteld (-7%), een daling van ruim 600 bedrijven ten opzichte van 2005. Het huidige aantal bedrijven is 70% lager dan in 1990. Het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven is in dezelfde periode weliswaar iets minder gedaald, maar toch ook meer dan gehalveerd. Ook in 2006 kwam het grootste deel van de daling voor rekening van bedrijven met een neventak varkenshouderij. Het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven nam met 3% af. Binnen die groep zijn in 2006 enkele verschuivingen te zien, maar die zijn deels van statistische aard. Vanaf 2003 schommelde het aantal gesloten varkensbedrijven tussen de 1.000 en 1.100 bedrijven. Het aantal vleesvarkensbedrijven blijft de laatste jaren redelijk goed op peil, maar bij de fokvarkensbedrijven is wel een dalende trend waarneembaar.

Tabel 3.1 Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) varkensbedrijven en aantal varkens

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met varkens	29.210	22.390	14.520	9.690	9.040	-6,7
Aantal varkensbedrijven	9.200	7.710	6.060	4.300	4.170	-3,0
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.870	2.090	1.510	1.470	-2,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.960	2.420	1.680	1.690	0,6
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.870	1.550	1.100	1.010	-8,2
Aantal varkens totaal (x 1.000)	13.915	14.397	13.118	11.312	11.359	0,4
Aantal zeugen (x 1.000)	1.272	1.287	1.129	946	946	0,0
w.v. op fokvarkensbedrijven (%)	47	47	51	54	56	
op gesloten varkensbedrijven (%)	21	25	28	27	26	
Aantal vleesvarkens (x 1.000)	7.025	7.125	6.505	5.504	5.478	-0,5
w.v. op vleesvarkensbedrijven (%)	32	28	33	35	37	
op gesloten varkensbedrijven (%)	19	23	25	26	25	

Bron: Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

Het aantal varkens liep in de afgelopen jaren ook terug, maar veel minder dan het aantal bedrijven. De varkensstapel daalde vooral in de jaren 2001-2003 flink door twee opkoopregelingen (RBV). Onder het huidige stelsel van varkensrechten blijft het aantrekkelijk om deze rechten zoveel mogelijk te benutten. Ondernemers die met de varkenshouderij stoppen hebben deze rechten verkocht aan bedrijven die willen groeien.

Vanaf 2003 stabiliseerde daardoor het totaal aantal varkens op een niveau van ruim 11 miljoen stuks. De landbouwtelling van 2006 laat een kleine toename zien van de varkensstapel. Dat komt vooral door een grotere biggenproductie per zeug, want het aantal zeugen is gelijk gebleven en het aantal vleesvarkens is zelfs met een half procent gedaald.

In de loop van de tijd zijn de bedrijven gemiddeld groter en gespecialiseerder geworden. Sinds 2000 wordt ruim de helft van de zeugen gehouden op gespecialiseerde fokvarkensbedrijven. Bij de vleesvarkens is de specialisatiegraad veel lager gebleven; 37% van de vleesvarkens wordt gehouden op gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven. Verder bevindt zich een kwart van de varkensstapel op de gesloten varkensbedrijven. De omvang van de bedrijven is in de loop van de jaren sterk toegenomen. Het gemiddelde fokvarkensbedrijf heeft in 2006 bijna 360 zeugen tegenover 170 zeugen in 1990. Ook de bedrijfsomvang van de gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven is sinds 1990 verdubbeld tot bijna 1.200 vleesvarkens in 2006.

3.1.2 Opbrengsten en kosten

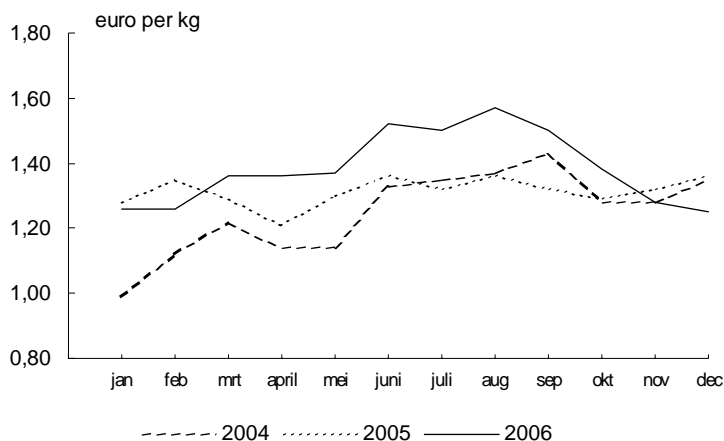
Markt en prijzen

Dooreen genomen is 2006 voor de varkenshouderij een bijzonder goed jaar. De opbrengstprijzen van biggen en vleesvarkens waren hoog. De huidige hausse in de varkenscyclus duurt langer dan verwacht. Het seizoenspatroon gedurende het jaar was wel vergelijkbaar met de twee voorgaande jaren, met dien verstande dat het prijsniveau nog wat hoger was (figuur 3.1).

Het varkensaanbod neemt in ons land in 2006 licht toe tot circa 21 miljoen stuks. Voor de EU-25 wordt een stijging van het aanbod verwacht van bijna 1% tot ruim 242,5 miljoen stuks. De grootste stijging van het aanbod zal in Polen plaatsvinden, waar het aantal gedekte zeugen sterk is toegenomen. Het fors grotere aanbod en de voortdurende problemen rond de export van varkensvlees naar Rusland hebben de prijzen in Polen sterk onder druk gezet.

De prijsontwikkeling van varkens in ons land werd in het tweede kwartaal beïnvloed door uitbraken van varkenspest in Noordrijn-Westfalen. De onzekerheid over de pestuitbraak en de regelgeving voor het transport zetten de prijzen onder druk. De markt herstelde zich na enige weken. Vervolgens was er sprake van een opwaartse tendens aan de vraagzijde. Het zomerse weer en het wereldkampioenschap voetbal had in Duitsland een positieve invloed op de vleesverkoop. Bovendien wist de EU-markt te profiteren van extra vraag uit Rusland omdat Brazilië vanwege Mond- en Klauwzeer als leverancier van varkensvlees grotendeels is weggefallen. Onder invloed van het toegenomen aanbod deden de prijzen vanaf september een flinke stap terug. De markt sloot tegen het eind van het jaar in een flauwe stemming.

De export van vleesvarkens bleef onverminderd hoog. In de eerste drie kwartalen van dit jaar was dat in totaal ruim 2,1 miljoen stuks. Dit is ruim 5% meer dan in dezelfde periode vorig jaar. Het grootste deel van de stijging komt voor rekening van Duitsland. De export naar dat land nam over de eerste negen maanden met circa 12% toe tot ruim 1,8 miljoen stuks.

Figuur 3.1 Verloop van de prijs van varkensvlees (inclusief BTW)
Bron: LEI.

Opbrengsten en kosten zeughouderij

De resultaten van de zeughouderij worden in 2006 nog iets gunstiger dankzij de hogere biggenprijzen (tabel 3.2). De biggenprijs zal in 2006 naar verwachting met 3% stijgen tot 48 euro per stuk, mede door de gunstige ontwikkeling van de biggenexport.

De prijzen van de biggen wisten zich in het derde kwartaal niet meer op het hoge niveau te handhaven (figuur 3.2). Het warme weer in juli had tot gevolg dat de varkens minder snel groeiden waardoor er minder snel plaatsen beschikbaar kwamen voor nieuwe biggen. Daarnaast speelde ook de teruglopende vraag vanuit Spanje een rol. De extra vraag in het voorjaar naar biggen die in de vakantieperiode als slachtrijpe varkens op de markt komen was voorbij. Het extra aanbod van biggen kon hierdoor slechts moeizaam worden geplaatst, waarbij de verkopers flinke prijsconcessies moesten doen. Na de daling kende de biggenprijs een vrij stabiel verloop, met een lichte prijsverbetering aan het eind van het jaar.

De uitvoer over de eerste negen maanden van dit jaar kwam in totaal op bijna 3,4 miljoen stuks. Ten opzichte van vorig jaar is dat een stijging van 14%. Opvallend is het sterke herstel van de export naar Spanje. Deze is dit jaar met meer dan de helft toegenomen tot 740.000 stuks. Ook is de uitvoer naar een aantal Oost-Europese landen fors toegenomen. Zo is de export naar Roemenië, Kroatië en Slowakije ten opzichte van vorig jaar vrijwel verdubbeld. De uitvoer van biggen naar Duitsland nam verder toe en belooft momenteel de helft van de totale biggenexport. Een belangrijk deel van de groeiende export gaat ook naar de zuidelijke lidstaten.

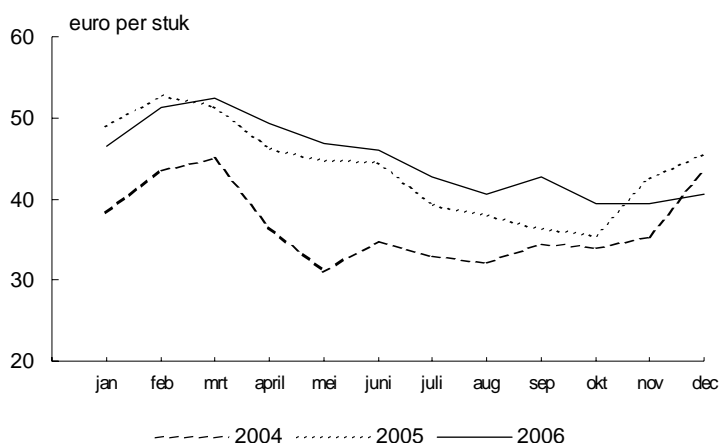
In 2006 zal de gemiddelde voerprijs voor de zeughouderij circa 4% hoger zijn. De prijs van zeugenbrok stijgt relatief meer dan de biggenkorrel. De prijsstijging was in de eerste helft van het jaar nog gematigd. Door de kleinere graanoogst vanwege droogte zijn de prijzen van granen en graanvervangers (zoals maïs) in de tweede helft van het jaar flink gestegen. Die prijsstijging is doorberekend in hogere voerprijzen voor de varkenshouderij

Tabel 3.2 Resultaten van bedrijven met zeugen (inclusief BTW)

Jaar	Euro per zeug per jaar			Groot-gebrachte biggen (per zeug per jaar)	Prijs krachtvoeder (euro/100 kg)	Opbrengstprijs (euro/big)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2004	1.145	667	478	23,2	22,60	41
2005 (v)	1.245	670	575	23,6	20,90	47
2006 (r)	1.270	685	585	23,8	21,70	48

Bron: Informatienet.

Op jaarbasis zullen daardoor in 2006 de voerkosten bijna 20 euro per zeug per jaar toenemen. Dat neemt het voordeel van de hogere biggenprijs bijna geheel weg. Er zijn meer kostenstijgingen zoals de hogere prijzen voor opfokzeugen en vooral de 10% hogere energiekosten. De productiviteit van de zeugen is verder verbeterd door een hogere biggenproductie per zeug. Samen met hogere biggenprijzen leidt dat tot een kleine verbetering van het saldo, dat wordt geraamd op 585 euro per zeug per jaar.

Figuur 3.2 Verloop van de biggenprijs (inclusief BTW)

Bron: LEI.

Opbrengsten en kosten vleesvarkenshouderij

Vooraf dankzij de ruim 5% hogere opbrengstprijzen in 2006 zal het saldo van de vleesvarkenshouderij iets toenemen (tabel 3.3). De prijzen van varkensvlees waren vooral in de zomermaanden erg hoog. In het najaar daalden de prijzen onder invloed van een kleinere vraag naar een normaler niveau. De omzet en aanwas nam ook met bijna 5% toe omdat de prijzen van de aangekochte biggen minder stegen dan de verkochte vleesvarkens. Vaak is de prijsontwikkeling van biggen en vleesvarkens vergelijkbaar, afgezien van het

voorjaar als de biggenprijzen sterk worden beïnvloed door de grote exportvraag. De totale opbrengsten bestaan, naast de verkopen van vleesvarkens, ook uit verschillen in balanswaardering op de begin- en eindbalans. Ultimo 2006 zal naar verwachting de waarde van de vleesvarkens op de eindbalans lager zijn dan op de beginbalans door lagere vleesprijzen eind dit jaar. Die waardevermindering wordt echter niet direct gevoeld in de portemonnee van de varkenshouders. Aan de kostenkant is vooral het duurdere voer van belang. Voerkosten bepalen de kostprijs van vleesvarkens voor het grootste deel. De prijzen van vleesvarkensvoer worden 3% hoger geraamd dan in 2005. Het saldo van vleesvarkens wordt voorzien op 85 euro per vleesvarken per jaar, iets hoger dan vorig jaar.

Tabel 3.3 Resultaten van bedrijven met vleesvarkens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per vleesvarken per jaar			Voeder- verbruik per kg groei	Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Opbrengst- prijs (euro per kg geslacht gewicht)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2004	255	153	102	2,75	18,70	1,28
2005 (v)	218	136	82	2,77	16,60	1,31
2006 (r)	227	142	85	2,75	17,10	1,40

Bron: Informatienet.

3.1.3 Resultaat en inkomen van varkensbedrijven

Tot de groep varkensbedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de varkenshouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt tussen alle gespecialiseerde varkensbedrijven en vervolgens de onderverdeling naar fokvarkensbedrijven, vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven. De gemiddelde omvang van deze bedrijven is duidelijk verschillend; de gesloten varkensbedrijven en de fokvarkensbedrijven zijn (in nge gemeten) ruim tweemaal zo groot als de vleesvarkensbedrijven.

Rentabiliteit

De bedrijfsresultaten en inkomens van de gespecialiseerde varkensbedrijven worden in 2006 gemiddeld iets hoger (tabel 3.4 en 3.6). De verschillende groepen ontlopen elkaar wat dat betreft weinig. Alleen bij de vleesvarkensbedrijven is het gezinsinkomen uit bedrijf relatief sterker gestegen. Dat komt vooral door de achterblijvende ontwikkeling van de biggenprijs. Toch is het gezinsinkomen van de vleesvarkensbedrijven nog steeds aanzienlijk lager dan van de andere twee groepen varkensbedrijven, die gemiddeld een grotere omvang zijn. Bij alle typen varkensbedrijven is de omzet en aanwas flink toegenomen. De totale kosten zijn ook gestegen, maar in mindere mate. Vooral de hogere prijzen voor varkensvoer zorgen voor hogere productiekosten. Daarnaast zijn de kosten

voor de mestafzet sterk gestegen. Begin dit jaar kwam de mestafzet in de knel door het koude en natte voorjaar. In augustus speelde de grote regenval de mestafzet ook parten. Samen met de invoering van de nieuwe mineralenwetgeving zorgde dat voor een flinke prijsstijging voor de afzet van dierlijke mest. Gemiddeld zullen de varkensbedrijven in 2006 circa 23.000 euro per bedrijf moeten betalen voor de mestafzet, met soms grote uitschieters naar boven.

Tabel 3.4 Bedrijfsresultaten en inkomens op totaal varkensbedrijven en fokvarkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	Totaal varkensbedrijven			Fokvarkensbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal bedrijven	3.880	4.040	3.890	1.590	1.500	1.460
Aantal zeugen	200	200	210	340	370	390
Aantal vleesvarkens	900	940	980	190	200	210
Nge per bedrijf	95	103	107	108	121	125
Ondernemers per bedrijf	1,8	1,6	1,6	1,9	1,7	1,7
Opbrengsten	455	444	476	444	487	521
w.v. varkens	437	424	457	426	470	505
Totaal betaalde kosten en afschrijving	376	363	391	365	386	416
w.v. veevoer	222	205	219	181	181	194
gezondheidszorg	17	17	18	22	24	26
betaalde mestkosten	13	13	23	11	13	24
materiële activa	51	54	56	50	59	61
energie	15	16	18	18	21	23
financieringskosten (incl. betaalde rente)	23	20	20	23	24	24
betaalde arbeidskosten	10	12	12	19	23	23
algemene kosten	14	15	14	14	15	15
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	79,6	81,0	85,0	79,0	101,0	105,5
Buitengewone baten en lasten	2,5	-1,0	0,0	-1,0	0,0	0,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	82,1	80,0	85,0	78,0	101,0	106,0
Inkomen buiten bedrijf	14,1	14,5	15,0	13,8	13,0	13,0
Totaal gezinsinkomen	96,2	94,5	100,0	91,8	114,0	119,0
Belastingen	-2,0	2,0	2,5	-1,1	1,0	3,0
Gezinsbestedingen	42,4	45,0	46,5	46,8	48,0	49,0
Besparingen	55,8	47,5	51,0	46,1	65,0	67,0

Bron: Informatienet.

Ondanks de kleine stijging van de biggenprijzen zal op de fokvarkensbedrijven de opbrengsten-kostenverhouding in 2006 gemiddeld met 2 procentpunten dalen tot 103% (tabel 3.5). Naast de al genoemde kostenstijgingen zijn ook de rentekosten voor het bedrijfsvermogen hoger geworden. Grotendeels komt dat door de ingerekende rentevoet die is verhoogd als gevolg van de hogere kapitaalmarktrente. Anderzijds is het vermogen

in de afgelopen jaren toegenomen door een grotere bedrijfsomvang en herwaarderingen van de balansactiva. De prijzen van varkensrechten zijn in de afgelopen jaren gestegen dankzij de gunstige rentabiliteitsontwikkeling. Dezelfde effecten zijn ook te zien bij de gesloten varkensbedrijven. Alleen bij de vleesvarkensbedrijven wordt de opbrengsten-kostenverhouding minder gedrukt door stijgende kosten. Maar toch blijft de kostendekking op de vleesvarkensbedrijven als enige opnieuw onder de 100%.

Bij de inkomens ziet het plaatje er gunstiger uit. Voor het derde achtereenvolgende jaar zijn de gezinsinkomens erg gunstig door een stijging over de gehele linie. Het gezinsinkomen uit bedrijf zal op de fokvarkens- en vleesvarkensbedrijven naar verwachting met gemiddeld 5.000 euro per bedrijf toenemen. De gezinsinkomens op de gesloten varkensbedrijven wordt 4.000 euro hoger geraamd en zal uitkomen op 110.000 euro per bedrijf.

Tabel 3.5 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Totaal varkensbedrijven			Fokvarkensbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005	2006 (r)
Opbrengsten	455	444	476	444	487	521
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	354	343	372	343	363	393
Berekende arbeid	64	59	60	69	68	69
Berekende rente	36	31	41	38	34	45
Totaal kosten	453	433	473	450	465	507
Opbrengsten-kostenverhouding	100	102	101	99	105	103

Bron: Informatienet.

Door de verbetering van de resultaten in 2006 neemt het aandeel bedrijven met een negatief inkomen verder af, van 13% in 2005 naar circa 10% in 2006. Het aandeel bedrijven met een gezinsinkomen van meer dan 100.000 euro stijgt van 27% naar circa 30% (figuur 3.4).

Kleine veranderingen in de prijzen hebben grote gevolgen voor het inkomen, gezien de smalle marges in de bedrijfstak (bijlage B2). Als bijvoorbeeld de vleesvarkensprijs 1% hoger uitvalt, heeft dat een positieve invloed van ruim 3.000 euro op het gezinsinkomen per bedrijf. Een hogere voerprijs van 1% heeft een ruim 1.500 euro lager inkomen per vleesvarkensbedrijf tot gevolg.

Figuur 3.3 laat zien dat het gezinsinkomen voor de drie onderscheiden groepen varkensbedrijven zich over een langere reeks van jaren in grote lijnen gelijk heeft ontwikkeld. De fluctuaties van de gezinsinkomens uit bedrijf op de gesloten bedrijven zijn wel forser (in euro gemeten), vooral door de veel grotere bedrijfsomvang. De vleesvarkensbedrijven zullen in 2006 opnieuw gemiddeld het laagste gezinsinkomen behalen. De kleinere inkomensschommelingen op de vleesvarkensbedrijven hangen deels samen met de kleinere bedrijfsomvang. Daarnaast hebben de aankooprijzen van biggen

een dempende invloed op de inkomens, omdat de prijzen van biggen en vleesvarkens in grote lijnen dezelfde ontwikkeling volgen.

Tabel 3.6 *Bedrijfsresultaten en inkomens op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal bedrijven	1.250	1.450	1.430	1.040	1.100	1.000
Aantal zeugen				245	234	241
Aantal vleesvarkens	1.400	1.350	1.400	1.390	1.410	1.450
Nge per bedrijf	57	64	66	123	128	132
Ondernemers per bedrijf	1,6	1,5	1,5	1,8	1,7	1,7
Opbrengsten	346	297	321	604	577	611
w.v. varkens	331	276	299	582	557	590
Totaal betaalde kosten en afschrijving	289	258	278	497	468	501
w.v. veevoer	186	159	168	294	267	283
gezondheidszorg	7	6	7	17	17	18
betaalde mestkosten	10	10	18	16	14	25
materiële activa	39	38	39	66	69	72
energie	9	9	10	20	20	22
financieringskosten (incl. betaalde rente)	18	14	14	29	24	24
betaalde arbeidskosten	1	2	2	8	10	10
algemene kosten	10	11	10	19	20	19
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	57,0	38,5	43,0	107,9	109,0	110,0
Buitengewone baten en lasten	1,3	-0,5	0,0	9,2	-3,0	0,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	58,3	38,0	43,0	117,1	106,0	110,0
Inkomen buiten bedrijf	13,9	18,5	17,0	14,9	11,0	12,0
Totaal gezinsinkomen	72,3	56,5	60,0	131,9	117,0	122,0
Belastingen	-2,7	0,5	1,5	-2,4	5,0	5,0
Gezinsbestedingen	31,3	38,5	39,5	49,3	50,5	52,0
Besparingen	43,7	17,5	19,0	85,0	61,5	65,0

Bron: Informatienet.

Inkomensvorming en -besteding

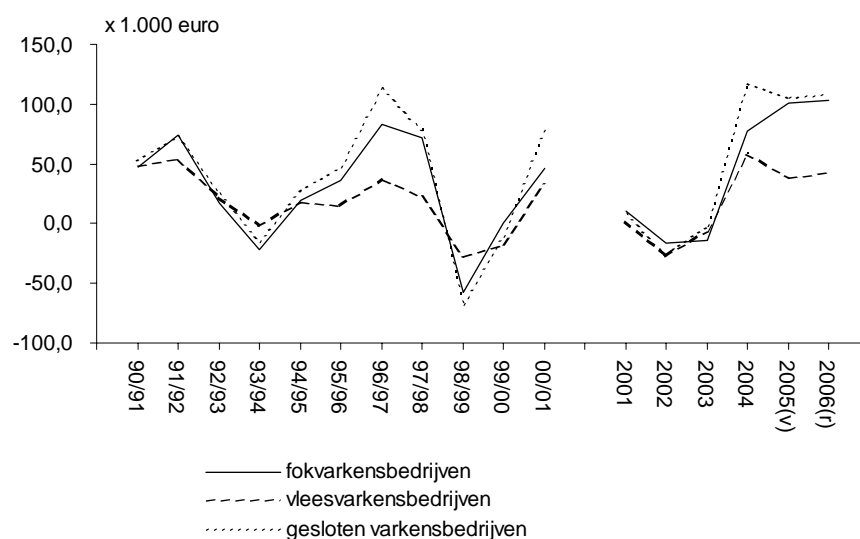
De positieve ontwikkeling van de bedrijfsresultaten zorgt voor het derde achtereenvolgende jaar voor hoge inkomens en besparingen op de varkensbedrijven in 2006 (tabel 3.4 en 3.6). De gezinsbestedingen en belastingbetalingen zullen naar verwachting ook iets hoger zijn. De afdrachten aan de fiscus waren in voorgaande jaren gemiddeld erg laag als gevolg van lage inkomens in de jaren daarvoor. De mogelijkheid van inkomensmiddeling en verliescompensatie zal grotendeels zijn benut. Die belastingbetalingen zullen in 2006 naar verwachting toenemen. Ook is er meer ruimte voor

de gezinsbestedingen; deze namen al toe in 2005. In het verleden moesten ondernemers door de hoge financiële lasten en schulden soms sterk bezuinigen op de gezinsuitgaven.

Tabel 3.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2004	2005(v)	2006(r)	2004	2005(v)	2006(r)
Opbrengsten	346	297	321	604	577	611
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	272	245	266	469	445	478
Berekende arbeid	41	38	39	83	75	76
Berekende rente	25	21	29	46	39	52
Totaal kosten	338	305	333	598	559	606
Opbrengsten-kostenverhouding	102	97	97	101	103	101

Bron: Informatienet.

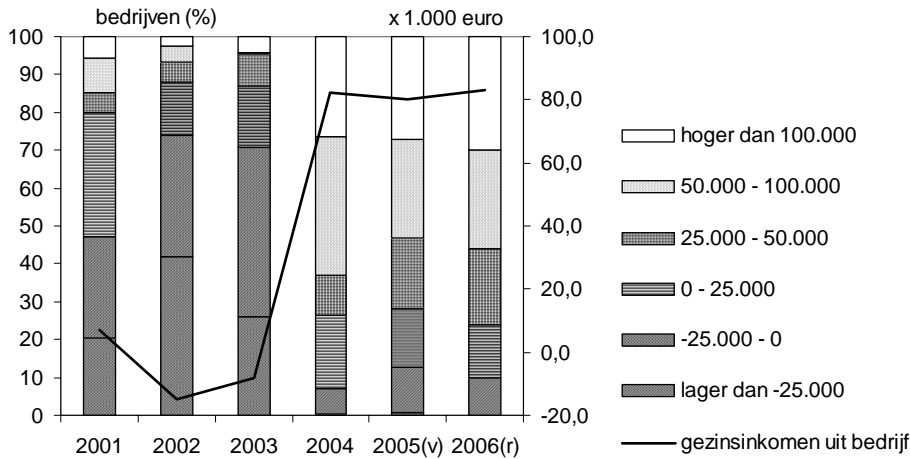

Figuur 3.3 *Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf van varkensbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)*

Bron: Informatienet.

De geraamde besparingen voor 2006 lopen uiteen van 19.000 euro per bedrijf op de vleesvarkensbedrijven tot 67.000 euro op de fokvarkensbedrijven. De gesloten varkensbedrijven volgen op de voet met 65.000 euro besparingen per bedrijf. Omdat de besparingen van veel verschillende factoren afhankelijk zijn, is de gevoeligheid voor veranderingen ook groter dan bij de bedrijfsresultaten en inkomens. De forse besparingen versterken het eigen vermogen. De varkenshouders hebben hierdoor meer financiële

middelen voor aflossingen en reserveringen. Ook nieuwe investeringen en vervangingsinvesteringen worden haalbare opties voor varkenshouders. Aanpassingen in de bedrijven vanwege aanscherping van regels op het terrein van milieu en welzijn kunnen door de gerealiseerde kasstroom ook beter worden opgevangen.

Figuur 3.4 Verdeling van varkensbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet.

3.2 Pluimveehouderij

3.2.1 Structuur

Volgens de voorlopige Landbouwtelling 2006 is het aantal bedrijven met pluimvee met ruim 6% afgenomen (tabel 3.8). Dit geldt vooral op bedrijven met een neventak pluimvee, vaak gecombineerde bedrijven (-12%). Het aantal gespecialiseerde pluimveebedrijven is met 1% toegenomen. Dat komt niet door de gespecialiseerde leghennenbedrijven of vleeskuikenbedrijven, want die laten een daling zien van 1% respectievelijk bijna 6% in vergelijking met 2005. De toename kwam vooral door meer gespecialiseerde vermeerderingsbedrijven voor vleesrassen tot 175 bedrijven in 2006. Die bedrijven met vleeskuikenouderdieren leveren de broedeieren voor productie van vleeskuikens. Ook het aantal opfokbedrijven voor ouderdieren is in 2006 toegenomen. Het was een aantal jaren de trend dat vermeerderders overschakelden naar de productie van scharreleieren. Die trend lijkt nu gestopt. Het aantal stuks pluimvee is in 2006 iets afgenomen en kwam uit op 94 miljoen. Dat is 12% lager dan het hoogste niveau in 2000.

De binnenlandse ei productie bestaat in 2006 voor meer dan de helft uit scharreleieren. Steeds meer bedrijven schakelen over naar alternatieve huisvesting, zoals scharrelhennen zonder uitloop en in mindere mate naar scharrelhennen met vrije uitloop. Bijna alle supermarkten bieden alleen nog scharreleieren en eieren uit vrije uitloop aan. Mede daardoor hebben scharreleieren intussen een marktaandeel van 80% bij de huishoudelijke aankopen. Nationaal is het aantal leghennen 1% gestegen. Het aantal

leghennen op de gespecialiseerde bedrijven nam iets toe tot 23,6 miljoen stuks; op deze bedrijven komt 77% van alle leghennen voor.

Tabel 3.8 Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) pluimveebedrijven en aantal dieren

	1990	1995	2000	2002	2005	2006(v)	Mutatie(%)
Aantal bedrijven met pluimvee	6.081	5.511	4.148	3.614	3.061	2.868	-6,3
Aantal pluimveebedrijven	2.136	2.007	1.831	1.666	1.365	1.378	1,0
w.v. leghennenbedrijven	770	718	660	585	567	562	-0,9
vleeskuikenbedrijven	620	595	540	529	371	350	-5,7
Aantal stuks pluimvee (x 1.000)	95.452	91.915	106.813	103.651	95.465	94.178	-1,3
Aantal leghennen (x 1.000)	33.199	29.297	32.573	28.703	30.513*)	30.848	1,1
w.v. op leghennenbedrijven (%)	69	76	76	78	77	77	
Aantal vleeskuikens (x 1.000)	41.172	43.828	50.937	54.660	44.496	41.798	-6,1
w.v. op vleeskuikenbedrijven (%)	60	62	66	65	67	70	

Bron: Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

*) vanaf 2005 exclusief ouderdieren voor legrassen (in 2006 circa 1 miljoen)

In 2006 is het aantal vleeskuikens met 6% afgenomen tot bijna 42 miljoen. Gezien de slechte prijsontwikkeling in de eerste helft van 2006 is dat niet verwonderlijk. Integraties en vleeskuikenhouders hebben gereageerd op de lage prijzen door minder ééndagskuikens op te zetten en soms langere leegstand van de vleeskuikenstallen. Het aantal bedrijven met vleeskuikens nam met 12% af tot 674 in 2006. De afname van de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven (6%) was minder fors.

3.2.2 Opbrengsten en kosten

Leghennen

De gemiddelde resultaten van de bedrijven met leghennen zijn in 2006 iets beter dan voorgaande jaren, maar stemmen de sector niet tevreden. Op jaarbasis wordt het saldo geraamd op ruim 4 euro per hen per jaar. Dat is anderhalve euro per hen hoger dan in 2005 (tabel 3.9). Het dal van de eierprijzen lijkt voorlopig wel achter de rug te zijn. In de jaren 2004 en 2005 was het 'naijleffect' van de vogelgriep in 2003 nog volop merkbaar in de prijsontwikkeling van eieren. De productiedaling door de ruiming van de vogelgriep leidde aanvankelijk tot flinke prijsstijgingen in de EU omdat er een tekort aan eieren was. Nadat in Nederland de leghennenstapel weer op peil was gebracht, kwam de eierproductie op volle toeren. Ook in andere EU-landen waren intussen meer leghennen in productie genomen vanwege de gunstige eierprijzen. Pas in de loop van 2006 kwamen vraag en aanbod beter in balans. De EU-productie van consumptie-eieren zal in 2006 naar verwachting met 1,6% afnemen. De grotere productielanden, zoals Duitsland en Frankrijk, verwachten een daling van de productie van ruim 1% respectievelijk bijna 2%. Beschikbare cijfers over de Spaanse eierproductie duiden zelfs op een 6% lager aanbod. In ons land zijn iets meer hennen opgezet en ligt de aanvoer bij de pakstations iets hoger dan

vorig jaar. De productie in ons land wordt daardoor dit jaar iets hoger geraamd dan vorig jaar.

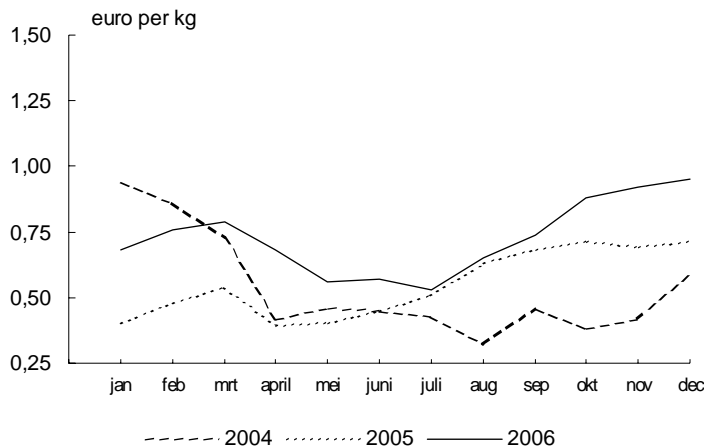
Het prijsverloop van eieren was dit jaar erg grillig. Het jaar begon hoopgevend met een stijgende tendens, maar in de zomerperiode moesten de eierprijzen een flinke veer laten. In de tweede helft van het jaar zijn de prijzen gestegen en dan vooral in het vierde kwartaal. Op jaarbasis zullen de eieren naar verwachting 13% duurder worden dan in 2005 (figuur 3.5). Er zijn wel duidelijke verschillen in prijsontwikkeling tussen kooieieren en scharreleieren. De marktprijzen van kooieieren worden ruim 30% hoger geraamd, terwijl de marktprijzen van scharreleieren circa 17% stijgen. Daardoor groeien de prijzen van kooieieren en scharreleieren verder naar elkaar toe. Dat verschil wordt nog kleiner als de contractprijzen ook bij de vergelijking worden betrokken. Onder druk van de veranderde marktomstandigheden zijn de contracten in de scharrelsector soms herzien, waardoor de afgesproken contractprijzen zijn verlaagd. Daardoor zullen in 2006 de verschillen in eierprijzen en resultaten tussen bedrijven opnieuw erg groot zijn. De bedrijfsresultaten van scharrelbedrijven zullen minder verbeteren dan die van kooibedrijven. Dat maakt het opstellen van een goede raming van de gemiddelde bedrijfsresultaten en inkomens ook bijzonder lastig.

De kostprijs van eieren zal in 2006 iets hoger worden, vooral door hogere voerprijzen (+4%). Het aanbod van voergranen en graanvervangers is als gevolg van de droogte kleiner geworden, wat zich vertaalde in hogere grondstoffenprijzen voor veevoer. Door het grotere aandeel van scharrelhennen is in 2005 de gemiddelde eierproductie per hen per jaar iets gedaald. De aankooprijzen van opfokhennen zijn iets gestegen. Ondanks de hogere productiekosten zal het saldo dankzij de hogere eierprijzen toch met ruim 1 euro stijgen tot 4,30 euro per hen per jaar (tabel 3.9).

Tabel 3.9 Resultaten van bedrijven met leghennen (inclusief BTW), diverse houderijsystemen

Jaar	Euro per leghen per jaar inclusief BTW			Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Eierpro- ductie per hen	Eier- prijs (euro/ 100 st.)
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2004	13,35	11,50	1,85	19,00	298	4,35
2005 (v)	13,10	10,20	2,90	16,30	295	4,40
2006 (r)	14,90	10,60	4,30	17,00	295	4,95

Bron: Informatienet.

Figuur 3.5 Verloop van de prijs van eieren (inclusief BTW)
Bron: LEI.

Vleeskuikens

Voor de vleeskuikenhouders is het jaar 2006 teleurstellend. Vooral de prijsontwikkeling van vleeskuikens viel erg tegen. Het voorgaande jaar 2005 was voor de vleeskuikenhouders in economisch opzicht nog uitstekend verlopen. Het saldo per opgezet kuiken zal in 2006 flink dalen door een combinatie van 7% lagere opbrengstprijzen en 6% hogere voerprijzen (tabel 3.10). De daling van de opbrengstprijzen begon eind 2005 en zette vervolgens in versneld tempo door in de eerste maanden van 2006 (figuur 3.6). In april 2006 werd het laatste niveau van het jaar bereikt. De consumptie van kuikenvlees heeft lange tijd onder druk gestaan vanwege de angst voor het vogelgriepvirus. Integraties waren daardoor enige tijd terughoudend met het plaatsen van kuikens. Ook de leegstand van stallen is groter geworden waardoor het aanbod verder is afgenomen. De inleg van broedeieren voor slachtrassen is flink gedaald ten opzichte van vorig jaar.

Verwacht wordt dat in 2006 de bruto eigen productie van vleeskuikens in de EU-25 rond 8 miljoen ton zal bedragen. Ten opzichte van 2005 is dit een daling van ruim 2%. Vrijwel in alle EU-landen is er een lichte daling. In Nederland ligt de aanvoer van kuikens in het eerste halfjaar ruim 4% lager dan in 2005. Vanwege de slechte marktomstandigheden heeft de Europese Commissie in het voorjaar kuikenvlees uit de markt genomen en ingevroren. Geleidelijk aan herstelde de consumptie zich weer waardoor de prijzen in de zomermaanden aantrokken. De positieve stemming zette ook in het derde kwartaal door. Vanaf het derde kwartaal is het weer mogelijk om filet met een zoutpercentage van 1,2 tot 1,9% tegen een lager invoertarief (15,4%) vanuit derde landen naar de EU te exporteren. Hierbij gaat het voornamelijk om Braziliaans kippenvlees. De Europese Commissie heeft met Brazilië en Thailand een nieuw akkoord bereikt over een invoerquotum voor kipfilets. Intussen herstelde de consumptie flink waardoor de groothandelsprijzen langzamerhand iets stegen. De interesse voor bevroren kuikendelen was eveneens goed waardoor de voorraden verder afnamen.

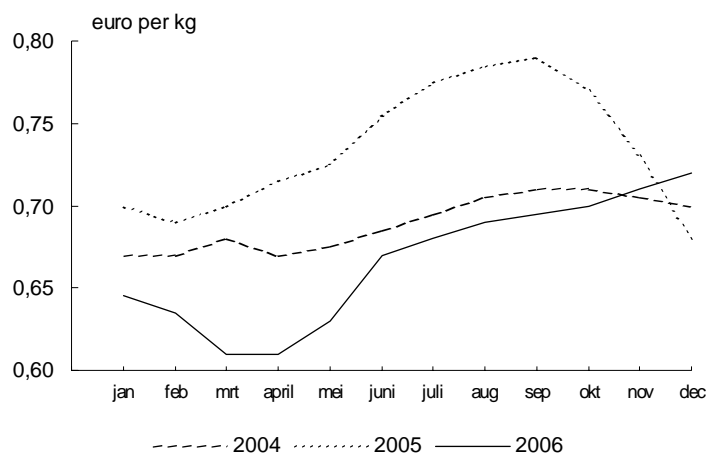
De contractprijzen voor de vleeskuikens werden verhoogd dankzij positieve marktontwikkelingen. Die verhoging was ook hard nodig omdat de kuikenhouders werden

geconfronteerd met stijgende voerkosten. De mengvoerprizen zijn de laatste maanden met een opmars bezig. Gemiddeld zal voor vleeskuikenkorrel bijna 5% meer worden betaald. Veel kuikenhouders voeren naast mengvoer ook tarwe. De prijzen van tarwe stegen in het oogstjaar 2006 nog sterker, waardoor de gemiddelde voerprijs met ruim 6% zal toenemen. De stookkosten zullen ook stijgen door 8% duurder brandstof (meestal propaangas). Dankzij het zachte weer, vooral in het najaar, kan wel worden bespaard op de hoeveelheid brandstof. In de zomer was het echter veel te warm, waardoor de staltemperatuur onvoldoende omlaag kon worden gebracht. De eendagskuikens zijn iets duurder dan vorig jaar. Uiteindelijk zal het saldo met 16 cent dalen naar 20 cent per opgezet kuiken.

Tabel 3.10 Resultaten van bedrijven met vleeskuikens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per opgezet kuiken			Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Afleve- rings- gewicht (kg/dier)	Voeder- verbruik per kg afgelev. gewicht
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2004	1,51	1,34	0,17	25,20	2,18	1,79
2005 (v)	1,56	1,20	0,36	21,20	2,18	1,79
2006 (r)	1,45	1,25	0,20	22,50	2,18	1,79

Bron: Informatienet.

Figuur 3.6 Verloop van de vleeskuikenprijs (inclusief BTW)

Bron: LEI.

3.2.3 Rentabiliteit en inkomen van pluimveebedrijven

Tot de pluimveebedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de pluimveehouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt naar de twee belangrijkste groepen, namelijk de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven en de leghennenbedrijven (tabel 3.11 en 3.12).

Tabel 3.11 Bedrijfsresultaten en inkomens op pluimveebedrijven (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal bedrijven	370	360	340	530	545	540
Aantal vleeskuikens	65.200	76.200	79.000			
Aantal leghennen				43.100	42.700	44.000
Nge per bedrijf	96	111	115	138	119	123
Ondernemers per bedrijf	1,3	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8
Opbrengsten	694	820	774	466	457	555
w.v. eieren				539	537	629
omzet en aanwas pluimvee	681	805	759	-111	-103	-97
overig	13	15	15	39	23	23
Totaal betaalde kosten en afschrijving	696	725	788	540	461	496
w.v. veevoer	502	497	548	338	281	303
gezondheidszorg	20	25	27	3	3	3
betaalde mestkosten	14	11	16	17	11	18
materiële activa	56	68	69	85	82	87
energie	27	34	37	12	14	16
financieringskosten (incl. bet. rente)	18	20	20	28	25	25
betaalde arbeidskosten	26	28	28	14	10	11
algemene kosten	19	21	21	23	19	19
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-2,1	95,5	-13,5	-74,0	-3,0	58,5
Buitengewone baten en lasten	1,4	1,5	1,5	2,2	-6,0	-1,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	-0,6	97,0	-12,0	-71,8	-9,0	57,0
Inkomen buiten bedrijf	15,6	12,5	13,0	17,0	16,0	16,0
Totaal gezinsinkomen	15,0	109,5	1,0	-54,8	7,0	73,0
Belastingen	-3,4	5,5	2,0	0,6	0,5	0,5
Gezinsbestedingen	37,6	41,5	42,0	47,2	49,5	50,5
Besparingen	-19,2	62,5	-43,0	-102,6	-43,0	22,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.12 *Bedrijfseconomisch resultaat op pluimveebedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten	694	820	774	466	457	555
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	679	706	769	514	437	473
Berekende arbeid	50	57	57	69	70	72
Berekende rente	26	24	32	39	28	38
Totaal kosten	756	787	859	622	535	583
Opbrengsten-kostenverhouding	92	104	90	75	85	95

Bron: Informatienet.

Leghennenbedrijven

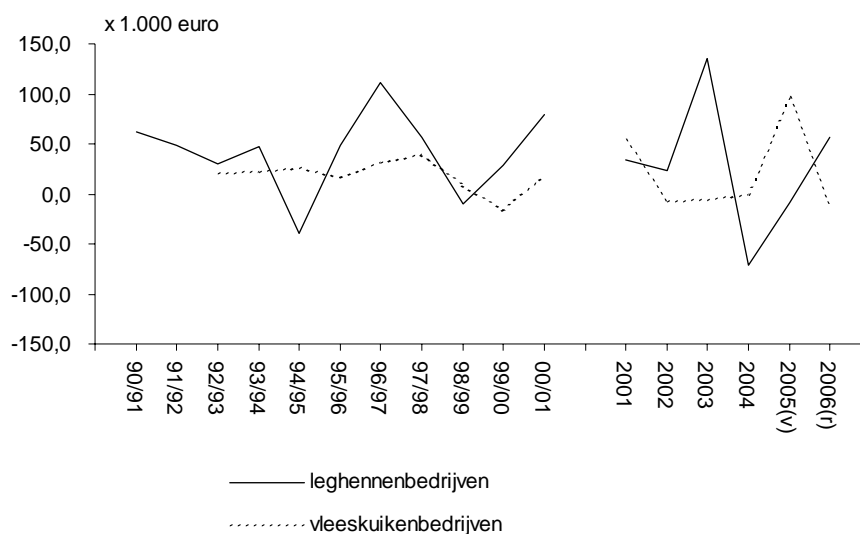
De bedrijfsresultaten van de gespecialiseerde leghennenbedrijven verbeteren vooral door hogere opbrengsten. De bedrijfskosten stijgen in iets mindere mate. De opbrengsten-kostenverhouding stijgt daardoor naar verwachting met 10 procentpunten naar 95%. Naast de hogere voerkosten zitten de kostenstijgingen vooral bij de gebouwenkosten (door inflatie), hogere rentekosten voor het bedrijfsvermogen en de hogere prijzen voor afzet van pluimveemest. De afzetmarkt voor dierlijke mest is verslechterd in 2006. De nieuwe mestwetgeving en de ongunstige weersomstandigheden in het voorjaar hebben de afzetsprijzen voor pluimveemest met circa 50% verhoogd.

Het gezinsinkomen uit bedrijf zal in 2006 toenemen naar 57.000 euro per bedrijf, na twee jaren met negatieve gezinsinkomens. In dat gezinsinkomen is ook een bedrag opgenomen van buitengewone baten en lasten. Voor 2006 wordt dat geraamd op een licht negatief bedrag. Dat komt vooral door boekverliezen op oude pluimveestallen die nog niet volledig zijn afgeschreven, maar intussen wel zijn vervangen door nieuwe stallen met alternatieve huisvesting die voldoet aan de nieuwe welzijnseisen vanaf 2013 (legbatterijverbod).

Rekening houdend met het inkomen van buiten bedrijf, belastingbetalingen en gezinsbestedingen worden de besparingen geraamd op gemiddeld 22.000 euro per leghennenbedrijf. Het grootste deel van de kasstroom is pas in het tweede deel van het jaar gerealiseerd. De twee voorgaande jaren met grote vermogensverliezen zijn daarmee nog lang niet gecompenseerd. De financiële reserves zijn in de slechte jaren flink aangesproken, voor zover die nog aanwezig waren. Pluimveehouders die kort geleden (bijvoorbeeld na de vogelgriep in 2003) fors hebben geïnvesteerd in scharrelhuisvesting, zitten op hoge financiële lasten en hebben vaak een lage solvabiliteit. Tegenslagen in de vorm van een lage kasstroom leiden dan soms tot acute geldnood. Zeker voor die bedrijven met een hoge schuldenlast is een langere periode met goede eierprijzen van belang.

Vleeskuikenbedrijven

Voor de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven was de periode van voorspoed van korte duur. In 2006 dalen de bedrijfsresultaten en inkomens van de vleeskuikenbedrijven sterk. De kostendekking gaat ook hard onderuit en zal met 14 procentpunten dalen naar 90% in 2006. Zowel de lagere opbrengsten als de hogere kosten geven de opbrengsten-kostenverhouding een grote klap. Deze wordt nog lager dan in het vorige dal van 2004. Terwijl de prijzen van vleeskuikens sterk zijn gedaald (-7%), zijn de productiekosten gestegen vooral door de 6% hogere voerprijzen. Andere kostenstijgingen komen, net als bij de leghennenbedrijven, voor rekening van energie en mestafzet. Het gezinsinkomen uit bedrijf van de vleeskuikenbedrijven zal in 2006 sterk dalen en wordt geraamd op gemiddeld -12.000 euro per bedrijf. Dit betekent een achteruitgang van ruim een ton per bedrijf. Dankzij het inkomen van buiten bedrijf wordt het totale gezinsinkomen nog net positief. Maar na aftrek van belastingen en gezinsbestedingen resteren ontsparingen, die worden geraamd op meer dan 40.000 per bedrijf. Dat betekent dat op het eigen vermogen ruim 800 euro per week wordt ingeteerd, een nieuw dieptepunt. De vleeskuikenhouders worden weliswaar niet gedwongen te investeren in nieuwe of aanpassingen van stallen, wel krijgen ze in EU-verband te maken met scherpere welzijnseisen waardoor de maximale vleesproductie per m² hokoppervlakte lager wordt. Ten opzichte van sterke concurrenten als Brazilië, kan dat leiden tot een zwakkere positie.

Figuur 3.7 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf van pluimveebedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Figuur 3.7 laat zien dat het gezinsinkomen uit bedrijf van de leghennenbedrijven in de meeste jaren hoger was dan van de vleeskuikenbedrijven. Maar in 2004 en 2005 was dat andersom. In het lopende jaar 2006 zullen de gezinsinkomens van de leghennenbedrijven weer hoger zijn dan die van de vleeskuikenbedrijven.

4. Akkerbouw

4.1 Structuur

De daling van het aantal gespecialiseerde akkerbouwbedrijven heeft zich in 2006 voortgezet. Uit de voorlopige cijfers van de CBS-Landbouwtelling blijkt dat er nog 12.270 akkerbouwbedrijven zijn in Nederland. Dit betekent een daling van bijna 1% ten opzichte van vorig jaar (tabel 4.1).

Het areaal akkerbouwgewassen is relatief sterker gedaald. Het areaal nam met bijna 5% af tot 546.200 ha. Het bietenareaal is wederom sterk gedaald met 9% tot onder de 83.000 ha. Deze daling wordt vooral veroorzaakt doordat het aan de telers toegewezen suikerquotum in 2006 ruim 6% lager is. Het areaal zomergerst is gedaald ten faveure van het areaal wintertarwe. Ook de arealen van consumptieaardappelen en uien zaten dit jaar in de lift na de goede prijzen van vorig jaar. Het areaal uien heeft echter nog niet de recordhoogte bereikt van bijna 20.000 ha in 2004. De veranderingen in arealen zijn tenminste voor een deel toe te schrijven aan marktomstandigheden en mogelijk ook aan het feit dat dit jaar de toeslagen (bijvoorbeeld graan, suiker en zetmeelaardappelen) voor het eerst ontkoppeld zijn of deels ontkoppeld zijn van het areaal of productie. Daarnaast kan het in 2006 gewijzigde mestbeleid invloed hebben; zo kan de derogatieregeling leiden tot meer grasland.

De gespecialiseerde akkerbouwbedrijven telen 73% van het areaal akkerbouwgewassen. Dit aandeel loopt gestaag op sinds 2000. De gespecialiseerde bedrijven zijn relatief minder pootaardappelen gaan telen en relatief meer zomergerst in vergelijking met de niet gespecialiseerde bedrijven.

Tabel 4.1 Ontwikkeling van het areaal akkerbouwgewassen (x 1.000) en aantal akkerbouwbedrijven

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal akkerbouwbedrijven	16.260	14.650	13.750	12.370	12.270	-0,8
Areaal akkerbouwgewassen a)	591,7	566,5	587,0	575,9	548,0	-4,8
w.v. wintertarwe	135,1	125,7	120,5	116,0	121,6	4,8
zomergerst	30,5	32,5	43,5	47,6	41,1	-13,6
pootaardappelen	35,6	37,8	41,8	39,3	37,4	-4,7
consumptieaardappelen	76,9	80,2	87,4	65,8	69,4	5,5
zetmeelaardappelen	62,8	61,3	51,0	50,7	49,6	-2,1
suikerbieten	125,0	116,1	111,0	91,3	82,8	-9,3
zaaiuien	9,2	11,7	14,0	16,8	18,5	10,2

a) exclusief snijmaïs

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

4.2 Opbrengsten en kosten

Het weer had dit jaar een opmerkelijke invloed op de opbrengsten en de kwaliteit van de akkerbouwgewassen. Na een zeer droge en warme julimaand volgde een extreem natte augustusmaand. De productie bleef voor vrijwel alle gewassen achter bij vorig jaar, zeker als er rekening wordt gehouden met uitval. De prijzen zijn daardoor hoger dan in 2005 (zie tabel 4.2).

Consumptieaardappelen

Vooraf bij de aardappelen had het uitzonderlijke weer tot gevolg dat de kilogramopbrengsten achterblijven en er veel kwaliteitsproblemen zijn (tabel 4.2). Er ontstond veel doorwas waardoor de sortering kleiner is dan normaal en het percentage glazige aardappelen hoger. De productiedaling wordt geschat op 10% per hectare, inclusief de dit jaar grotere uitval. Ook in de ons omringende landen bleven de aardappeloogsten achter ten opzichte van een gemiddeld jaar. De prijs voor kwalitatief goede aardappelen is daardoor hoog. Het ene bedrijf profiteert daar veel meer van dan het andere bijv. afhankelijk van het feit of het mogelijk was te beregenen en of er sprake is van contractteelt. De eisen die aardappelverwerkers contractueel stellen aan de aangevoerde aardappelen zijn voor dit seizoen aangepast. Als de normale normen gehanteerd zouden worden, zou de aanvoer te laag zijn om aan de vraag te kunnen voldoen. Ook zou een deel van de telers dan veel minder en soms vrijwel niets ontvangen wegens de kwaliteitskortingen. Het aanbod direct na de oogstperiode was door de uitzonderlijke omstandigheden hoog omdat veel aardappelen niet geschikt waren voor bewaring. De prijzen voor goede aardappelen liggen op een hoog niveau. Ook de verwachtingen voor de rest van het verkoopseizoen zijn hoog. Een goede voorspelling van de middenprijs is dit seizoen bijzonder moeilijk vanwege de kwaliteitsproblemen.

Pootaardappelen

Eind oktober had het NAK 21% van het onderzochte pootaardappelareaal in klasse verlaagd. Dit is 2 procentpunten hoger dan vorig jaar. De productie is niet veel lager dan vorig jaar. Als rekening wordt gehouden met uitval, blijft de productie fors achter (tabel 4.2). Maar door het lagere areaal en de uitval door kwaliteitsproblemen is het aanbod krap. De verwachtingen voor de prijs liggen daarom hoog en gaan richting de 30 euro per 100 kg.

Zetmeelaardappelen

De fysieke opbrengsten van de zetmeelaardappelen zijn veel, ongeveer 20%, lager dan vorig jaar. Dit geldt ondanks het feit dat de campagne wat later gestart is, om zoveel mogelijk te profiteren van de groei laat in het seizoen. Het onderwatergewicht ligt gemiddeld op 448 gram, ook dit is fors minder dan vorig jaar (473 gram). Het door de EU vastgestelde quotum voor AVEBE wordt naar verwachting dit jaar slechts voor ongeveer 80% vol geleverd. De prijs van zetmeelaardappelen blijft gelijk aan die van vorig jaar. De Europese premies worden dit jaar deels ontkoppeld van de productie. Veertig procent van de premie wordt nu uitgekeerd op basis van het areaal zetmeelaardappelen in de

referentiejaren 2000-2002 en 60% blijft gekoppeld aan de geleverde hoeveelheid. De lagere productie dit jaar is niet het gevolg van deze beleidwijziging, maar vooral van de groeiomstandigheden. Het areaal zetmeelaardappelen was vrijwel gelijk aan dat in 2005.

Suikerbieten

De suikerproductie haalt in 2006 niet het niveau van vorig jaar. Het gemiddelde in 2006 ligt op 10,5 ton per ha, dit is minder dan vorig jaar (11 ton) maar nog wel boven het meerjaarlijkse gemiddelde. Het suikergehalte ligt net boven de 16%. De bieten worden dit jaar volgens een nieuw systeem afgerekend. Er wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen A- en B-bieten. De A- en B-quota zijn samengevoegd tot een totaal; voor 2006 heeft dit een omvang van 807.000 ton. De Europese minimumbietenprijs is fors verlaagd. Vorig jaar gold nog een minimumprijs van ruim 43 euro per ton bieten, in 2006 is dit gedaald tot 32,86 euro per ton bieten. De telers van bieten worden voor 60% voor deze prijsdaling gecompenseerd. De compensatie in de vorm van toeslagen is onafhankelijk van de feitelijke suikerproductie in 2006. De compensatie is afhankelijk van het quotum van de teler begin 2006. De bieten die buiten het quotum worden geproduceerd heten surplusbieten (voorheen C-bieten) en moeten tegen wereldmarktprijs worden afgezet. Naar verwachting zal dit jaar ongeveer 10% van de suiker surplussuiker zijn. Omdat de vraag naar suiker wereldwijd is toegenomen onder meer door de aanwending voor bio-ethanol, is de verwachting dat de prijs voor de surplusbieten redelijk tot goed zal zijn. Evenals vorig jaar kan deze uitkomen rond de 15 euro per ton bieten. Bieten binnen het quotum leveren naar verwachting rond de 40 euro per ton op, dus duidelijk meer dan de door de EU vastgestelde minimumprijs.

Vanaf 2007 kunnen de bieten in Nederland naar verwachting nog alleen aan Cosun geleverd worden, wanneer CSM suiker is overgenomen door Cosun. De telers van CSM kunnen zich inkopen bij Cosun en kunnen zo dus bieten blijven telen.

Granen

De droogte en extreme warmte hebben gevolgen voor de graanoogst dit jaar. In de EU is volgens ramingen van Coceral ongeveer 5% minder graan geoogst dan vorig jaar. Andere belangrijke graanproducerende regio's (zoals VS, Rusland en Australië) kennen eveneens productiedalingen. De prijs voor graan ligt door het lagere aanbod en een wereldwijd toenemende vraag, onder meer voor de productie van bio-ethanol, aanzienlijk hoger dan vorig jaar. De graanproductie in Nederland bleef iets achter bij de productie van 2005, maar lang niet zoveel als halverwege het seizoen werd gevreesd (tabel 4.2). Bovendien is de kwaliteit van het product overwegend goed, wat een positieve invloed heeft op de prijs.

Zaaiuien

De productie van uien bleef ver beneden de productie van vorig jaar. Ondanks een stijging van het areaal met ongeveer 10%, is de totale productie van vorig jaar niet gehaald. De productie per hectare bleef steken op ruim 40 ton, indien rekening wordt gehouden met uitval. Het prijsniveau is hierdoor voor kwalitatief goede uien veel hoger dan vorig jaar (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Fysische opbrengsten (ton/ha) en opbrengstprijzen (euro per 100 kg, inclusief BTW) van enkele gewassen op akkerbouwbedrijven

	Fysische opbrengst			Opbrengstprijs		
	2004	2005	2006 (r)	2004	2005	2006 (r)
Tarwe	10,1	9,6	9,0	10,8	11,3	15,5
Gerst	6,6	6,4	5,7	11,6	12,1	15,0
Consumptieaardappelen	47,8	48,4	43,6	6,7	13,2	18,5
Pootaardappelen	34,4	32,4	29,2	16,5	19,3	28,5
Zetmeelaardappelen a)	54,7	55,8	44,6	3,4	3,4	3,4
Suikerbieten b)	68,8	67,1	65,8	5,1	4,5	4,0
Zaaiuien	49,5	64,9	50,6	2,5	8,4	15,0

a) tonnage bij 400 gram onderwatergewicht, prijs exclusief premie; b) bietenprijs bij 16% suiker
Bron: Fysische opbrengst: Informatienet en CBS oogstraming, prijzen: LEI.

Kosten

De betaalde kosten zullen in 2006 op een hoger niveau liggen dan in 2005 (zie tabel 4.3). Vooral de energiekosten nemen toe, enerzijds door de gestegen elektriciteit- en brandstofprijzen, anderzijds door het toegenomen verbruik. Vooral het drogen van aardappelen en uien heeft dit jaar veel energie gevraagd. De berekende kosten liggen eveneens op een hoger niveau dan vorig jaar. De oorzaak hiervan ligt vooral in een hogere berekende rente.

Productiviteit en ruilvoet

De bruto productiviteit is de verhouding tussen de hoeveelheden geproduceerde producten en de gebruikte productiemiddelen. De productiviteit bij de akkerbouwbedrijven daalt met 5%, als gevolg van de lagere kg. opbrengsten per hectare.

De ruilvoet meet de verhouding tussen de prijzen van de producten en die van de productiemiddelen. Deze bedraagt voor 2006 112. Dit betekent dat de prijzen van de producten meer gestegen zijn dan van de productiemiddelen (tabel B3.1).

4.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

Door het hoge prijsniveau van vooral poot- en consumptieaardappelen en granen is een verbetering van de rentabiliteit ten opzichte van vorig jaar mogelijk. Een voorlopige schatting is dat de rentabiliteit toeneemt tot 93%, terwijl deze vorig jaar nog 87% was (tabel 4.4). Het prijsverloop van de consumptie- en pootaardappelen gedurende de rest van het verkoopseizoen in de eerste helft van 2007 heeft nog een grote invloed op het resultaat dat de akkerbouwbedrijven dit jaar kunnen realiseren.

Omdat de zetmeelbedrijven vooral aardappelen telen waarvan de prijs vooraf is vastgesteld, profiteren zij niet van hogere aardappelprijzen. Ook de suikeropbrengsten zijn

dit jaar lager dan normaal. Het suikerpercentage in het gebied met zetmeelaardappelbedrijven komt dit jaar uit rond het landelijke gemiddelde, terwijl de zetmeelbedrijven meestal hogere gehalten halen dan het gemiddelde akkerbouwbedrijf. Een en ander resulteert in een flinke daling van de rentabiliteit, tot slechts 74% (tabel 4.4).

Tabel 4.3 *Bedrijfsresultaten akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)*

	Alle akkerbouwbedrijven			waarvan op zetmeelbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006(r)
Aantal bedrijven	8.716	8.430	8.261	1074	1068	1.040
Oppervlakte per bedrijf (ha)	54	54	55	64	65	63
Nge per bedrijf	77	74	78	80	80	77
Ondernemers per bedrijf	1,5	1,5	1,5	1,7	1,8	1,8
Opbrengsten	148	167	196	158	166	154
w.v. granen	16	17	22	12	11	13
consumptieaardappelen	15	23	36	1	2	6
pootaardappelen	21	29	36	0	0	0
zetmeelaardappelen	6	8	5	50	57	44
suikerbieten	27	26	23	35	36	26
zaaiuien	2	8	11	0	0	0
groenten	5	6	6	0	0	0
toeslagen	16	17	21	39	41	46
werk voor derden	11	6	6	8	7	7
overig	29	28	30	13	11	10
Totaal betaalde kosten en afschrijving	141	136	141	129	134	140
w.v. meststoffen	7	8	8	9	9	10
Gewasbeschermingsmiddelen	16	16	16	20	21	21
zaaizaad en pootgoed	11	9	9	8	8	9
Afschrijving	28	28	29	26	26	27
betaalde pacht	13	12	12	12	10	12
betaalde rente	12	13	13	14	15	15
betaalde arbeidskosten	4	4	4	2	1	2
werk door derden	9	9	9	8	8	8
algemene kosten	10	9	9	7	8	7
overige kosten	30	30	31	25	28	29
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	7	30	54	29	32	14
Buitengewone baten en lasten	2	1	1	1	2	2
Gezinsinkomen uit bedrijf	9	31	55	30	34	16

Bron: Informatienet

Tabel 4.4 *Bedrijfseconomisch resultaat op akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)*

	Alle akkerbouwbedrijven			waarvan op zetmeelbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten	148	167	196	158	166	154
Totaal betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	128	123	128	116	119	124
Berekende arbeid	49	49	49	43	47	47
Rente	31	20	34	32	23	36
Totale kosten	209	192	211	191	188	208
Opbrengsten-kostenverhouding (%)	71	87	93	83	88	74

Bron: Informatienet

Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen uit bedrijf (van alle akkerbouwbedrijven) laat een verdere stijging zien ten opzichte van 2005. Toen kwam het inkomen uit op ruim 30.000 euro. In 2006 zal het toenemen tot boven de 55.000 euro (tabel 4.5). De inkomsten van buiten het bedrijf bedragen ongeveer 20.000 euro. De besparingen kunnen daardoor naar verwachting bijna 25.000 euro bedragen.

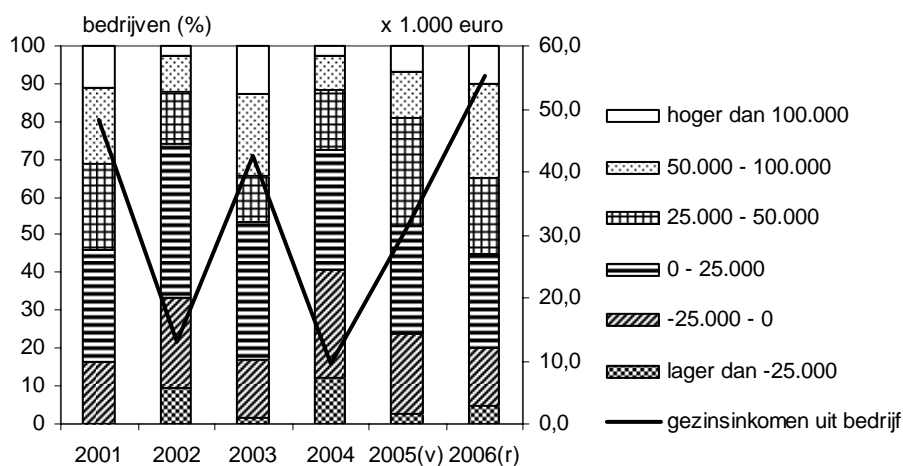
Het gezinsinkomen uit bedrijf op de zetmeelbedrijven daalt aanzienlijk en komt naar verwachting in 2006 uit op ongeveer 16.000 euro. Ondanks een inkomen van eveneens circa 16.000 euro van buiten het bedrijf zullen de besparingen dit jaar licht negatief zijn (tabel 4.5).

Tabel 4.5 *Inkomensvorming en besteding akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)*

	Alle akkerbouwbedrijven			waarvan op zetmeelbedrijven		
	2004	2005 (v)	2006 (r)	2004	2005 (v)	2006 (r)
Gezinsinkomen uit bedrijf	9	31	55	30	34	16
Inkomen buiten bedrijf	15	20	20	16,4	16	16
Totaal gezinsinkomen	24	51	75	47	50	32
Gezinsbestedingen	36	44	46	32	34	33
Betaalde belastingen	4	5	5	-1	1	1
Besparingen	-15	3	25	16	16	-2

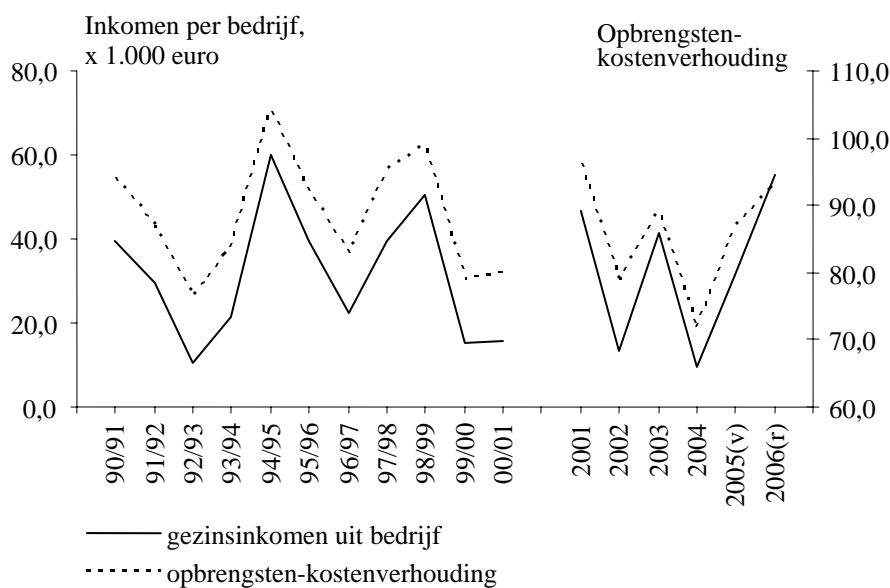
Bron: Informatienet

Figuur 4.1 geeft inzicht in de spreiding van het inkomen op de akkerbouwbedrijven. Naar verwachting zal in 2006 op ongeveer 20% van de bedrijven het gezinsinkomen uit bedrijf negatief zijn. Aan de andere kant kan zo'n 10% van de bedrijven een inkomen realiseren van meer dan 100.000 euro. Het inkomen van buiten het bedrijf is in deze figuur niet meegenomen.

Figuur 4.1 Verdeling van akkerbouwbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet

De langetermijnontwikkeling laat zien dat de rentabiliteit van de akkerbouwbedrijven in 2006 op een boven gemiddeld niveau komt, maar nog niet naar een recordhoogte stijgt (figuur 4.2). Het gezinsinkomen is hoger dan in de afgelopen jaren het geval is geweest. Van een goed jaar kan echter door de verschillen in bouwplan en oogst- en marktomstandigheden niet voor alle akkerbouwbedrijven gesproken worden.

Figuur 4.2 Ontwikkeling uitkomsten akkerbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)
Bron: Informatienet.

5. Glastuinbouw

5.1 Structuur

Het areaal glastuinbouw in Nederland schommelt al enkele jaren rond de 10.500 ha. Voorlopige cijfers van het CBS voor 2006 komen uit op 10.420 ha. Deze daling van het areaal komt op het conto van snijbloemen en perkplanten (tabel 5.1). Bij snijbloemen is in 2006 de dalende trend van de afgelopen jaren in het areaal rozen voortgezet. Het areaal chrysant en gerbera is min of meer gelijk aan vorig jaar. De sterke daling van het areaal perkplanten is deels te verklaren door de matige opbrengstprijzen van de afgelopen jaren. Het areaal glasgroenten nam echter met circa 100 ha toe. Vooral tomaat nam in areaal toe. Ook komkommer vertoonde een lichte groei. Het areaal paprika nam in omvang af. In de potplantensector breidde het areaal bloeiende planten uit, ten koste van het areaal groene planten. Per saldo nam het areaal potplanten met circa 2% toe. In totaliteit nam het areaal glastuinbouw met ongeveer 1% af. Het aantal glastuinbouwbedrijven nam echter veel sterker af (-7%). Deze afname van het aantal bedrijven deed zich in alle drie de sectoren voor.

Tabel 5.1 Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glastuinbouw (ha)

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven						
Glastuinbouw	10.240	9.380	7.910	6.080	5.660	-7,0
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	3.610	2.640	1.960	1.840	-6,0
snijbloemenbedrijven	4.420	4.150	3.610	2.760	2.550	-7,6
pot- en perkplantenbedr.	1.600	1.620	1.650	1.360	1.260	-7,2
Areaal (ha)						
Glastuinbouw	9.770	10.150	10.530	10.540	10.420	-1,1
Glasgroenten	4.450	4.410	4.200	4.450	4.550	2,2
w.v. tomaat	1.600	1.220	1.130	1.400	1.480	6,2
komkommer	750	810	660	630	640	1,1
paprika	700	1.000	1.160	1.240	1.210	-1,8
aubergine	60	89	76	90	90	0,0
Snijbloemen	3.730	3.840	3.920	3.430	3.260	-4,9
w.v. roos	890	920	930	780	750	-3,3
chrysant	740	770	770	600	600	-0,3
gerbera	210	190	250	210	210	-0,0
Pot- en perkplanten	1.200	1.460	1.760	1.930	1.890	-1,8
w.v. bloeiende potplanten	430	560	680	790	850	7,6
groene potplanten	560	550	580	590	560	-5,6
perkplanten	220	350	500	550	490	-11,1

Bron: CBS-Landbouwtelling; gegevens 2006 zijn voorlopig.

5.2 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt

Productie

2006 was klimatologisch gezien een bijzonder jaar, waarin diverse records werden verbroken qua temperatuur en neerslag. Ook de lichtinstraling (Joules/cm²) per maand varieerde sterk. Zo kunnen de maanden februari en augustus als relatief donkere maanden bestempeld worden, terwijl juli als zeer lichtrijk de boeken in gaat. Per saldo is de gemiddelde lichtinstraling de eerste tien maanden van dit jaar gelijk aan vorig jaar. Desondanks is de vierkante productie van vruchtgroenten lager. Bij komkommer en paprika blijft de productie gemiddeld 0,5 à 1 kg per m² achter. Bij aubergine en tomaat is dit zelfs 1 à 2 kg per m².

Prijzen

Na de teleurstellende prijsontwikkeling in 2005 is dit jaar de prijs van paprika stevig hersteld. Dit prijsherstel is deels toe te schrijven aan de oprichting van de P8; een samenwerkingsverband tussen acht paprikatelersverenigingen in Nederland. Door een betere afstemming van het aanbod op de afzet in combinatie met een positief psychologische effect zijn de opbrengstprijzen weer terug op het niveau van 2003 en 2004. Ten opzichte van 2005 betekent dit gemiddeld voor rood en geel een prijsstijging van om en nabij de 35%. Voor groen valt de prijsstijging iets lager uit; circa 30%. Uiteraard hebben ook de krimp in het areaal en de lagere productie per m² bijgedragen aan het prijsherstel.

Vorig jaar kende komkommer mede door het slechte weer in Spanje een goede seizoenstart. Dit jaar ging het teeltseizoen minder voortvarend van start. Mede vanwege het donkere weer werden vooral kleine vruchten geoogst. Bovendien was de prijsvorming niet best. In mei trokken de opbrengstprijzen aan. Gedurende de zomermaanden bleven de prijzen eveneens op een redelijk niveau. Over de gehele linie genomen liggen de opbrengstprijzen op min of meer hetzelfde niveau als vorig jaar. Net als andere jaren geldt ook dit jaar weer dat het moment van teeltwisseling precies het verschil kan maken.

Het tomatenseizoen ging dit jaar later van start. Ondanks de latere start ondervond het Nederlandse product nog wel degelijk concurrentie uit Spanje. Over het hele jaar gezien kende de prijsvorming van zowel losse tomaten als tomaten pieken en dalen. In het algemeen waren de prijzen vrij normaal. Per saldo is de middenprijs enkele procenten hoger dan in 2005.

De opbrengstprijzen voor aubergine staan al enkele jaren onder druk. Ook in 2006 is dit niet veranderd. In februari begon de prijsvorming nog hoopvol, maar de maanden daarna zakten de prijzen weg. Door de telers werd gehoopt op een goede nazomer, maar het gewenste prijsniveau bleef uit.

Opbrengsten

Over de gehele linie gezien hadden de meeste glasgroentebedrijven te maken met lagere kg-opbrengsten per m². Daarentegen liep de prijsontwikkeling van de belangrijkste

glasgroenten uiteen van min of meer gelijkblijvende prijzen voor komkommer tot een stevig prijsherstel voor paprika. Per saldo resulteert dit voor het gemiddelde glasgroentebedrijf in een stijging van de financiële opbrengsten per m² met ruim 8% (tabel 5.3).

Export

In de eerste negen maanden van dit jaar is de export van verse groenten in totaal met ruim 2% gestegen ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. De export van de vier belangrijkste glasgroenten is, met uitzondering van tomaat, gedaald (tabel 5.2). De exportstijging van tomaat is voornamelijk toe te schrijven aan de uitbreiding van het areaal. Ook de daling van de export van de andere belangrijke glasgroenten hangt nauw samen met de ontwikkeling in het areaal en de daling van de productie per vierkante meter.

Naar Duitsland, verreweg het belangrijkste afzetland, zijn beduidend meer tomaten geëxporteerd. De Nederlandse tomaat deed het dit jaar best goed op de Duitse markt ten opzichte van het Spaanse product. De daling van de export van paprika deed zich bij alle kleuren voor. Wel nam de export van de mixverpakkingen, de zogenaamde stoplichten, met bijna 4% toe. Er zijn onder andere minder paprika's uitgevoerd naar het Verenigd Koninkrijk, na Duitsland de belangrijkste exportbestemming.

Tabel 5.2 Ontwikkeling in de export van glasgroenten t/m september a) (*miljoen kg)

Glasgroente	2004	2005	2006	Mutatie (%)
Aubergine	30,3	29,7	28,7	-3,4
Komkommer	314,1	324,1	322,0	-0,6
Paprika	236,2	265,8	243,0	-8,5
Tomaat	489,9	492,8	514,0	4,3
Totaal verse groenten b)	2.155,4	2.115,9	2.165,0	2,3

a) Doordat de weeknummering tussen de jaren iets anders is, geven de cijfers een enigszins vertekend beeld.

b) glas- en opengrondsgroenten

Bron: KCB/Productschap Tuinbouw.

Kosten

De twee belangrijkste kostenposten op glasgroentebedrijven zijn arbeid en energie (tabel 5.3). De arbeidskosten liggen dit jaar op ongeveer hetzelfde niveau als vorig jaar, ondanks een lichte stijging van de CAO-lonen. Dit is het gevolg van een iets lagere inzet van losse arbeidskrachten vanwege de lagere opbrengsten (in kg per m²) en de inzet van goedkopere arbeidskrachten. De energiekosten daarentegen zijn dit jaar opnieuw flink gestegen. Met name de hogere gasprijs (zie apart kader) is hier debet aan. Ook de kosten voor rente en afschrijvingen zijn toegenomen als gevolg van de hogere rentestand en investeringen in duurzame productiemiddelen, zoals warmte/kracht-installaties. Per saldo zijn de kosten voor het gemiddelde glasgroentebedrijf met ruim 2 euro ofwel ongeveer 5,5% per m² gestegen.

Tabel 5.3 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van glasgroentebedrijven

	Opbrengsten	Kosten				Netto- bedrijfs- resultaat	
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overige		totaal
2004	35,5	7,3	7,3	13,3	11,4	39,4	-3,8
2005 (v)	35,7	6,7	8,4	13,1	10,8	39,0	-3,3
2006 (r)	38,6	7,5	9,7	13,0	10,9	41,1	-2,5

Bron: Informatienet.

Toelichting stijging energiekosten

De afgelopen jaren is de wereldmarktprijs van olie sterk gestegen. In 2006 is deze stijgende lijn doorgezet. Dit resulteerde deze zomer in een nieuwe recordprijs van ruim 78 USD per vat ruwe olie. De maanden daarna daalde de prijs flink en dook zelfs onder de 60 USD per vat. Tot en met het 3e kwartaal nam de commodityprijs (= variabele gasprijs) bij een belangrijke gasleverancier aan de glastuinbouw toe om daarna in het 4e kwartaal licht te dalen. Ten opzichte van 2004 is de gemiddelde commodityprijs in 2006 verdubbeld. Met name dus voor telers die in 2004 de commodityprijs voor twee jaar hadden vastgezet, is de prijsstijging dit jaar enorm. Bij de inschatting van de gemiddelde prijsmutatie voor de gehele sector is geprobeerd rekening te houden met de verschillende contractvormen die tuinders hebben afgesloten (wel of niet vastzetten van de commodityprijs voor één of meerdere jaren). Op basis van informatie van enkele gasleveranciers aan de tuinbouw is uitgegaan van een gemiddelde stijging van de commodityprijs van 25% ten opzichte van 2005. Een dergelijke prijsstijging tikt hard door in de bedrijfsresultaten. Daartegenover staat dat tuinders die met een w/k-installatie elektriciteit produceren voor de vrije energiemarkt profiteerden van de hoge elektriciteitsprijzen in de plateau-uren (dagstroom). Hierdoor zijn de verschillen tussen glastuinbouwbedrijven erg groot. Ook in het gasverbruik per m² zijn tussen de bedrijven grote verschillen waarneembaar. Zo zijn de bedrijven die met een w/k-installatie elektriciteit produceren voor de vrije energiemarkt meer gas gaan verbruiken. Aan de andere kant wisten bedrijven die dit niet doen veelal hun gasverbruik terug te dringen door investeringen in energiebesparende opties en aanpassingen in het stookregime als gevolg van de hoge gasprijs. Uiteraard speelt hier dwars doorheen ook nog het effect van de buitentemperatuur.

Rentabiliteit en inkomen

In 2006 is het nettobedrijfsresultaat voor veel glasgroenteteeltbedrijven verbeterd ten opzichte van 2005. Voor het gemiddelde glasgroentebedrijf komt de verbetering uit op ruim tachtig cent per m² (tabel 5.3). Desondanks blijft het nettobedrijfsresultaat negatief. In 2006 komt de rentabiliteit naar verwachting uit op 94% (tabel 5.4). Het gezinsinkomen uit bedrijf neemt gemiddeld met circa 26.500 euro toe tot 58.500 euro. Na aftrek van premies en belastingen en de kosten voor het levensonderhoud zullen de besparingen rond het

nulpunt uitkomen, terwijl vorig jaar nog behoorlijke ontsparringen per bedrijf genoteerd werden.

Tabel 5.4 *Bedrijfsresultaten en inkomens van glasgroentebedrijven (x 1.000 euro)*

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal steekproefbedrijven	95	95	-
Aantal bedrijven	1.930	1.790	1.750
Bedrijfsomvang (nge)	236	268	271
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,77	1,76	1,78
Aantal ondernemers per bedrijf	1,79	1,71	1,71
Totale opbrengsten	628,5	627,0	687,0
Betaalde kosten en afschrijvingen	593,0	598,0	631,5
Gezinsinkomen uit norm. bedrijfsvoering	35,5	29,0	55,5
Buitengewone baten en lasten	10,5	3,0	3,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	46,0	32,0	58,5
Opbrengsten-kostenverhouding	90	92	94

Bron: Informatienet.

5.3 Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeel

Veilingomzet

De Nederlandse bloemenveilingen hebben in de eerste tien maanden van 2006 5% meer omgezet dan in dezelfde periode vorig jaar. In vergelijking met vorig jaar is de omzetgroei bij kamerplanten het hoogst en bij snijbloemen het laagst. Dit neemt niet weg dat de omzetgroei bij snijbloemen nog altijd 3,6% bedraagt (tabel 5.5). Deze omzetstijging is het gevolg van hogere, gemiddelde opbrengstprijzen. De aanvoer van snijbloemen en het aantal verkochte stuks was echter lager dan in dezelfde periode vorig jaar. Een absolute topmaand voor de bloemenveilingen was mei met een omzetstijging van 19% (snijbloemen). Met name de typische bloemendagen in verschillende, belangrijke afzetlanden en de gunstige weersomstandigheden hadden een positief effect op de vraag. In juli kelderde de veilingomzet van snijbloemen met bijna 17% doordat onder andere als gevolg van de warmte de vraag naar snijbloemen sterk af nam.

Tabel 5.5 *Ontwikkeling opbrengsten, verkochte hoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste snijbloemen qua veilingomzet a) t/m oktober 2006*

	Opbrengst 2006 (x mln. euro)	Mutatie '05/'06 (%)	Aantal stuks verkocht 2006 (x mln.)	Mutatie '05/'06 (%)	Gem. prijs 2006	Gem.prijs 2005
<i>Totaal snijbloemen</i>	1.635,6	3,6	6.865	-3,6	0,24	0,22
Roos	415,3	2,5	1.307	-8,1	0,32	0,28
Troschrysan	247,8	-0,2	1.118	-3,8	0,22	0,21
Tulp	200,4	18,5	1.392	1,9	0,14	0,12
Lelie	135,7	1,2	298	-4,4	0,45	0,43
Gerbera	97,4	0,1	633	1,8	0,15	0,16

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.

Bron: VBN.

Prijzen en opbrengsten

Traditiegetrouw is tulp één van meest verkochte snijbloemen in het eerste kwartaal. Het afzetseizoen van tulp dat veelal tot de Pasen loopt, was dit jaar door de late Paasdagen meer gespreid. In totaal steeg de aanvoer met bijna anderhalf procent. Blijkbaar kon de markt deze extra aanvoer aan, want de middenprijs steeg sterker dan de aanvoer. Hierbij profiteerde tulp van de lagere aanvoer van kleinbloemige roos, twee producten die veelal met elkaar concurreren.

Dit jaar werden niet alleen minder kleinbloemige rozen aangevoerd, ook de aanvoer van grootbloemige roos van Nederlandse bodem was lager. Door het lagere aanbod waren rozen, met name rond Valentijnsdag, goed aan de prijs. In totaal nam de aanvoer van rozen over de eerste tien maanden van dit jaar gezien met bijna 8% af. Daartegenover stond dat de veilingaanvoer van importrozen, zowel kleinbloemig als grootbloemig, toe nam. Desondanks nam de prijs voor grootbloemige rozen uit Nederland toe, waardoor de middenprijs steeg (tabel 5.5). Echter, door het grotere aandeel grootbloemige rozen geeft deze middenprijs een enigszins vertekend beeld.

De prijsvorming van chrysan stond dit jaar ondanks een lagere aanvoer onder druk. Over de eerste drie kwartalen gezien lag de gemiddelde opbrengstprijz onder het niveau van vorig jaar. Mede door de goede vraag in oktober in aanloop naar Allerzielen en Allerheiligen kan een kleine plus genoteerd worden.

Gerbera is de enige snijbloem uit de top 5 van het veilingklassement die qua prijs moest inleveren ten opzichte van vorig jaar. Deze prijsdaling hangt samen met de hogere aanvoer en de toename van het aandeel mini's in het totaal.

Per saldo resulteren de hogere opbrengstprijzen bij een min of meer gelijke productie per m² in een toename van de geldelijke opbrengsten voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf met circa 6% per m² (tabel 5.6).

Export

De eerste tien maanden van 2006 is de exportwaarde van via Nederland verhandelde snijbloemen met circa 3% gestegen. Dit is procentueel gezien iets lager dan de stijging in dezelfde periode vorig jaar. In totaal werd voor 2.709 miljoen euro aan snijbloemen geëxporteerd. Lettend op de ontwikkelingen in de afzet per land valt vooral de bovengemiddelde exportgroei naar Rusland (27%) op. Ook de export van snijbloemen naar de Verenigde Staten zit dit jaar, na enkele jaren van daling, weer flink in de lift (12%). De export naar Zwitserland (9%) en het Verenigd Koninkrijk (5%) laten eveneens een bovengemiddelde groei zien. Echter de uitvoer van snijbloemen naar Duitsland, verreweg het belangrijkste afzetland, is met 1% gedaald. Andere landen uit de export top 10 van snijbloemen, zoals Italië, België en Oostenrijk, noteren eveneens negatieve groeipercentages (1 à 2%).

Kosten

De kostenontwikkeling op snijbloemenbedrijven vertoont veel overeenkomsten met die op glasgroentebedrijven (paragraaf 5.2). De trends zijn hetzelfde: ongeveer gelijkblijvende arbeidskosten, hogere energiekosten en een stijging van de kosten van rente en afschrijvingen (tabel 5.6). De totale kosten per m² komen in 2006 naar verwachting voor een gemiddeld snijbloemenbedrijf ongeveer 4,5% hoger uit dan in 2005.

Tabel 5.6 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van snijbloemenbedrijven

	Opbrengsten	Kosten				Netto- bedrijfs- resultaat	
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overige		totaal
2004	50,6	10,1	9,0	16,3	20,0	55,4	-4,8
2005 (v)	52,6	8,9	10,8	15,9	21,2	56,7	-4,1
2006 (r)	55,8	9,9	12,3	15,8	21,3	59,3	-3,5

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

Het nettobedrijfsresultaat van het gemiddelde snijbloemenbedrijf is dit jaar verbeterd ten opzichte van vorig jaar (tabel 5.6). Dit resulteert in een verbetering van de rentabiliteit met 1 procentpunt; van 93% in 2005 naar 94% in 2006. Hierdoor zal het gezinsinkomen uit bedrijf met circa 20.000 euro toenemen tot 66.500 euro. Net als in de groenteteelt zullen de gemiddelde besparingen per bedrijf zo rond het nulpunt uitkomen, terwijl de voorgaande twee jaar gemiddeld ongeveer 20.000 euro per bedrijf is ontspaard.

Tabel 5.7 *Bedrijfsresultaten en inkomens van snijbloemenbedrijven (euro)*

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal steekproefbedrijven	73	78	-
Aantal bedrijven	2.660	2.470	2.420
Bedrijfsomvang (nge)	234	233	238
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,40	1,38	1,42
Aantal ondernemers per bedrijf	1,92	1,89	1,89
Totale opbrengsten	709,0	728,0	789,5
Betaalde kosten en afschrijvingen	659,0	679,0	720,0
Gezinsinkomen uit normaal bedrijfsvoering	50,0	49,0	69,5
Buitengewone baten en lasten	-3,0	-3,0	-3,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	47,0	46,0	66,5
Opbrengsten-kostenverhouding	91	93	94

Bron: Informatienet.

5.4 Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt

Veilingomzet kamerplanten en prijzen kamerplanten

De veilingomzet van kamerplanten uit Nederland is de eerste tien maanden van dit jaar bijna 8% hoger dan in dezelfde periode vorig jaar (tabel 5.8). Met uitzondering van juli werd elke maand een hogere omzet gerealiseerd. Deze omzetgroei is vooral het gevolg van hogere, gemiddelde opbrengstprijzen. Zo nam de gemiddelde prijs per kamerplant toe van 1,34 euro naar 1,44 euro. Echter, deze gemiddelde prijs is slechts indicatief en houdt onvoldoende rekening met prijsverschillen als gevolg van variatie in potmaten, lengten, cultivars en toevoegde waarde als sierpotten etc.

Tabel 5.8 *Aanvoerhoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste kamerplanten qua veilingomzet a) t/m oktober 2006*

	Opbrengst 2006 (x mln. euro)	Mutatie 2005/2006 (%)	Aantal stuks verkocht 2006 (x mln.)	Mutatie 2005/2006 (%)	Gem. prijs 2006	Gem.prijs 2005
Totaal kamerplanten	946,0	7,9	659	0,3	1,44	1,34
Phalaenopsis	140	21,8	28	18,4	5,02	4,88
Kalanchoë	38	3,8	57	1,3	0,65	0,64
Anthurium	37	13,1	10	4,3	3,83	3,53
Dracaena	33	-2,8	21	-0,8	1,60	1,63
Ov. orchideeën	30	20,9	7	18,6	4,35	4,27

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.

Bron: VBN.

Bij kamerplanten nam dit jaar opnieuw de aanvoer en omzet van Phalaenopsis met dubbele cijfers toe (tabel 5.8). Overigens zijn de groeipercentages niet meer zo extreem hoog als

dat ze geweest zijn. Andere orchideeënsoorten liften mee met de populariteit van Phalaenopsis. Hierdoor heeft de productgroep 'overige orchideeën' een plekje in de veilingtop 5 qua omzet weten te veroveren. Ook in het oog springt de prijsstijging van Anthurium, ondanks een hogere aanvoer. Hierdoor nam de totale veilingomzet van Anthurium met 13% toe. Dracaena was de enige plant uit de veilingtop 5 die te kampen had met lagere opbrengstprijzen. Inzoomend op de productgroepen bloeiende planten en groene planten kan voor beide productgroepen een prijsstijging worden genoteerd. Bij groene planten was een forse daling in de aanvoer hier mede oorzaak van, terwijl bij bloeiende planten de aanvoer juist toe nam.

Veilingomzet tuinplanten en prijzen tuinplanten

Het tuinplantenseizoen ging dit jaar door het matige voorjaarsweer laat van start. Dit leidde in het eerste kwartaal tot een omzetsdaling aan de Nederlandse bloemveilingen van bijna 19% voor de productgroep tuinplanten. Tot deze productgroep 'tuinplanten' worden zowel perk- en kuipplanten als boomkwekerijproducten (onder andere heesters, klimplanten en vaste planten) gerekend. In het eerste kwartaal werd vooral minder perkgoed verkocht, zoals violen en primula's. Ook in april verliep de afzet nog niet echt vlot. Mei was een topmaand en ook in juni verliep de handel goed. Al met al is de veilingomzet over de eerste tien maanden gezien bijna 4% hoger dan vorig jaar. Wel zijn de verschillen binnen deze productgroep groot. Zo moesten violen dit jaar een prijsdaling van enkele centen incasseren bij een lagere veilingaanvoer, terwijl lijstaanvoerder Pelargonium wel wist wel te profiteren van een lagere veilingaanvoer en kon rekenen op hogere opbrengstprijzen.

Opbrengsten

Door de hogere opbrengstprijzen namen de financiële opbrengsten per m² toe. Voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf is de stijging ongeveer 4,5% (tabel 5.9).

Export

In de eerste tien maanden van 2006 is voor 1.525 miljoen euro aan pot- en tuinplanten geëxporteerd. Dit is ruim 3% meer dan in dezelfde periode vorig jaar. Met uitzondering van maart, april en augustus lag de exportwaarde elke maand hoger dan vorig jaar. Ook dit jaar is Duitsland verreweg de belangrijkste bestemming. Wel nam de exportwaarde naar Duitsland met circa 3% af. Ook de export naar Denemarken zat in een dip (-9%). De export naar alle overige landen uit de top 10 van bestemmingen noteerde positieve groeicijfers. Naar landen als Italië, Zwitserland, Zweden en Spanje nam de export met 8 à 9% bovengemiddeld toe. De exportgroei naar Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en België lag om en nabij de 2 à 3%.

Kosten

Op pot- en perkplantenbedrijven is de kostenpost 'overig' met een aandeel van circa 46% in de totale kosten, zeker in vergelijking met glasgroente- en snijbloemenbedrijf, relatief

groot (tabel 5.9). Het gevolg hiervan is dat het effect van de stijgende energiekosten en de hogere kosten voor rente- en afschrijvingen voor pot- en perkplantenbedrijven kleiner is. Per saldo zijn de kosten voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf in 2006 met ruim 3% gestegen.

Tabel 5.9 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van pot- en perkplantenbedrijven

	Opbrengsten	Kosten				totaal	Netto- bedrijfs- resultaat
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overige		
2004	65,5	10,3	5,9	20,3	31,0	67,6	-2,1
2005 (v)	69,2	10,3	6,5	19,4	32,6	68,8	0,3
2006 (r)	72,3	11,7	7,5	19,3	32,8	71,1	1,1

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

Voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf zijn in 2006 de opbrengsten meer gestegen dan de kosten. Hierdoor is het nettobedrijfresultaat verbeterd (tabel 5.9). Naar verwachting zal de rentabiliteit gemiddeld met 2 procentpunten toenemen en uitkomen op 102%. Het gezinsinkomen uit bedrijf zal met ongeveer 20.000 euro stijgen en daarmee de grens van 100.000 euro passeren. Bij een dergelijk gezinsinkomen uit bedrijf mag verwacht worden dat er per bedrijf flink bespaard wordt.

Tabel 5.10 Bedrijfsresultaten en inkomens van pot- en perkplantenbedrijven (euro)

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal steekproefbedrijven	30	31	-
Aantal bedrijven	1.300	1.230	1.210
Bedrijfsomvang (nge)	262	265	265
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,18	1,20	1,21
Aantal ondernemers per bedrijf	1,71	1,65	1,65
Totale opbrengsten	772,0	833,0	873,0
Betaalde kosten en afschrijvingen	704,0	745,0	765,0
Gezinsinkomen uit norm. bedrijfsvoering	68,0	87,0	108,0
Buitengewone baten en lasten	-3,0	-2,0	- 2,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	65,0	85,0	106,0
Opbrengsten-kostenverhouding	97	100	102

Bron: Informatienet.

5.5 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw

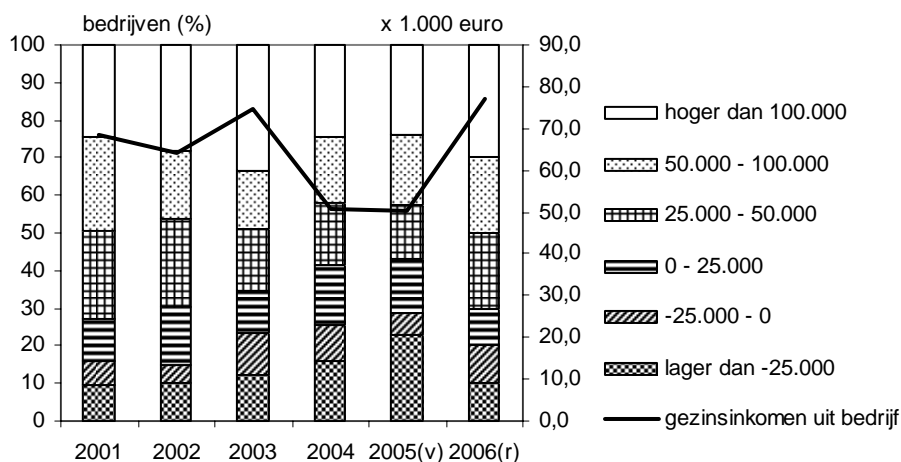
In 2006 is het resultaat van de totale glastuinbouwsector verbeterd ten opzichte van 2005. Vooral de hogere opbrengstprijzen voor diverse glastuinbouwproducten hebben hieraan bijgedragen. Daar tegenover staat een stijging van de energiekosten en de kosten voor rente- en afschrijvingen. Gemiddeld nemen de opbrengsten meer toe dan de kosten, waardoor de resultaten zullen verbeteren. Al met al zal naar verwachting de rentabiliteit van het gemiddelde glastuinbouwbedrijf met 2 procentpunten verbeteren; van 94% vorig jaar naar 96% dit jaar (tabel 5.11). Het gezinsinkomen uit bedrijf zal met iets meer dan 25.000 euro toe nemen en uitkomen op gemiddeld 77.000 euro. Dit zal, aangevuld met het inkomen van buiten bedrijf, naar verwachting voldoende zijn om te kunnen voorzien in het levensonderhoud en de betalingsverplichtingen, zoals premies en belastingen. Hierdoor zal er gemiddeld op bedrijfsniveau bespaard worden. Dit in tegenstelling tot voorgaande twee jaar, toen er ontspaard werd.

Tabel 5.11 Bedrijfsresultaten en inkomens van glastuinbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Aantal steekproefbedrijven	198	204	-
Aantal bedrijven	5.890	5.490	5.380
Bedrijfsomvang (nge)	241	251	258
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,47	1,47	1,50
Aantal ondernemers per bedrijf	1,83	1,78	1,78
Totale opbrengsten	695,5	718,5	786,0
Betaalde kosten en afschrijvingen	647,5	667,5	708,5
Gezinsinkomen uit normale bedrijfsvoering	49,0	51,0	77,5
Buitengewone baten en lasten	1,5	- 0,5	- 0,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	50,5	50,5	77,0
Opbrengsten-kostenverhouding	92	94	96

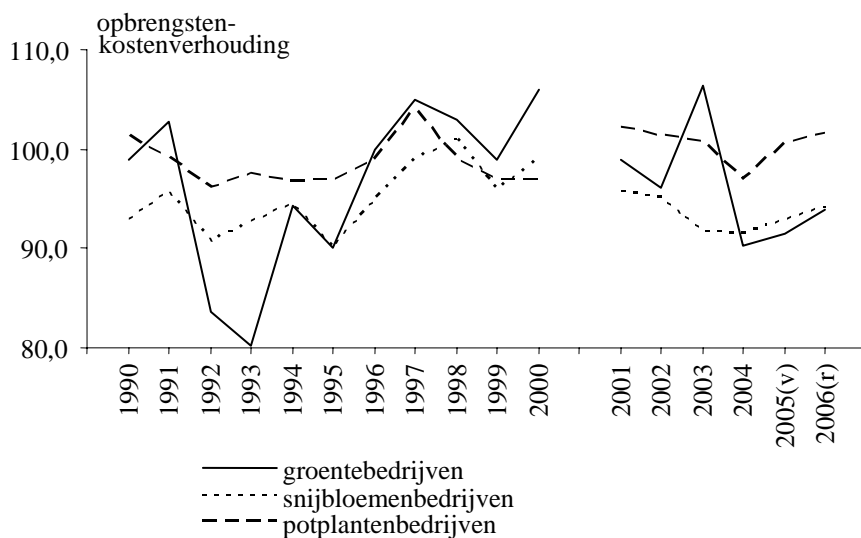
Bron: Informatienet.

Binnen de glastuinbouwsector is de diversiteit tussen de sectoren en de bedrijven groot. Hierdoor kunnen de verschillen in bedrijfsresultaten tussen bedrijven sterk uiteen lopen. Zo zien dit jaar binnen de glasgroenteteelt met name paprikatelers hun bedrijfsresultaten verbeteren, terwijl de bedrijfsresultaten van tomaten- en komkommerbedrijven min of meer gelijk zijn aan vorig jaar. Ook binnen de sierteelt doen zich dergelijke verschillen tussen bedrijven voor. Bovendien worden de verschillen tussen bedrijven versterkt door activiteiten als elektriciteitsproductie voor de vrije energiemarkt. De verschillen tussen de bedrijven worden geïllustreerd aan de hand van figuur 5.1, die naast het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf (77.000 euro) de spreiding ervan weergeeft. De figuur geeft aan dat in 2006 naar verwachting circa 20% van de glastuinbouwbedrijven een negatief gezinsinkomen uit bedrijf zal behalen, terwijl ongeveer 30% van de glastuinbouwbedrijven een gezinsinkomen van meer dan 100.000 euro zal weten te realiseren.

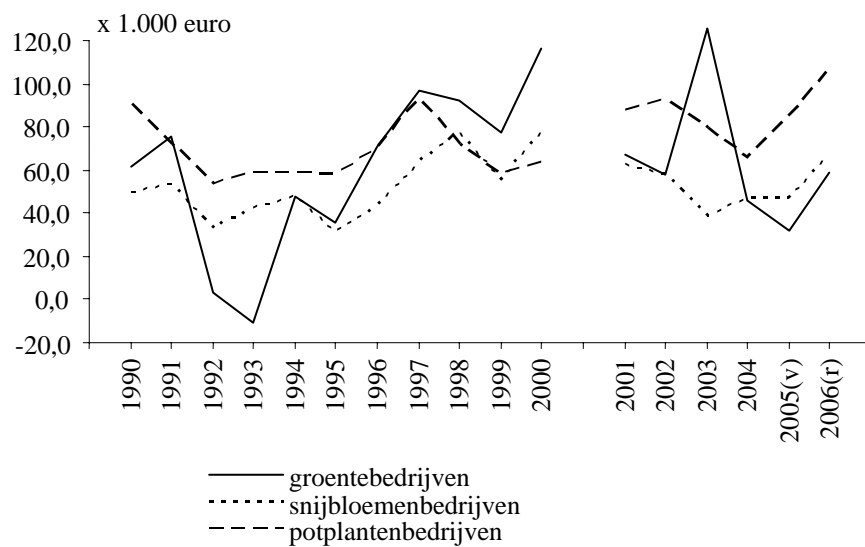

Figuur 5.1 Verdeling van glastuinbouwbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet.

De lichte verbetering van de bedrijfsresultaten in de glastuinbouw in 2006 is ook zichtbaar in de figuren 5.2 en 5.3, waarin de lange termijn ontwikkeling is weergegeven. Hieruit blijkt dat pot- en perkplantenbedrijven qua rentabiliteit ongeveer weer het niveau bereikt hebben van de jaren net na de eeuwwisseling. Bij snijbloemen trekken de bedrijfsresultaten na een aantal mindere jaren weer iets aan. Desondanks blijft het nettobedrijfsresultaat van snijbloemenbedrijven negatief. Dit geldt ook voor glasgroentebedrijven. Hierbij moet opgemerkt worden dat de schommelingen bij glasgroentebedrijven tussen de jaren over het algemeen veel sterker zijn dan bij sierteeltbedrijven.

Figuur 5.2 Ontwikkeling opbrengst per 100 euro kosten op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)
Bron: Informatienet.

Figuur 5.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

6. Champignonteelt

6.1 Structuur

Het areaal champignons neemt al jaren af. Ook in 2006 heeft de daling zich verder doorgezet. Het areaal is met ruim 8% afgenomen tot 70,5 ha. Ook het aantal bedrijven is flink gedaald, tot onder de 300 bedrijven (zie tabel 6.1). De bedrijven die de teelt hebben gestaakt zijn vooral kleinere bedrijven (< 2.500 m²). Het aantal bedrijven met meer dan 7.500 m² champignons is gelijk gebleven. Van de oppervlakte champignons wordt ruim de helft, namelijk 52%, handmatig geoogst (CBS, 2006).

Tabel 6.1 Ontwikkelingen in de champignonteelt in Nederland

	1990	1995	2000	2005	2006(v)	Mutatie
Aantal champignonbedrijven	790	670	520	320	280	-10,2
Oppervlakte champignonteelt (ha)	105,0	108,9	95,0	77,0	70,5	-8,5
Teeltoppervlakte (m ²) per bedrijf	1.332	1.628	1.842	2.444	2.490	1,9

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

6.2 Opbrengsten en kosten

De telersprijzen schommelden dit jaar rond het niveau van vorig jaar. De ene maand lagen de prijzen van dit jaar iets hoger dan vorig jaar, de andere maand iets lager. Met uitzondering van de shii take lag het prijsniveau van alle paddestoelen over het hele jaar gezien iets boven het niveau van vorig jaar. Voor de diverse soorten paddestoelen kunnen prijsstijgingen worden genoteerd van 0 tot 3%.

Productie en handel

Droge mollen vormden het afgelopen teeltjaar een probleem. Deze schimmel kan voor flinke productiedalingen zorgen. De verspreiding vindt onder andere plaats via insecten en mensen. Het gevolg zijn misvormde champignons die onverkoopbaar zijn. Ook hadden de telers te kampen met groene schimmel, waardoor er zelfs cellen dood gestoomd zijn. De productie per vierkante meter van verse champignons is daardoor lager dan vorig jaar. Uit onderzoek van onderzoeksbureau GFK is gebleken dat gedurende de eerste helft van 2006 de aankoop van paddestoelen in Nederland is toegenomen. Ook de verkoop van champignons steeg van januari tot en met juni met ruim 1% tot ruim 8,5 miljoen kilogram. De prijs die de consument betaalde voor champignons lag de eerste helft van het jaar op gemiddeld €3.21 per kg. Dit is 5 ct meer dan vorig jaar (PT productnota champignons).

De export van januari tot en met september is 6% gedaald ten opzichte van vorig jaar tot ruim 56.000 ton. De daling is vooral veroorzaakt door een afname van de vraag uit belangrijke bestemmingslanden: Duitsland en Frankrijk. Deze landen importeren champignons steeds meer uit Polen. Engeland, ook een grote importeur van champignons, heeft wel iets meer champignons uit Nederland aangekocht in vergelijking met vorig jaar (+3%). Later in het seizoen is de vraag vanuit de Verenigde Staten toegenomen, wat een gunstig effect gehad heeft op de prijs.

Kosten

De kosten voor de teelt van champignons zijn gestegen ten opzichte van vorig jaar. Eén reden is de wijziging van de mestwetgeving. Champost wordt nu aangemerkt als dierlijke mest, waardoor de afzetkosten zijn toegenomen. Ook de hogere energieprijzen is van invloed op het kostenniveau van de paddestoelenbedrijven. Niet alleen stijgen de kosten van elektriciteit, maar door de hogere energieprijzen zijn ook de prijzen van compost gestegen. Arbeid is dit jaar ook weer duurder geworden dan vorig jaar. De loonkosten per uur stijgen met ongeveer 3%. Ook laat de rente weer een stijgende lijn zien. De rentekosten zullen daardoor ook toenemen dit jaar. De afschrijvingen blijven naar verwachting ongeveer gelijk. Gemiddeld genomen stijgen de kosten met 2 à 3%.

6.3 Rentabiliteit en inkomen

Snijbedrijven

Na een aantal moeilijke jaren is de situatie van de telers van conservenchampignons in 2006 licht verbeterd. Door een lager internationaal aanbod zijn de prijzen hoger dan vorig jaar. De omzetten van de snijbedrijven zijn toegenomen doordat de verplichte productiestop die zich in 2005 voordeed niet nodig was. De toename in de opbrengsten is voldoende om de kostenstijging te compenseren. De verwachte rentabiliteit (90 - 94%) ligt net boven het niveau van vorig jaar.

Plukbedrijven

De plukbedrijven boekten de laatste jaren betere resultaten dan de snijbedrijven. Als gevolg hiervan zijn er begin 2006 diverse telers overgestapt op de productie voor de versmarkt. Aan het begin van het jaar waren de prijzen goed. De oorzaak hiervoor was vooral de tegenvallende productie in Polen. Toen Polen weer volop aan de markt kwam, zakten de prijzen in Nederland weer terug. In juli en augustus was er weer een opleving van de prijs, wederom omdat in Polen de productie zakte. Over het hele jaar genomen is er een kleine plus te noteren voor de prijzen. Deze plus is naar verwachting net voldoende om de gestegen kosten op te vangen. De rentabiliteit van de plukbedrijven ligt daarom rond het niveau van vorig jaar, 89-92%.

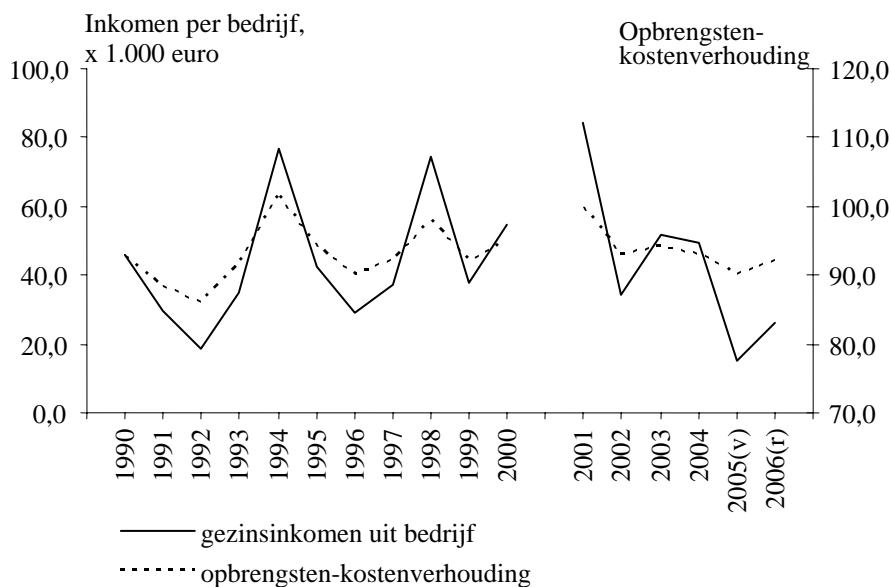
Door de lichte verbetering van de rentabiliteit van de snijbedrijven en de stabiele rentabiliteit van de plukbedrijven, ligt de rentabiliteit voor de champignonbedrijven gemiddeld net boven het niveau van vorig jaar. Naar verwachting komt de rentabiliteit uit op 89-94% (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Bedrijfsresultaat in inkomen op champignonbedrijven

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten / kosten (%)	93	90	89-94
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	49,6	15,0	21,0-31,0

Bron: Informatienet

De resultaten in 2006 wijzen op enig herstel voor de champignonbedrijven. Het aangegeven inkomensniveau geeft nog geen ruimte voor besparingen. Over een langere periode bezien zijn de resultaten de afgelopen jaren matig tot slecht geweest (figuur 6.1). Hierdoor is ook het aantal bedrijven en de omvang van de sector sterk gekrompen (tabel 6.1).

Figuur 6.1 Ontwikkeling opbrengsten-kostenverhouding en gezinsinkomen uit bedrijf voor champignonbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

7. Tuinbouw in de opengrond

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkelingen van de volgende tuinbouwsectoren: opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt, fruitteelt en boomteelt. Aangezien een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van deze producten nog moet plaatsvinden is deze verkenning meer kwalitatief van aard. Per sector zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven en de consequenties daarvan voor de opbrengsten-kostenverhouding en het gezinsinkomen uit bedrijf bepaald. De uitkomsten zijn hierdoor omgeven met een grote onzekerheidsmarge. De marge per bedrijfstype wordt aangegeven.

7.1 Opengrondsgroenteteelt

Volgens de voorlopige cijfers van de CBS-landbouwtelling daalt het aantal opengrondsgroentebedrijven in 2006 met bijna 2% (tabel 7.1). Deze bedrijven produceren hoofdzakelijk voor de versmarkt en telen intensieve gewassen als aardbeien, asperges, bospeen, diverse koolsoorten, prei en sla. Van vrijwel alle gewassen is het areaal gestegen. Een goede verklaring voor de sterke stijging, die ingaat tegen de trend van de laatste jaren, is niet te geven.

Tabel 7.1 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal opengrondsgroentebedrijven

	1990	1995	2000	2005	2006	Mutatie (%)
Bedrijven met opengrondsgroenten	12.450	10.250	7.600	5.650	5.690	0,7
w.v. opengrondsgroentebedrijven	2.500	2.000	1.460	1.080	1.060	-1,9
Idem, in % van totaal	20,1	19,5	19,2	19,1	18,6	
Areaal						
Opengrondsgroenten	42.280	44.010	42.070	41.780	46.740	12,4
w.v. aardbei	1.870	1.760	1.750	2.300	2.970	29,2
asperge	2.660	2.320	2.080	2.330	2.440	4,6
sla	960	1.040	1.090	1.300	1.640	25,7
bloemkool	2.580	2.920	2.540	2.470	2.750	11,2
prei	2.870	3.850	3.180	2.730	2.940	7,8
spruitkool	4.800	4.390	4.830	3.100	3.350	8,2
was- en bospeen	3.030	3.270	2.990	2.550	2.720	6,7
Areaal groenten op gespecialiseerde bedrijven	10.830	10.690	10.380	11.530	13.280	15,2
Idem, in % van totaal	25,6	24,3	24,7	27,7	28,4	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

Slechts 28% (13.280 ha) van het totale areaal opengrondsgroenten wordt geteeld op gespecialiseerde bedrijven. Een groot gedeelte van het totale areaal met groenten in de opengrond betreft extensieve gewassen die vooral op akkerbouwbedrijven worden geteeld.

Opbrengsten

Het jaar 2006 was voor de witloftrekkers weer beter dan het voorgaande jaar. De gemiddelde prijs zit de afgelopen drie jaar in de lift. Ondanks deze positieve trend zijn de prijzen volgens de meeste telers toch nog slechts kostendeckend. Het prijsverloop was dit jaar zeer grillig. De prijzen waren laag tijdens de hitte in juli en hoog tijdens de natte augustusmaand. Het beperkte aanbod van overige groenten aan het begin en eind van het jaar deed de prijzen voor witlof in deze maanden stijgen.

De productie van broccoli heeft het afgelopen jaar geleden onder de hitte van juli en de regen van augustus. De mogelijkheden voor beregening en de hoeveelheid neerslag zorgden voor grote productieverschillen tussen telers in de diverse regio's. De gemiddelde productie per hectare viel dit jaar 10% lager uit, maar de gemiddelde prijs lag dit jaar 10% hoger. Doordat het areaal in 2006 meer dan 10% is gestegen, is de totale productie van broccoli hoger uitvallen dan vorig jaar.

Door het koude voorjaar kwam de productie van asperges later op gang. In het begin van het seizoen was de productie daardoor circa 10% lager. Dit werd later in het seizoen echter grotendeels goedgehaakt. De productie per hectare viel daardoor nagenoeg hetzelfde uit als het vorige seizoen. De gemiddelde prijs van dit jaar was ruim 5% hoger dan vorig jaar.

Door het droge weer in juli werd bij bloemkool de aanleg van de kool uitgesteld met als gevolg een grote aanvoerpiek in september. Deze piek drukte de prijzen sterk, waardoor niet alle bloemkolen werden geoogst. De productie per hectare viel dit jaar circa 10% lager uit. Door de wisselende aanvoer schommelde de weekprijs voor bloemkool sterk. De weekprijzen waren in sommige perioden hoog, maar door het geringe aanbod in deze perioden hebben de meeste telers hier niet veel van kunnen profiteren.

De hitte in juli zorgde bij de ijsbergslatelers voor een veel mindere kwaliteit. De slagingspercentages van de zomerteelten daalden hierdoor aanzienlijk. De productie per hectare lag dit jaar gemiddeld 15% lager dan vorig jaar. Door de warmte steeg wel de vraag en daarmee de gemiddelde prijs. Deze prijs lag gemiddeld meer dan 10% hoger dan vorig jaar. Het algemene beeld is echter dat de teler zijn lagere productie niet kon goedmaken met de hogere prijs. Ook bij ijsbergsla zijn de onderlinge verschillen tussen telers groot door neerslagverschillen per regio.

Bij de aardbeien zorgde het warme weer voor meer kleinere vruchten en dat het niet altijd mogelijk was om alles te kunnen plukken. Hierdoor is de gemiddelde productie per hectare iets lager dan vorig jaar. De gemiddelde opbrengstprijzen zijn meer dan 5% hoger dan in 2005. Ondanks deze prijsstijging zijn de opbrengsten voor de meeste telers te laag.

Een gedegen raming is bij de wintergroenten niet mogelijk, omdat het afzetseizoen pas begonnen is en ook omdat de weersomstandigheden nog van invloed kunnen zijn op het aanbod en de consumptie. Vooral bij prei speelt dat de productie per hectare zeer afhankelijk is van het weer in de wintermaanden. Bij spruitkool is al wel duidelijk dat de productie per hectare dit jaar lager zal zijn. Door de droogte in juli en september bleef de

groei achter. De productie per hectare zal naar verwachting 15% lager uitvallen. De productie per hectare van rode en witte kool is door de droogte dit jaar ook achtergebleven. Doordat rode kool over het algemeen meer last heeft van de droogte dan witte kool, is de productie per hectare van rode kool voor dit seizoen met 12,5% verlaagd en die van de witte kool met 10%.

Over de prijsvorming van de wintergroenten is op dit moment nog niet veel te melden. De eerste prijzen voor de producten zeggen nog te weinig over de rest van het seizoen. De lagere productie per hectare bij bijna alle gewassen werkt prijsopdrijvend, maar bij de meeste gewassen is ook het areaal gestegen. Het warme weer van de najaarsmaanden helpt bovendien de prijsvorming van de wintergroenten niet.

In vergelijking met 2005 daalde de productie per hectare van opengrondsgroenten in 2006 door het extreme weer over het algemeen met 10%. Door hogere prijzen van de meeste opengrondsgroenten is deze productiedaling gemiddeld wel net goedge maakt.

Kosten

Het wisselvallige weer in het afgelopen jaar zorgde voor extra kosten. De ziektedruk was hoger, waardoor extra kosten werden gemaakt voor gewasbescherming. De kosten voor beregening waren ook aanzienlijk hoger. Door de mindere productkwaliteit waren er bij de oogst en verwerking bovendien meer arbeidsuren nodig. Ten slotte zijn na jaren van een dalende rente dit jaar de rentekosten gestegen. De totale kosten per bedrijf zullen in 2006 stijgen met 2,5%

Rentabiliteit en inkomen

Op basis van de geschetste ontwikkelingen wordt verwacht dat de rentabiliteit in 2006 iets hoger zal zijn dan in 2005 en uitkomt tussen de 86% en 90%. Het gezinsinkomen uit het bedrijf neemt licht toe en komt gemiddeld uit op 50.000 euro. Naast het inkomen zullen ook de besparingen stijgen.

Tabel 7.2 Bedrijfsresultaat en inkomen op opengrondsgroentebedrijven

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	79	87	86-90
Gezinsinkomen uit bedrijf (1000 euro)	21	42	45-55

Bron: Informatienet.

7.2 Bloembollenteelt

Structuur

Volgens de voorlopige uitkomsten van het CBS is het areaal bloembollen in 2006, na een aantal jaren van daling, met 2,6% weer toegenomen (tabel 7.3). Met name het areaal lelies

is hiervoor verantwoordelijk; het areaal tulpen is licht afgenomen. Daarmee reageert de sector op de verbetering in de marktsituatie. Het aantal bloembollenbedrijven neemt onverminderd af.

Tabel 7.3 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal bloembollenbedrijven

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie
Bedrijven met bloembollen	3.690	3.090	2.710	2.180	2.140	-1,8%
w.v. bloembollenbedrijven	1.750	1.440	1.340	1.060	1.040	-2,2%
Idem, in % van totaal	47,4	46,6	49,4	48,6	48,6	
Areaal						
Bloembollen	16.320	18.090	22.540	22.990	23.590	2,6%
w.v. Tulp	6.830	8.030	9.710	10.550	10.450	-0,9%
Lelie	2.410	3.300	5.070	4.320	4.880	13%
Areaal bollen op gespecialiseerde bedrijven	12.560	13.700	17.330	17.230	17.730	2,9%
Idem, in % van totaal	77,0	75,7	76,9	74,9	75,2	

Bron: CBS-landbouwtelling, gegevens 2006 voorlopig.

Opbrengsten

Niet alleen het areaal, maar ook de export is toegenomen. Over de eerste drie maanden van het nieuwe afleverseizoen (juli t/m september) bedroeg de stijging 3% ten opzichte van dezelfde periode in 2005.

Het teeltseizoen kende in 2006 een bijzonder verloop. Een winter zonder grote uitschieters werd gevolgd door een koude maart maand. Het voorjaar verliep grillig met een afwisseling van hete perioden, en afkoeling daarna. Juli was heet en droog, augustus weer koud en nat, en het najaar was warm. De natuur bleef tot diep in november groen. Dit alles heeft zijn weerslag gehad op de oogst van bloembollen. Met name de kwaliteit van de voorjaarsbloeiers zoals tulp, narcis, hyacint en krokus, laat te wensen over. De korte groeiperiode in het voorjaar heeft geleid tot bollen waarvan de maat maar gewoon is. Er was sprake van ongelijke afrijping en veel ziekten. Dat leidde tot problemen in de aflevering en bewaring. De ziekte zuur in tulpen is een probleem. Dit heeft tot gevolg dat een aantal ondernemers niet in staat is om aan de verkoopverplichtingen te voldoen, en dezelfde bollen duurder moet inkopen om te kunnen afleveren. De Bollenstreek lijkt minder problemen met ziekten te hebben. Een mogelijke verklaring is de kalkrijke bodem.

Het goede broeiseizoen (de teelt van bolbloemen) voor tulpen heeft bijgedragen aan een positieve stemming in de markt. De voorjaarsbloeiers bestemd voor de broeierij profiteren het meest. Vanwege de gewone oogst en de kwaliteitsproblemen zijn de prijzen behoorlijk aangetrokken. Telers die niet teveel hadden voorverkocht profiteren daarvan.

Het groeiseizoen leidt ook bij zomerbloeiers zoals lelie, gladiool, dahlia en zantedeschia tot een middelmatige oogst. Overigens is de oogst van zomerbloeiers nog niet afgerond. Onder normale omstandigheden is dit in december. De sterke uitbreiding van het areaal lelies heeft gevolgen voor de prijsvorming van met name de Oriëntal-lelies. De prijsvorming van de andere groepen is mede dankzij de redelijke bloemenprijzen en de

omvang van de oogst goed te noemen. Kwaliteitsproblemen hebben zich bij de zomerbloeiërs niet voorgedaan.

De telers zijn over het algemeen optimistischer voor het komende seizoen 2007. Wel wordt gevreesd voor een reactie van de markt op de uitbreiding van het areaal lelies, in de vorm van lage prijzen.

Kosten

De kosten zullen dit jaar weinig toenemen, ongeveer met het verloop van de inflatie. Wel zullen de rentelasten als gevolg van de gestegen rente toegenomen zijn. De verwerking van de oogst van voorjaarsbloeiërs zal vanwege de kwaliteitsproblemen op een aantal bedrijven wel extra arbeidskosten met zich meebrengen.

Rentabiliteit en inkomen

De marktsituatie is in 2006 verder verbeterd. De prijsvorming is over het algemeen goed te noemen. Kwaliteitsproblemen zullen bij een aantal bedrijven grote financiële gevolgen hebben. Bedrijven die hebben geïnvesteerd in goede bewaarfaciliteiten hebben over het algemeen het minste last daarvan. Voor de hele bollensector wordt verwacht dat de rentabiliteit licht toeneemt en uitkomt tussen 95% en 99% ten opzichte van de 95% in 2005. Het gezinsinkomen uit bedrijf zal hierdoor verbeteren en komt uit op 55.000 tot 75.000 euro (tabel 7.4). Op basis hiervan kunnen bedrijven besparingen realiseren.

Tabel 7.4 *Bedrijfsresultaat en inkomen op bloembollenbedrijven*

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	89	95	95 - 99
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	27,9	60	55 - 75

Bron: Informatienet.

7.3 Fruitteelt

Structuur

Volgens de voorlopige uitkomsten van de CBS-Landbouwtelling neemt het aantal fruitbedrijven in 2006 wederom af, nu met ruim 3% (tabel 7.5). Het totale areaal fruit bleef met bijna 18.600 ha vrijwel gelijk. Ook in 2006 gaat de omschakeling van appels naar peren door. Het areaal appels is met bijna 2% gedaald, tegenover een stijging van bijna 3,5% van het areaal peren.

Tabel 7.5 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal fruitbedrijven

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie(%)
Bedrijven met fruit	5.180	4.480	3.430	2.720	2.640	-3,0
w.v. fruitbedrijven	2.810	2.750	2.210	1.810	1.750	-3,4
Idem, in % van totaal	54,2	61,4	64,4	66,5	66,3	
<i>Areaal</i>						
Fruit	23.250	23.130	20.610	18.570	18.560	-0,1
w.v. appel	16.320	15.310	12.840	9.740	9.550	-1,9
peer	5.120	5.890	6.020	6.690	6.920	3,4
Areaal fruit op gespecialiseerde bedrijven	19.080	19.760	17.300	15.730	15.790	0,4
Idem, in % van totaal	82,1	85,4	83,9	84,7	85,1	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2006 zijn voorlopig.

Opbrengsten

De Nederlandse productie van appels wordt dit jaar geraamd op 342.000 ton. Dit is 5% lager dan de oogst van 2005 die ook al niet groot uitviel. Alle grote rassen zoals Elstar, Jonagold en Jonagored laten een daling zien. Ongeveer 40% van de daling wordt veroorzaakt door de daling van het totale areaal aan appels. De lagere oogst is ook direct het gevolg van het droge weer in juni en juli en het natte weer in augustus. Door dit weer zijn dit jaar relatief meer kleinere appels geoogst. Vooral de Elstar had last van kleinere appels. Er zijn wel grote verschillen tussen telers. Als telers goed hadden gedund en beschikten over fertigatie en voldoende water hadden, viel de productie mee. De kwaliteit van de appels is ook negatief beïnvloed door het warme najaarsweer. Door de hoge nachttemperaturen kleurden de appels minder snel rood. Het bepalen van het juiste pluktijdstip was daardoor lastiger. Hierdoor zijn meer rijpere appels geoogst dan anders. Met name de Jonagold had hiervan last.

De bewaarappels, de afzet van de oogst 2005 na de jaarwisseling, heeft in 2006 het seizoen van vorig jaar enigszins goed gemaakt. De prijs was meer dan 25% hoger dan het jaar daarvoor. Dit is mede het gevolg door de mindere aanvoer van appels van het Zuidelijke Halfronnd.

De prijs van appels van dit oogstseizoen was in september 2006 hoger dan vorig jaar. In oktober zakte de prijzen tegen de verwachting in sterk. Vooral de mindere partijen leverden beduidend minder op dan vorig jaar. In november was een voorzichtig herstel te zien van de vooral grotere appels. De verwachting voor het huidige seizoen is voorzichtig licht positief. Voorlopig wordt uitgegaan van een gemiddelde prijsstijging van ongeveer 5%. De positieve stemming wordt vooral veroorzaakt door de lagere productie in eigen land en de lagere producties in landen zoals Italië en Frankrijk. Voor de gehele EU is de appeloogst van 2006 de kleinste van de afgelopen tien jaar. De voorzichtigheid wordt veroorzaakt door de vraag wat de import uit het Zuidelijk Halfronnd dit seizoen zal worden.

De totale perenproductie in Nederland zal dit jaar vermoedelijk uitkomen op een record van 233.000 ton. Deze toename komt naast de areaalstijging voornamelijk door de stijging van de productie per ha van circa 15% ten opzichte van de oogst van 2005. Hierbij moet worden aangetekend dat de oogst van 2005 als matig kan worden aangemerkt. De Conference kwam, als gevolg van de extreme weersomstandigheden, dit jaar lastiger op

gewicht, net zoals bij de appels. Door het warme najaar valt uiteindelijk het gewicht nog mee, maar werden er wel meer te rijpe peren geoogst.

Bij de peren begon 2006 ook goed. Het bewaar seizoen liet gemiddeld 15% hogere prijzen zien dan het jaar daarvoor. Dit was het gevolg van de lagere productie in Nederland en België en de toegenomen export. Vooral de export naar Rusland is groeiende.

De prijzen zijn dit najaar lager dan vorig jaar. Dit werd mede veroorzaakt door de aanvoer van kwalitatief mindere partijen en door een grotere aanvoer als gevolg van de recordoogst. Meer kleinere en meer rijpere peren drukten de gemiddelde prijs. Naar verwachting zullen de perenprijzen dit jaar 5% lager uitvallen dan vorig seizoen. Over het algemeen is de stemming bij de perentelers positief. Men verwacht de lagere prijzen goed te kunnen compenseren met de hogere productie. De exportmarkt groeit nog steeds mee met de productie.

Kosten

De totale kosten voor fruittelers zijn dit jaar met circa 3% toegenomen. De belangrijke kostenpost arbeid stijgt ook dit jaar weer. De hoeveelheid arbeid per hectare blijft toenemen. Bij de Conference wordt steeds meer gedund. Een aantal van de nieuwe appelrassen vergen ook meer arbeid door meer dunwerk en/of een extra oogstronde. Naast de hoeveelheid arbeid stijgt ook het gemiddelde uurloon. De kosten voor koelen (bewaren) zijn dit jaar ook verder gestegen als gevolg van de hogere energieprijzen. De rentekosten zijn na een aantal jaren van ook weer licht gestegen.

Rentabiliteit en inkomen

Ondanks de stijging van de kosten zullen de naar verwachting hogere financiële opbrengsten zorgen bij fruittelers voor goede verwachtingen en positieve stemming voor het seizoen 2006/2007. Door de goede opbrengsten van het bewaarfruit (oogst 2005) wordt voor dit jaar verwacht dat het bedrijfsresultaat beter zal uitvallen dan in voorgaande jaren. Op basis van deze ontwikkelingen wordt in 2006 een rentabiliteit verwacht van 86-90% (tabel 7.6).

Het gezinsinkomen zal hierdoor aanzienlijk toenemen en komt uit rond de 52.000 euro. De besparingen zullen dit jaar positief uitvallen.

Tabel 7.6 *Bedrijfsresultaat en inkomen op fruitbedrijven*

	2004	2005(v)	2006(r)
Opbrengsten/kosten (%)	80	80	86-90
Gezinsinkomen uit bedrijf (1000 euro)	33	25	47-57

Bron: Informatienet.

7.4 Boomteelt

Structuur

De voorlopige cijfers van het CBS laten zien dat het areaal boomkwekerij in 2006 opnieuw is toegenomen, met 6% (tabel 7.7). Het aantal boomkwekerijbedrijven neemt minder sterk toe. Dat betekent dat ook in de boomkwekerij de schaalvergroting verder doorzet.

Tabel 7.7 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal boomkwekerijbedrijven

	1990	1995	2000	2005	2006 (v)	Mutatie
Bedrijven met boomkwekerij	4.710	4.830	5.040	4.150	4.130	-0,4%
w.v. boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.810	2.520	2.550	1,0%
Idem, in % van totaal	62,2	58,2	55,8	60,7	61,7	
Areaal						
Boomkwekerij	8.740	9.770	12.640	14.580	15.450	6,0%
Areaal boomkwekerij op gespecialiseerde bedrijven	7.330	7.790	10.150	12.220	12.920	5,8%
Idem, in % van totaal	83,9	79,7	80,3	83,8	83,7	

Bron: CBS-landbouwtelling, gegevens 2006 voorlopig.

Opbrengsten

Het groeiseizoen kende in 2006 een bijzonder verloop. Een winter met weinig uitschieters werd gevolgd door een koude maand maart. Na het tamelijk warme voorjaar volgde een hete julimaand, een koude, natte augustus en een warm najaar. Dit heeft enige gevolgen gehad voor de groei van de planten. In sommige perioden was de ziektedruk hoog vanwege het vochtige weer. In droge perioden liet de groei op met name de lichte gronden te wensen over. Op percelen met een goede vochtvoorziening was de groei prima.

De matige vraag naar boomkwekerijproducten is ook in 2006 mede vanwege het weer niet aangetrokken. De export is in de eerste negen maanden van 2006 met ruim 1% afgenomen ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Verschuivingen in concurrentieverhoudingen tussen Europese landen lijken geen factor van betekenis te zijn. Het afzetseizoen voor sierteeltproducten was vanwege het weer tamelijk kort. In maart viel de actiematige verkoop via bouwmarkten en tuincentra zwaar tegen, en de warmte in juni was ook niet bevorderlijk voor de verkoop. De handel in het najaar verliep ondanks het goede weer maar matig. Van traditionele producten zoals buxus wordt er teveel geproduceerd. Ondernemers die zich intensief met marktwerking bezighouden door het actief bezoeken van klanten en aansluiten bij hun wensen kunnen echter hun producten goed kwijt.

De markt voor bos- en haagplantsoen en laan- en parkbomen lijkt de weg naar voorzichtig herstel in 2006 te vervolgen. Met name in de teelt van laan- en parkbomen vertaalt dat zich in een aantrekkende vraag, hoewel de prijzen voor de bomen in grotere mate vanwege het overschot nog niet op peil zijn. Het herstel van de vraag komt zowel voort uit een inhaalvraag bij overheden als uit een toenemende interesse van consumenten

voor laan- en parkbomen. De handel in rozen laat geen grote veranderingen zien ten opzichte van 2005. De handel in vruchtbomen is in het voorjaar tegengevallen. Niet alle producten hebben een afnemer gevonden. De handel in het najaar is wel wat beter. Ook de vooruitzichten zijn beter als gevolg van een positievere trend in de fruitteelt, zoals is aangegeven in paragraaf 7.3.

Voor de gehele boomkwekerij is de afzet van sierteelproducten in 2006 tegengevallen. De aantrekkende economie vertaalt zich nog niet in een grotere vraag naar sierteelproducten. De belangrijkste reden lijkt het ongunstige weer tijdens het afzetseizoen. De consument is in toenemende mate gevoelig voor weersomstandigheden. Aanpassing van de tuin wordt gemakkelijk een jaartje uitgesteld. In de gewasgroepen die produceren voor de institutionele en professionele markt is er een gelijkblijvende afzet of een lichte verbetering.

Kosten

Opvallende veranderingen in de kosten hebben zich in 2006 niet voorgedaan. Een uitzondering vormen de rentelasten die gestegen zijn. Geschat wordt dat de totale kosten met ongeveer 2% zijn toegenomen. Er zijn geen aanwijzingen dat het volume van kosten gewijzigd is.

Rentabiliteit en inkomen

Het jaar 2006 heeft nog niet de verbetering gebracht waarop was gehoopt. Het sentiment in de sector verbetert wel, omdat algemeen wordt verwacht dat de aantrekkende economie gunstig is voor de vraag naar Nederlandse producten. Het korte afzetseizoen is met name voor de sierteelproducten negatief geweest. In gewasgroepen die de institutionele en professionele markt bedienen is de afzet gelijkblijvend tot iets beter. Op grond van deze resultaten wordt verwacht dat de rentabiliteit niet verandert en uitkomt op 89% tot 93% (tabel 7.7). Het gezinsinkomen uit bedrijf komt hierbij gemiddeld uit op 57.000 tot 67.000 euro. Dit geeft de ondernemers ruimte voor besparingen.

Tabel 7.8 Bedrijfsresultaat en inkomen op boomkwekerijbedrijven

	2004	2005 (v)	2006 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	88	91	89-93
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	56	62	57-67

Bron: Informatienet.

8. Agrarische sector

8.1 Productie en inkomen

Areaal

De totale oppervlakte akkerbouwgewassen, exclusief snijmaïs, nam in 2006 relatief wat sterker af dan in de voorgaande jaren. Na een daling van 3% in 2005 is de oppervlakte dit keer ruim 5%. In de akkerbouw schommelen de arealen aanzienlijk. De oppervlakte consumptieaardappelen en zaaiuien herstelde zich deels van de daling in 2005. Die van suikerbieten nam met ruim 9% sterk af.

In de opengrondstuinbouw nam het areaal boomteelt opnieuw toe. Het areaal fruit bleef vrijwel gelijk, omdat de daling van het areaal appelbomen gecompenseerd is door een stijging van de oppervlakte met perenbomen. Zowel het areaal bloembollen (2,5%) als dat van groenten (13%) nam toe na een daling in het voorgaande jaar. Opvallend is de opnieuw sterke groei van de oppervlakte aardbeien. Per saldo nam de totale oppervlakte opengrondstuinbouw met circa 5% toe.

Een voor het tweede achtereenvolgende jaar vrij sterke daling van het areaal snijbloemen (-5%) zorgde er vooral voor dat de totale oppervlakte glastuinbouw met iets meer dan één procent daalde. Bij de onder glas geteelde groenten was er een daling voor de oppervlakte paprika, terwijl die van tomaten en komkommers juist toe namen. De oppervlakte waarop champignons geteeld worden nam wederom fors af.

Productievolume

In de akkerbouwsector daalt de omvang van de productie dit jaar met 9% in vergelijking met het niveau van 2005 (tabel 8.1). De graanoogst in Nederland is vergelijkbaar met die van vorig jaar, terwijl in de EU de graanoogst lager was. De productie van de andere belangrijke akkerbouwproducten had veel last van de wisselende weersomstandigheden. Vooral de aardappel oogst had hier onder te lijden. Bij een vrijwel gelijk areaal daalt de totale aardappelproductie met gemiddeld 14%. Vooral de opbrengsten van consumptieaardappelen zijn zeer matig. De productie van suikerbieten neemt af door een kleiner areaal, maar ook de hoeveelheid geoogste bieten per hectare is iets kleiner dan het voorgaande jaar. De productie van uien blijft door de weersomstandigheden ver achter bij het al lage niveau van 2005.

In de tuinbouwsector laat de productie een vrij stabiel beeld zien. Tegenover een daling van de productie van groenten en bloemen staat een groei van de fruitproductie, maar vooral ook die van bloembollen en andere sierteeltproducten. De daling van de groenteproductie komt vooral op rekening van de opengrondsgroenten. Binnen de glasgroenten is er een sterke groei van de tomatenproductie en een beperkte toename van de productie van komkommers. Voor een belangrijk deel is deze stijging tenietgedaan door

een kleinere paprikaproductie. Ook de productie van champignons en die van witlof daalt flink ten opzichte van 2005. De snijbloemenproductie daalt in 2006 licht, terwijl de aanvoer van pot- en tuinplanten qua volume een toename vertoont. De productie van fruit volgt die van de oppervlakte bomen. Een daling van de productie van appels wordt meer dan gecompenseerd door een grotere perenproductie en een toename van het aanbod aardbeien. De productie van bloembollen neemt licht toe. Door de geschetste ontwikkelingen daalt de productie in de plantaardige sector in 2006 met iets meer dan 1% toe ten opzichte van het voorgaande jaar.

Tabel 8.1 Brutoproductiewaarde agrarische sector

Productgroep	Waarde in mln. euro			Index 2006 in % van 2005 (r)		
	2004 (v)	2005(v)	2006 (r)	Hoeveelheid	Prijs	Waarde
Akkerbouwproducten, totaal	2.233	2.059	2.484	91,0	132,5	120,5
Waaronder:						
granen	175	164	207	100,0	126,5	126,5
aardappelen	754	784	1.191	86,0	176,5	152,0
suikerbieten	303	258	214	91,0	91,0	83,0
uien	93	31	75	79,0	300,0	237,0
voedergewassen a)	616	541	514	93,0	102,0	95,0
Tuinbouw, totaal	7.859	8.176	8.710	100,5	106,0	106,5
Waaronder:						
verse groenten b)	1.760	1.869	2.085	98,0	113,0	111,0
vers fruit	447	402	487	103,0	117,0	120,5
bloemen	2.136	2.219	2.296	96,5	107,0	103,5
bloembollen	512	491	513	103,0	101,0	104,0
plant- en boomkwekerijgew.	2.069	2.152	2.252	104,0	100,5	104,5
Rundveehouderij, totaal c)	4.445	4.646	4.743	101,5	100,5	102,0
Waaronder:						
rundvee (exclusief kalveren)	599	660	640	100,5	96,5	97,0
melk d)	3.565	3.659	3.785	102,0	101,5	103,5
Intensieve veehouderij, totaal	3.688	3.844	4.151	102,0	106,0	108,0
Waaronder:						
kalveren	861	854	1.036	109,0	111,0	121,5
varkens	2.047	2.176	2.318	100,5	106,0	106,5
pluimvee	514	546	487	97,0	92,0	89,0
eieren	253	253	295	103,0	113,0	116,5
Overige landbouw	2.217	2.240	2.287	100,5	101,5	102,0
Totaal generaal	20.443	20.965	22.381	100,5	106,5	107,0

NB: Voor aardappelen, appels en peren wordt niet met volume en prijzen van de productie gerekend, maar met de afzet gedurende het kalenderjaar. Dit heeft invloed op de totale volumemutaties bij de diverse groepen.

a) Inclusief snijmaïs; b) Inclusief champignons; c) Inclusief schapen- en geitenhouderij enzovoort; d) Zonder rekening te houden met superheffing.

Bron: 2004 en 2005, CBS; 2006, raming LEI.

In de veehouderij is over de gehele linie de omvang van de productie iets toegenomen. Uitzondering is de productie van pluimveevlees. De productie van rundvlees neemt licht toe door een groter aantal geslachte runderen. De hoeveelheid geëxporteerde runderen daalt enigszins. De hoeveelheid geproduceerde melk neemt in 2006 toe met ruim 2%. Nadat in de eerste maanden van dit jaar de groei van de productie sterker was (het melkquotum werd in 2005/2006 niet vol geleverd), nam die voorsprong geleidelijk af. De grotere productie is mede het gevolg van een hoger vetgehalte.

In de intensieve veehouderij is de groei iets groter dan in de rundveehouderij. Vooral de toename van de kalverproductie is hier debet aan. Deze wordt veroorzaakt door een groter aantal slachtingen, maar ook de ontwikkeling van de veestapel (de mutatie wordt meegenomen als productiewaarde) is hier van invloed. De varkensvleesproductie neemt dit jaar nauwelijks toe. In de pluimveehouderij is de ontwikkeling divers. De vleeskuikensector geeft, zoals al gemeld, een daling van de productie te zien. De aanvoer bij de kuikenslachterijen is ongeveer 3% kleiner, terwijl ook de levende export iets daalt. De aanvoer van eieren bij de pakstations laat daarentegen een stijging zien. Na een matige start aan het begin van dit jaar neemt de aanvoer naar verwachting met ca 3% toe. In zijn totaliteit stijgt het volume van de dierlijke sector in 2006 met bijna 2%.

Prijsvorming en productiewaarde

De gemiddelde prijs van akkerbouwproducten is dit kalenderjaar ongeveer een derde hoger dan in 2005. Voor bijna alle producten geldt een hogere prijs. Alleen de prijs van zetmeelaardappelen blijft gelijk en de prijs van suikerbieten daalt. Hierbij geldt dat de bietentelers voor een deel van de daling worden gecompenseerd. Deze toeslag is niet in de prijs terug te vinden, maar komt uiteindelijk terug in de niet productgebonden subsidies (tabel 8.2). De graanprijzen zijn flink gestegen, vooral door een betere vraag en een relatief kleiner aanbod op de Europese markt en ook de wereldmarkt. Van financieel groter belang voor de Nederlandse akkerbouw is de toename van de prijs voor aardappelen. Vooral de prijs voor consumptieaardappelen is veel hoger dan de voorgaande jaren. Wel moet hierbij worden aangetekend, dat door de slechte oogst en de matige kwaliteit waarschijnlijk niet alle telers hiervan hebben kunnen profiteren. Voor uien geldt in 2006 vrijwel hetzelfde. De kleinere hoeveelheid wordt afgezet tegen sterk toegenomen prijzen. Vergeleken met het zeer lage niveau in 2004 is de prijs nu zes keer zo hoog.

Ook in de tuinbouw zijn er over vrijwel de gehele linie hogere prijzen. Gemiddeld zijn de prijzen in de tuinbouw 6% hoger dan in 2005. Matige prijstoenames zijn er in de boomteelt, waar de afzet vrij moeizaam verliep, en in de bloembollenteelt. In de glasgroentesector herstelt de prijs van paprika zich na de daling van vorig jaar. Ook de andere belangrijke glasgroentegewassen stijgen in prijs, zij het minder fors dan die van paprika. Ook de prijzen van de groenten in de open grond zijn gemiddeld hoger dan in 2005. De qua volume steeds verder dalende witlof- en champignonenteelt heeft eveneens te maken met hogere prijzen. De prijs voor de snijbloemen neemt flink toe, terwijl die van de potplanten enigszins achter blijft bij vorig jaar. De prijs voor appels en peren stijgt met meer dan 15%, waarbij de prijsstijging bij appels relatief nog wat sterker is.

Ook in de veehouderijsector zijn de prijzen in 2006 hoger dan in 2005. De prijzen voor rundvee zijn feite 7% hoger. Omdat in de prijsmutatie voor de sectorrekening ook de

productgebonden subsidies, die voor rundvee fors daalden, worden meegewogen, staat in de tabel een prijsdaling van 3,5%. De prijsstijging van melk zorgt ervoor dat de gemiddelde prijs in de rundveehouderij iets hoger uit komt. De prijsstijging van melk geeft ook nu weer een vertekend beeld. In feite is er sprake van een met 2,5% dalende melkprijs. Door de toegekende premies voor melk kwam de uiteindelijke prijs uiteindelijk in de plus. Tegenover de ongeveer 250 mln. euro die in 2005 als premie werd uitgekeerd staat in 2006 een bedrag van 370 mln. euro. De premies voor melk zijn naast die van rundvlees vrijwel nog de enige die worden toegerekend aan een product. Alle overige uitbetaalde premies worden opgenomen onder de niet-productgebonden subsidies, omdat deze vrijwel allemaal zijn ontkoppeld van de productie. De melkpremie is hierop in 2006 voor het laatst een uitzondering.

In de intensieve veehouderij geldt dat vrijwel alle productprijzen zijn gestegen. Voor de kalverhouderij is de prijsstijging meer dan 10%. Voor eieren is de stijging, na een periode met erg lage prijzen, 13%. Ook de prijzen van varkens zijn, zij het minder, gestegen in 2006. De prijzen van vleeskuikens echter zijn gedaald.

De prijzen van de overige producten en diensten van de agrarische sector nemen toe met ongeveer 1,5%. Daardoor stijgt de gemiddelde prijs van de agrarische producten in 2006 met 6,5%.

Productiemiddelen

De hoeveelheid verbruikte goederen en diensten blijft in 2006 vrijwel op hetzelfde niveau. Het verbruik van veevoer, kunstmest en energie blijft vrijwel gelijk. Er werd een iets kleinere hoeveelheid zaaizaad verbruikt en het totale verbruik van andere goederen en diensten (met ruim 4,5 mrd. euro een belangrijke post) daalt licht, vooral als gevolg van de daling van het aantal bedrijven. Deze minimale daling aan de kostenkant en de minimale toename van het productievolume wijst evenals vorig jaar op een marginale toename van de productiviteit. In vergelijking met genoemde volumeontwikkelingen zijn de ontwikkeling van de prijzen anders. De prijsstijging van de verbruikte goederen blijft ondanks de ook in 2006 aanzienlijk hogere energieprijzen gemiddeld beperkt tot 4,5%. Door de hogere prijzen van graan zijn de veevoerprijzen in de tweede helft van dit jaar gestegen. Er is met de gemiddelde prijsstijging van de producten (6,5%) en de geringere prijsstijging van de kosten (4,5%) een duidelijke verbetering van de ruilvoet. Dit is dit jaar een van de belangrijkste redenen voor de positieve ontwikkeling van de resultaten van de sector.

8.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Tabel 8.2 *Raming toegevoegde waarde agrarische sector*

	Waarde in mln. euro			Index 2006 in % van 2005 (r)		
	2004 (v)	2005 (v)	2006 (r)	hoeveelheid	prijs	waarde
Totale brutoproductie	20.443	20.965	22.381	100,5	106,5	107,0
Aangekochte goederen en diensten a)	12.010	12.146	12.721	100,0	104,5	104,5
Waaronder:						
zaaizaad en pootgoed	954	987	987	99,0	101,0	100,0
veevoeder	3.676	3.386	3.533	100,5	103,5	104,5
energie	1.467	1.735	2.030	100,0	117,0	117,0
kunstmest	284	300	324	100,0	108,0	108,0
goederen en diensten	4.562	4.652	4.747	99,5	102,5	102,0
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	8.433	8.819	9.660	101,0	108,5	109,5
Af:						
afschrijvingen	2.658	2.730	2.798			102,5
niet productgebonden heffingen	391	422	425			100,5
Bij:						
niet productgebonden subsidies	341	322	421			131,0
Netto toegevoegde waarde	5.726	5.989	6.858			114,5

a) de financiële bankdiensten gekoppeld aan de rente zijn om de vergelijkbaarheid met andere jaren te handhaven net als voorgaande jaren toegerekend aan de rente.

Bron: 2004 en 2005, CBS; 2006, raming LEI.

Toegevoegde waarde en resterend inkomen

Omdat de bruto productiewaarde met 7% toeneemt en de kosten slechts met 4,5% stijgt de bruto toegevoegde waarde in 2006 met bijna 10% tot 9,7 mrd. euro. Het totale bedrag dat aan productgebonden subsidies is meegeteld in de brutoproductiewaarde neemt toe van 510 mln. euro naar bijna 550 mln. euro, vooral door de al genoemde hogere premiebedragen voor melk. De niet productgebonden subsidies nemen dit jaar ook aanzienlijk toe, met circa 100 mln. euro naar circa 420 mln. euro in 2006. Een deel van deze toename betreft de compensatie die de suikerbientelers ontvangen in de vorm van ontkoppelde toeslagen. Een gedeelte van deze toeslag wordt in december 2006 uitgekeerd. Door overheveling van aan producten gebonden subsidies naar de bedrijfstoelagen neemt dit bedrag aan subsidies aanzienlijk toe.

Het bedrag aan niet productgebonden heffingen blijft vrijwel gelijk. Deze heffingen bestaan grotendeels uit waterschapslasten en PBO-heffingen. Rekening houdend met de

ontwikkeling in subsidies en heffingen en de toename van het bedrag aan afschrijvingen met ruim 2%, neemt de netto toegevoegde waarde van de sector in 2006 met 15% toe.

Uit de netto toegevoegde waarde moeten de lonen van werknemers, de rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. Het gemiddeld uurloon in de land- en tuinbouw is in 2006 voor het eerst licht gedaald. Samen met een lichte opschaling van de arbeid en een kleine daling van het aantal betaalde arbeidskrachten wordt verwacht dat het bedrag aan betaalde loonkosten vrijwel gelijk blijft. Een lichte volumetoename zorgt voor een iets hoger bedrag aan betaalde rente. Hetzelfde geldt voor de betaalde pacht. Door een daling van de kosten van financiële diensten neemt de betreffende post uiteindelijk wel af (tabel 8.3).

Uiteindelijk leiden al deze ontwikkelingen tot een toename van het resterende inkomen met meer dan eenderde. In reële termen komt het resterende inkomen hiermee op een niveau dat de laatste jaren nog zelden gehaald is, in elk geval niet meer vanaf het jaar 2000. Als de uiteindelijke resultaten voor de sector worden gerelateerd aan de ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten of bedrijven, dan geeft dat voor het jaar 2006 een erg positieve ontwikkeling.

In reële termen, rekening houdend met een inflatie van ruim 1,5%, neemt de netto toegevoegde waarde per arbeidskracht met ruim 16% toe. Het resterende inkomen per bedrijf neemt in reële termen zelfs toe met bijna 40% (tabel 8.3).

Tabel 8.3 Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in miljoenen euro)

	2001	2002	2003	2004 (v)	2005 (v)	2006 (r)
Netto toegevoegde waarde	6.544	5.813	6.259	5.726	5.989	6.858
Betaalde loonkosten	2.044	2.237	2.287	2.312	2.262	2.258
Betaalde rente en (netto)pacht b)	1.113	987	1.237	1.153	1.212	1.191
Resterend inkomen	3.385	2.590	2.737	2.261	2.515	3.409
Indexcijfers a)						
Netto toegevoegde waarde, reëel	100	86	90	81	84	95
Idem, per arbeidskracht	100	87	92	86	90	105
Totaal resterend inkomen, reëel	100	74	76	62	68	91
Idem, per bedrijf	100	77	83	69	77	106

a) 2001=100; b) de financiële bankdiensten gekoppeld aan de rente zijn om de vergelijkbaarheid met andere jaren te handhaven net als voorgaande jaren toegerekend aan de rente.

Bron: 2001-2005, CBS; 2006, schatting LEI.

8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf

In deze paragraaf wordt evenals in voorgaande jaren een beknopte vergelijking gemaakt met het midden- en kleinbedrijf (MKB). Vergeleken wordt de ontwikkeling van het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het MKB en het inkomen per ondernemer in de land- en tuinbouw. Door verschillen in definities is het in de praktijk moeilijk om de hoogte van beide inkomens te vergelijken. Het gemiddelde brutototaalinkomen van zelfstandigen in het MKB wordt voor ongeveer 90% bepaald uit de winst uit de ondernemingen.

Het grillige verloop van de inkomens in de land- en tuinbouw staat in sterk contrast met de vrij stabiele ontwikkeling in het MKB. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat vooral de ontwikkeling van de loonkosten invloed heeft op het verloop van de inkomens in het MKB. Het MKB is daarmee een arbeidsintensieve bedrijfstak. Weliswaar geldt dat ook voor een aantal sectoren binnen de landbouw, maar de prijsvorming van de productie en ook de kosten worden toch ook bepaald door allerlei externe factoren. Sommige sectoren van het MKB hebben ongetwijfeld gevolgen van een mooie of slechte zomer, maar in de landbouw spelen dit soort zaken heel direct door in de prijsontwikkelingen van de diverse agrarische producten. Daarnaast is ook het buitenland in het geval van de landbouw meer van invloed op de prijsvorming op de verschillende markten.

De winst uit onderneming is voor de zelfstandigen in het MKB de belangrijkste factor bij de bepaling van de inkomens. De laatste jaren neemt het belang van inkomsten uit een dienstbetrekking verder toe. Net als in de landbouw worden de inkomsten van buiten het bedrijf dus belangrijker. Opvallend verschil is hier, dat de ondernemers in de landbouw geleidelijk aan ook betaalde werkzaamheden buiten de landbouw zijn gaan doen. In het MKB zien we een andere ontwikkeling. Werknemers in loondienst starten een eigen onderneming naast hun al bestaande betrekking. Dit noemt men de hybride starters (EIM, 2006).

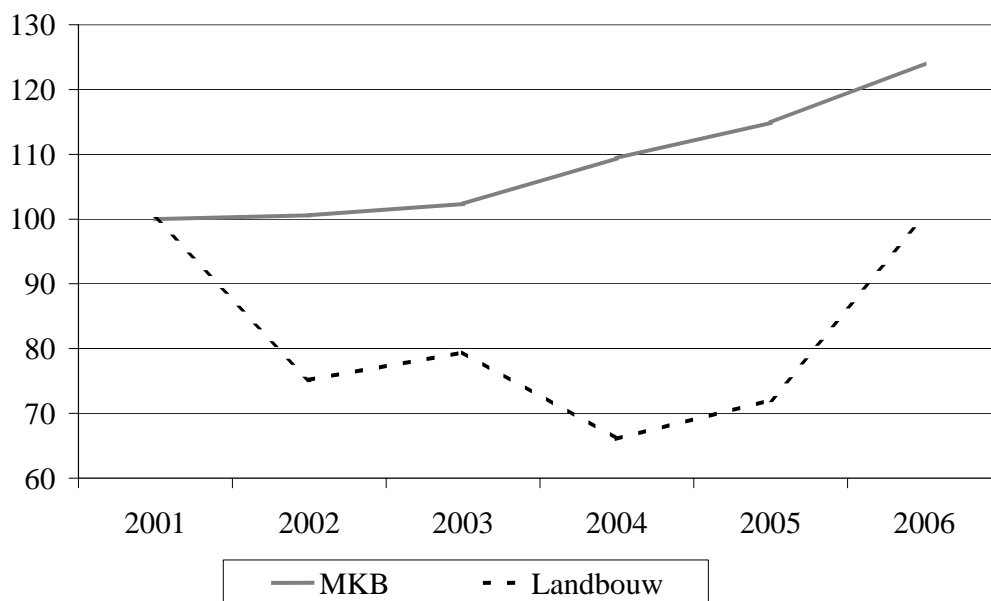
De afzet van het MKB neemt dit jaar met 3% toe, waarbij de exportontwikkeling een iets positiever beeld geeft dan de binnenlandse afzet. Dit verschilt vanzelfsprekend per sector. De goederenexport blijft iets achter bij de dienstenexport. Dit hangt sterk samen met de ontwikkeling in Azië en Oost-Europa. De industriële productie (ook die van Nederland) verschuift in een snel tempo naar landen in deze regio. De afzetgroei van de industrie blijft dan ook iets achter bij die van bijvoorbeeld de bouw, waar een forse groei is, maar ook van de detailhandel, die volop profiteert van de economische situatie waarbij de consumentenbestedingen duidelijk in de lift zitten. Consumenten besteden vooral meer aan luxe goederen en nemen ook de bestedingen in restaurants en hotels link toe. Binnen de detailhandel zit groeien de uitgaven vooral in woninginrichting, kleding en consumentenelektronica.

De toename van de afzet heeft in 2006 geleid tot een sterke groei van werkgelegenheid in het MKB. In 2005 kwamen er 65.000 nieuwe banen bij in het MKB, waarvan circa 20% nieuwe zelfstandigen. Deze groei van nieuwe bedrijven vinden we vooral in de bouw en de zakelijke dienstverlening terug. Maar naast deze nieuwe bedrijven zien we ook werkgelegenheidsgroei in vooral de bouw, de groothandel en de financiële en zakelijke dienstverlening. De groei van de consumentenbestedingen heeft ook op de werkgelegenheid in de detailhandel en horeca een positieve invloed.

De groei van de afzet heeft echter niet alleen een impuls opgeleverd voor de werkgelegenheid. Ook de winsten in het MKB namen hierdoor flink toe. Enige voorzichtigheid is echter ook geboden, want de hogere energiekosten en de vanaf volgend jaar weer te verwachten loonstijgingen zullen drukken op de winstgroei in het komende jaar.

De winstontwikkelingen per sector wijken wel iets af van die van de afzet. De sterkste winststijgingen zijn te vinden in de bouw, de industrie en de zakelijke en financiële dienstverlening. De sterke onderlinge concurrentie in de detailhandel zet de marges echter onder druk, waardoor de winstontwikkeling in de horeca en de detailhandel iets achterblijven bij de rest van het MKB. Naar verwachting zal de groei van de winst, die in 2006 ruim 9% was, in 2007 beperkt blijven tot circa 5%.

De op zich al sterke toename van de winsten in het MKB (9% in 2006) is geringer dan de stijging van het inkomen in de land- en tuinbouw die in de vorige paragraaf is gepresenteerd. Hierdoor kan de agrarische sector, evenals in 2005, een deel van de sinds 2001 opgelopen achterstand inhalen (figuur 8.2).

Figuur 8.2 Reële inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw en het MKB (index 2001=100)

8.4 Agrarisch inkomen in Europees perspectief

Op basis van de eerste ramingen van Eurostat wordt in deze paragraaf zicht gegeven op de ontwikkeling van het agrarische inkomen in de EU-lidstaten in 2006. Eurostat gaat hierbij uit van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht, waarbij het arbeidsvolume betrekking heeft op alle arbeid, zowel gezinsarbeid als betaald personeel.

De netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de gehele nieuwe Europese Unie (EU-25) zal in 2006 naar verwachting met bijna 3% toenemen. Zoals gebruikelijk lopen

ook dit jaar de uitkomsten in de verschillende landen in de Europese Unie sterk uiteen. De groei van het aldus gedefinieerde inkomen is met 17,6% het sterkst in Nederland, terwijl de daling in Ierland met ruim 10,2% het sterkst is (figuur 8.2). Een aantal factoren is van invloed op de ontwikkeling van deze inkomensindicator. Allereerst de opbrengsten, omdat de netto toegevoegde waarde het verschil aangeeft tussen de opbrengsten en de kosten (exclusief betaalde lonen, rente en pacht). Daarnaast bepalen ook de inflatie en de ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten het uiteindelijke resultaat in reële zin per land.

De relatief gunstige situatie in Nederland heeft zowel aan de volume- als aan de prijskant haar oorzaak. In de EU-25 neemt het volume van de agrarische productie met bijna 2% af, terwijl dat in Nederland vrijwel gelijk blijft. Vooral in de veehouderij is er in de EU een daling van het volume, terwijl in Nederland de productie met bijna 2% groeit. Alleen in Spanje, Portugal, Malta en het Verenigd Koninkrijk is er ook een toename van de agrarische productie. In de drie genoemde zuidelijke lidstaten wordt dit vooral veroorzaakt door een groei van de plantaardige productie. In het Verenigd Koninkrijk komt de stijging vooral door een grotere rundvleesproductie; kennelijk is deze na de jarenlang voortdurende BSE-affaire nu herstellende. In Europees verband is er een daling van de productievolumes voor bijna alle producten. Uitzondering hierop is de productie van oliezaden, fruit, bloemen en planten die groter is dan in het voorafgaande jaar. De Europese productie van rundvlees en varkensvlees blijft vrij stabiel.

De (nominale) prijzen van de verschillende agrarische producten nemen in 2006 beperkt toe. Buiten de tien nieuwe lidstaten stijgen de prijzen vooral in België, Duitsland en Nederland. In Nederland wordt dit voornamelijk veroorzaakt door hogere prijzen van voor Nederland relatief belangrijke producten als groenten, aardappelen, bloemen en planten. Deze prijzen zijn ook in België hoger, maar daar zijn ook de prijzen van veehouderijproducten duidelijk gestegen, met ruim 6%. Hierbij geldt dat de prijsdaling van melk in België minder invloed heeft dan in Nederland. In Duitsland zijn echter, net als in Nederland, vooral de prijzen van plantaardige producten hoger geworden.

Opvallend is dat de prijzen voor granen en oliezaden in de zuidelijke landen zijn gedaald. De prijzen voor granen en oliezaden in Frankrijk dalen met respectievelijk 12 en 15%, en in Spanje zelfs met 36 en 39%. In deze sectoren zien we een duidelijk verschil in de ontwikkeling in de noordelijke en zuidelijke lidstaten. Mogelijk hangt dit samen met het vroegere oogsttijdstip in het zuiden van de EU, waardoor de hogere graanprijzen en dergelijke van de laatste maanden niet zijn ontvangen door de telers.

Met uitzondering van Ierland en Malta daalt in alle landen van de EU-25 het volume van de aangekochte goederen en diensten. Deze daling is vrijwel gelijk aan de daling van het volume van de productie. Er is dan ook in de EU dit jaar nauwelijks sprake van enige productiviteitsverbetering. Wat betreft de prijsverhoudingen in de EU-25 geldt dat tegenover een stijging van de producentenprijzen met 0,6% een toename van de prijzen aan de kostenkant staat van bijna 4%. De belangrijkste oorzaak van deze laatste prijsstijging is de hogere energieprijzen (+10,5%) en de daardoor ook hogere prijs voor kunstmeststoffen (+5,8%).

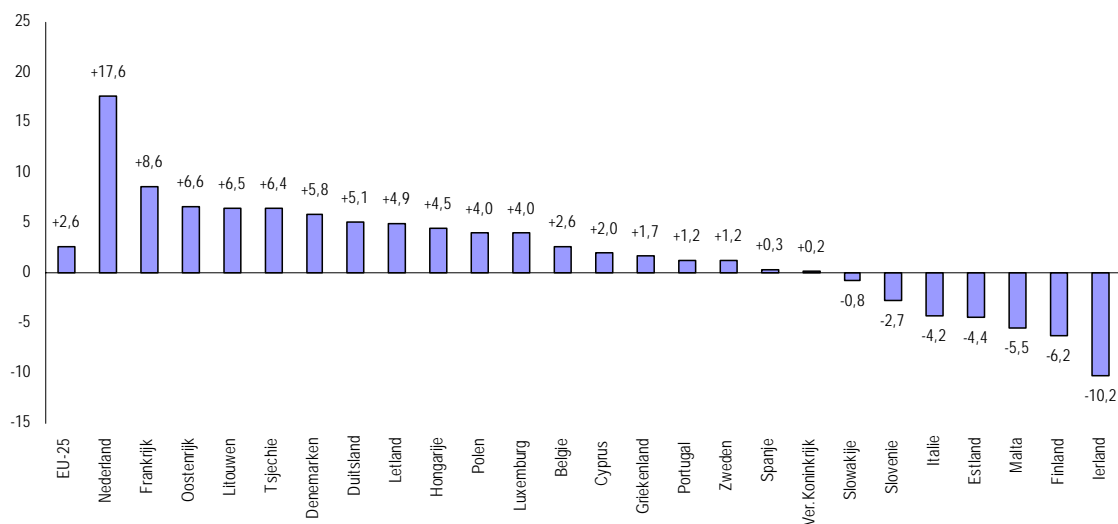
Met een daling van de brutoproductiewaarde in de EU-25 met ruim 3% en een iets groeiend bedrag aan aangekochte goederen en diensten daalt de reële bruto toegevoegde waarde in de EU-25 met ruim 7%. Hierbij moet wel worden opgemerkt, dat door de verdergaande ontkoppeling van de steunbedragen een verschuiving plaatsvindt van de

brutoproductiewaarde naar de subsidies. Het totale subsidiebedrag dat aan de Europese landbouw wordt uitgekeerd en dat niet direct aan producten gekoppeld is stijgt met bijna 40%, maar de daling van de productgebonden subsidies is vrijwel even groot qua omvang. Uiteindelijk neemt het totale subsidiebedrag in de EU-25 met ruim 3% toe. In de EU-15 is de toename een kleine 2%, terwijl in de tien nieuwe lidstaten als gevolg van de afspraken bij de toetreding het subsidiebedrag bijna 15% hoger is.

De hoeveelheid arbeid daalt in de meeste nieuwe lidstaten sterker dan in de 'oude' EU-15. In Hongarije, Tsjechië en Letland daalt het volume van de arbeid met 4 tot 6%, terwijl de daling in Litouwen met bijna 8% het grootst is. Samen met de ontwikkeling in de subsidiebedragen leidt dit ertoe dat een aantal nieuwe lidstaten relatief nog goed scoren ten opzichte van de andere lidstaten.

In de Baltische staten is vooral de inflatie in 2006 relatief hoog. In Litouwen en Estland bijna 5%, en in Letland zelfs bijna 9%. Daar staat tegenover dat de inflatie in Duitsland en Polen minder dan één procent is.

In de landen die in januari 2007 toetreden tot de EU is in de landbouw de inkomensontwikkeling erg uiteenlopend. In Bulgarije nam de indicator toe met ruim 6%, terwijl die in Roemenië met meer dan een kwart daalde volgens de door Eurostat geleverde informatie.

Figuur 8.2 Ontwikkeling van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in 2006 vergeleken met 2005 (procentuele mutatie)

Bron: Eurostat

Literatuur

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2006*. Periodieke Rapportage 1.06.01. LEI, Den Haag, 2006.

Bont, C.J.A.M. de en S. van Berkum (red.), *De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord*, Rapport 2.04.03. LEI, Den Haag, 2004.

Bont, C.J.A.M. de, S. van Berkum, J.H. Jager en J.F.M. Helming, *Suikerbeleid; Gevolgen van de Europese besluiten voor de Nederlandse akkerbouw en de Europese suikermarkt*, Rapport 6.06.06, LEI, Den Haag, LEI, 2006.

Everdingen, W.H. van en J.P.P.J. Welten, *Berekening en toepassing van Nederlands grootte-eenheden en standaardbedrijfseenheden (nge 1994 en sbe 1997)*. Periodieke Rapportage 63-94. LEI, Den Haag, 1998.

EIM, *Kleinschalig ondernemen 2006, Structuur en ontwikkeling van het Nederlandse MKB*, EIM, Zoetermeer, 2006.

Eurostat, *Statistics in focus*, Diverse edities, Luxemburg, 2006.

Poppe, K.J. (red.), *Het Bedrijven-Informatienet A tot Z*, Rapport 1.03.06, LEI, Den Haag, 2003.

Vrolijk, H.C.J., H.B. van der Veen, and J.P.M. van Dijk, *Sample of Dutch FADN 2004; Design principles and quality of the sample of agricultural and horticultural holdings*, Rapport 1.06.03, LEI, Den Haag, 2006.

Vrolijk, H.C.J., H.B. van der Veen en J.P.M. van Dijk, *Informatienet 2003 in zicht; Totstandkoming en kwaliteit van de steekproef land- en tuinbouwbedrijven van het Bedrijven-Informatienet*, Rapport 1.05.04, LEI, Den Haag, 2006.

Aanvullend kan naast de in deze publicatie opgenomen informatie over bedrijfsuitkomsten, informatie worden verschaft door de per hoofdstuk genoemde auteurs.

Regelmatig verschijnt er actuele informatie van het LEI over bedrijfsontwikkelingen en prijzen in land- en in tuinbouw in *Agri-Monitor* en op de website van het LEI (www.lei.wag-ur.nl).

Bijlage 1 Toelichting op indicatoren

Deze bijlage geeft een kort overzicht van de in dit rapport gehanteerde indicatoren en kengetallen. Hierbij gaat het (1) om de indicatoren die zijn toegepast bij het weergeven van de resultaten van de bedrijven, per bedrijfstype, en (2) om de indicatoren aangaande de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de sectorrekening.

De indicatoren voor de resultaten per bedrijf zijn met ingang van 2001 aangepast naar aanleiding van de introductie van de gewijzigde methoden en begrippen in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Een uitgebreide toelichting is opgenomen in Poppe, 2003.

(1) Indicatoren per bedrijf

Opbrengsten

De opbrengsten betreffen de verkoop van gewassen, dieren en veehouderijproducten (melk, eieren en dergelijke) en de verandering van de balanswaarde van biologische activa (vee en producten in bewerking per balansdatum). Bij dalende prijzen kan deze balanswaarde afnemen. Daarnaast worden ook de inkomsten uit toeslagen (EU-premies), werk voor derden en andere opbrengsten van het bedrijf meegerekend. Hierbij wordt uitgegaan van de werkelijke BTW-situatie van het bedrijf.

Betaalde kosten en afschrijvingen

Onder de betaalde kosten worden naast de kosten voor de in de productie aangewende goederen, bijvoorbeeld brandstof en veevoer, en diensten, bijvoorbeeld voor diergezondheid, ook de betaalde lonen, rente en pacht meegenomen.

Voorts worden afschrijvingen in rekening gebracht, maar niet op verhandelbare productierechten, zoals melkquota. Er wordt degressief afgeschreven van de nieuwwaarde, zodanig dat op de helft van de verwachte economische levensduur tweederde is afgeschreven.

Bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering

De bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering wordt berekend door op de opbrengsten van het bedrijf de betaalde kosten en afschrijvingen in mindering te brengen. Het geeft een beeld van het gezinsinkomen dat vanuit de gewone bedrijfsvoering behaald is.

Buitengewone baten en lasten

Dit betreft onder meer de boekverschillen die gerealiseerd worden bij verkoop van activa, incidentele schade-uitkeringen en verrekening van terugontvangen of te betalen BTW. Deze post heeft per bedrijf per jaar een vrij incidenteel karakter en wordt daarom buiten het inkomen uit normale bedrijfsvoering gehouden.

Gezinsinkomen uit bedrijf

Het gezinsinkomen uit bedrijf resulteert uit de bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering en de buitengewone baten en lasten. Het geeft weer welk bedrag op jaarbasis als inkomen voor het gezin resteert vanuit de bedrijfsactiviteiten.

Berekende kosten arbeid en vermogen

Voor de ingezette arbeid van de ondernemer(s) en gezinsleden worden kosten op basis van CAO-uurlonen (inclusief werkgeverslasten) in rekening gebracht. Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2 procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeen komt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsontwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5% aangehouden.

Totale kosten

De totale kosten van het bedrijf bestaan uit de betaalde kosten (exclusief betaalde rente), afschrijvingen en de berekende kosten voor arbeid en vermogen. Een beloning voor bedrijfsleiding is echter niet in de kosten opgenomen.

Opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit)

Het totaal van de opbrengsten die per 100 euro kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de inzet van gezinsarbeid en eigen vermogen. Wanneer de totale kosten niet volledig door de opbrengsten worden goed gemaakt resulteert een cijfer beneden 100. Zijn de opbrengsten hoger dan de kosten dan is de rentabiliteit meer dan 100.

Nettobedrijfsresultaat

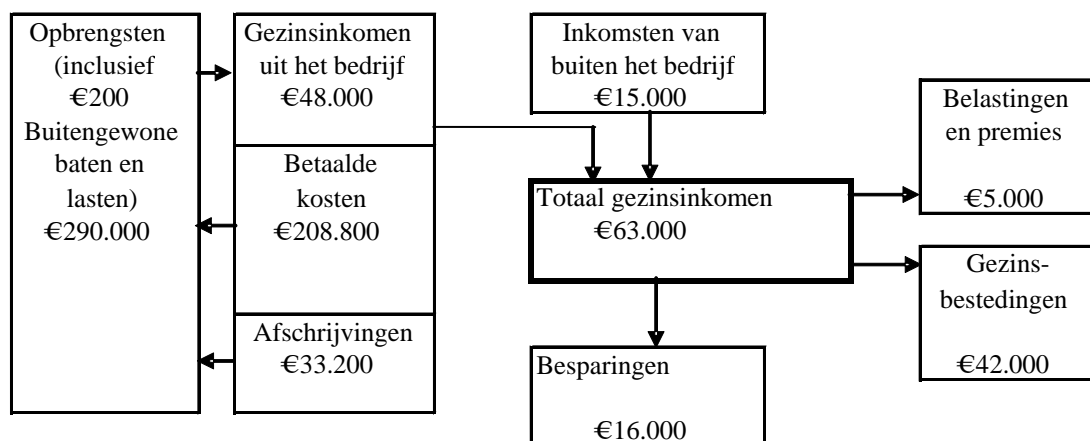
Het verschil tussen de opbrengsten en de totale kosten van het bedrijf. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor arbeid, grond en vermogen van de ondernemer(s). Het nettobedrijfsresultaat is in veel gevallen negatief. Dat betekent dat de berekende kosten niet of niet volledig worden vergoed.

Totaal gezinsinkomen

Gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf van de ondernemer en zijn echtgenote. Tot het inkomen van buiten het bedrijf behoren vergoedingen voor arbeid buiten het bedrijf, uitkeringen sociale verzekeringen en opbrengsten van vermogen buiten het bedrijf.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet in het huishouden is besteed en aan het eigen vermogen kan worden toegevoegd. Bij negatieve bedragen: de onttrekking aan het eigen vermogen voor het doen van gezinsbestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfs-exploitatie.

Figuur B1: Inkomensvorming van het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf, 2005 (v)

Bron: Informatienet

(2) Indicatoren sectorrekening

Brutoproduktiewaarde

De opbrengstwaarde van de producten, inclusief bijproducten en de aan het product verbonden subsidies, zoals de EU premies per dier en per hectare.

Factorkosten

Kosten (beloningsaanspraken) van de productiefactoren arbeid en vermogen. In deze kosten is geen vergoeding begrepen voor bedrijfsleiding.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten.

Resterend inkomen

Inkomen uit de land- en tuinbouw voor de niet- betaalde ondernemers en gezinsleden, dat bestaat uit de nettotoegevoegde waarde minus de betaalde lonen, rente en pacht.

Bijlage 2 Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Tabel B2.1 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2006 en de invloed van 1 procent prijswijziging op inkomen uit bedrijf per ondernemer, naar bedrijfstype

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype		
			melkvee-bedrijven	akkerbouw-bedrijven	zetmeel-aardappel-bedrijven
Inkomen uit bedrijf		euro	55.500	55.000	15.800
<i>Producten:</i>					
Melk	31,50	100 kg	1.605	6	9
Nuchtere kalveren	190	stuk	69	0	0
Slachtkoeien	2,15	kg	88	0	0
Tarwe	15,50	100 kg	3	175	52
Pootaardappelen	28,50	100 kg	0	360	1
Consumptieaardappelen	18,50	100 kg	8	355	59
Zetmeelaardappelen	3,40	100 kg	2	53	442
Suikerbieten	40,00	100 kg	10	225	265
Zaaiuien	15,00	100 kg	0	112	0
<i>Productiemiddelen:</i>					
Arbeid (betaald)	22,10	uur	19	39	15
Materiele activa (excl. rente)	102,3	index	540	595	584
Betaalde rente	100,0	index	188	131	154
Elektriciteit	108,3	index	41	22	15
Krachtvoer rundvee	16,40	100 kg	231	2	1
Krachtvoer overig vee			32	22	1
Zaaizaad en pootgoed	109,1	index	23	94	86
Meststoffen	107,9	index	58	87	102
Gewasbeschermingsmiddelen	100	index	16	160	212

Tabel B2.2 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2006 en de invloed van 1% prijswijziging op inkomen uit bedrijf op varkens- en pluimveebedrijven

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype				
			fokvarkens-bedrijven	vleesvarkens-bedrijven	gesloten varkens-bedrijven	leghennen-bedrijven	vleeskuiken-bedrijven
Inkomen uit bedrijf		euro	106.000	43.000	110.000	57.000	-12.000
<i>Producten:</i>							
Biggen	48	stuk	3.719		482		
Vleesvarkens	1,40	kg	697	4.752	5.390		
Eieren	4,95	100 stuks				6.289	
Vleeskuikens	0,693	kg					8.850
<i>Productiemiddelen:</i>							
Arbeid (betaald)	101,6	index	234	24	102	106	284
Materiële activa (exclusief rente)	102,3	index	605	391	717	873	692
Betaalde rente	100,0	index	231	129	231	235	182
Elektriciteit	108,3	index	99	62	120	139	114
Krachtvoer varkens	a)	100 kg	1.932	1.674	2.817		
Krachtvoer pluimvee	a)	100 kg				3.031	5.466

a) Zie hoofdstuk 3 voor de specifieke prijzen per diersoort.

Bijlage 3 Ontwikkeling van prijzen en productiviteit

Tabel B3.1 *Ontwikkeling van prijzen en productiviteit in 2006 (r) ten opzichte van voorgaand jaar (%), per bedrijfstype*

	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen productie- middelen	Bruto- productie- viteit	Productie- kosten per eenheid product	Opbrengsten- kostenver- houding
Melkveebedrijven	-2,5	7,5	1,5	6,0	-8,0
Biologische melkveebedrijven	2,0	7,5	3,0	4,0	-6,0
Fokvarkensbedrijven	2,5	6,5	2,0	4,0	-2,0
Vleesvarkensbedrijven	5,0	7,5	1,5	5,5	-1,0
Gesloten varkensbedrijven	3,0	6,5	1,0	5,5	-2,5
Leghennenbedrijven	16,0	6,0	1,0	5,0	10,5
Vleeskuikenbedrijven	-8,5	6,5	0,5	5,5	-13,5
Akkerbouwbedrijven	22,0	8,0	-5,0	14,0	7,0
w.v. zetmeelaardappelbedrijven	2,0	9,0	10,0	22,0	-16,0

Bijlage 4 Betrouwbaarheid van de steekproefresultaten

Aangezien het Informatienet van het LEI een steekproef is, is de kans aanwezig dat de steekproefresultaten afwijken van de werkelijkheid. Hoe groot de kans op afwijkingen is, hangt af van de spreiding in de resultaten tussen de bedrijven en van het aantal waarnemingen in de steekproef. Tabel B4.1 geeft voor het gezinsinkomen uit bedrijf, dat in deze publicatie het centrale inkomenskengetal is, inzicht in de betrouwbaarheid (precisie).

De tabel kan aan de hand van bijvoorbeeld de melkveebedrijven als volgt worden geïnterpreteerd: Het gezinsinkomen uit bedrijf voor de groep melkveebedrijven wordt voor 2005 berekend op 61.900 euro per bedrijf met een standaardfout van 2.200 euro. Dit betekent dat het gezinsinkomen uit bedrijf voor een bedrijf in de populatie naar schatting met 95% betrouwbaarheid zal liggen tussen plus of min 2 keer de standaardfout, dus tussen 57.500 en 66.300 euro. De standaardfout is het grootst bij de pot- en perkplantenbedrijven. Het gepresenteerde gemiddelde inkomen is daar dus het meest onzeker.

Tabel B4.1 Betrouwbaarheid van het gezinsinkomen uit bedrijf naar bedrijfstype, 2005 (v).

Bedrijfstype	Aantal bedrijven		Gezinsinkomen uit het bedrijf (x 1.000 euro)	Standaardfout inkomen	
	steekproef- populatie	steekproef		1.000 euro	%
Melkveebedrijven	20.800	271	61,9	2,2	3,6
Varkensbedrijven	4.040	114	79,6	5,2	6,5
w.v. fokvarkensbedrijven	1.500	40	100,1	9,4	9,4
vleesvarkensbedrijven	1.440	25	38,4	8,5	22,1
gesloten varkensbedrijven	1.100	49	105,7	8,6	8,1
Leghennenbedrijven	550	31	-9,0	13,7	.
Vleeskuikenbedrijven	360	26	97,3	9,8	10,1
Akkerbouwbedrijven	8.430	134	31,2	3,4	10,9
Glastuinbouwbedrijven	5.490	204	50,3	9,3	18,5
w.v. glasgroentebedrijven	1.790	95	32,2	10,5	32,6
snijbloemenbedrijven	2.470	78	46,3	13,3	28,7
pot- en perkplantenbedrijven	1.230	31	84,8	28,1	33,1

Bron: Informatienet.

Bijlage 5 Translation of table and figure headings

- Figure 1 Family farm income on dairy farms, arable farms, pig farms and glasshouse holdings (x 1,000 euro)
- Table 1 Profitability and family farm income on dairy farms, arable farms, intensive livestock farms, glasshouse and mushroom holdings (x 1,000 euro)
- Table 2 Development of number of specialized farms per type of farm (dairy, pigs, poultry, arable, glasshouse, mushroom and other, open field horticulture holdings)
- Table 2.1 Development of number of dairy farms and dairy cows
- Table 2.2 Development of costs of concentrates per cow and of fertiliser per ha grassland, kg milk per cow, dairy cows and kg milk per ha feed crops and grassland on milk production farms
- Table 2.3 Development of prices of milk, concentrates and cattle on dairy farms
- Table 2.4 Farm results and family farm income on dairy farms (1,000 euro per farm)
- Table 2.5 Economic results of dairy farms per farm (returns, costs, returns/costs relation)
- Table 2.6 Income spending and savings on dairy farms
- Table 2.7 Farm results and family farm income on organic dairy farms
- Table 2.8 Income spending and savings on organic dairy farms
- Table 2.9 Development of number of beef cattle and farms with beef cattle (steers, suckler cows and other female beef cattle)
- Table 2.10 Development of returns and margins on farms with beef cattle
- Table 2.11 Development of number of sheep and farms with sheep
- Table 2.12 Returns, direct costs and margins per ewe on farms with more than 25 ewes
- Table 2.13 Development of number of fattening calves and farms with fattening calves
- Table 2.14 Development of prices of fattened calves, young calves and milk powder
- Table 2.15 Farm results and family farm income on farms with fattening calves
- Table 2.16 Results and costs of farms with fattening calves
- Figure 2.1 Development of milk price (inclusive VAT)
- Figure 2.2 Results on dairy farms: output/costs relation, family farm income (x 1,000 euro)
- Figure 2.3 Dispersion of family farm income on dairy farms
- Table 3.1 Development of number of pigs and farms with pigs
- Table 3.2 Indicators of developments on farms with sows (per sow per year: returns, direct costs, margin, number of litters; price of concentrate, price per piglet)

- Table 3.3 Indicators of developments on farms with fattening pigs (per fattening pig per year: returns, direct costs, margins; kg of concentrate per kg growth, price of concentrate, output price per kg slaughtered weight)
- Table 3.4 Farm results and farm income on pig farms with sows (see table 2.4)
- Table 3.5 Economic results on pig farms with sows per farm (see table 2.5)
- Table 3.6 Farm results and farm income on pig farms with fattening pigs (see table 2.4)
- Table 3.7 Economic results on pig farms with fattening pigs per farm (see table 2.5)
- Table 3.8 Development of number of poultry farms, laying hens and broilers
- Table 3.9 Indicators of developments on farms with laying hens (per laying hen per year: returns, direct costs, margins; price of concentrates, eggs per laying hen, egg price)
- Table 3.10 Indicators of developments on farms with broilers (per 1,000 kg live weight: returns, direct costs, margins; price of concentrate, live weight (kg), kg concentrate per kg live weight)
- Table 3.11 Farm results and farm income on poultry farms (see table 2.4)
- Table 3.12 Economic results on poultry farms per farm (see table 2.5)
-
- Figure 3.1 Development of prices per kg pig meat
- Figure 3.2 Development of prices of piglets
- Figure 3.3 Development of results on pig farms: family farm income (x 1,000 euro)
-
- Figure 3.4 Dispersion of family farm income on pig farms
- Figure 3.5 Development of prices of eggs
- Figure 3.6 Development of prices of poultry meat
- Figure 3.7 Development of results on poultry farms: family farm income (x 1,000 euro)
-
- Table 4.1 Development of the acreage of arable crops and the number of arable farms
- Table 4.2 Development of the yields (1,000 kg/ha) and prices (euro per 100 kg) of some important crops on arable farms (wheat, barley, ware potatoes, seed potatoes, starch potatoes, sugar beets, spring-sown onions)
- Table 4.3 Farm results and farm income on arable farms (see table 2.4)
- Table 4.4 Economic results on arable farms per farm (see table 2.5)
- Table 4.5 Income spending and savings on arable farms
-
- Figure 4.1 Dispersion of family farm income on arable farms
- Figure 4.2 Results on arable farms (see figure 2.2)
-
- Table 5.1 Development of the acreage of glasshouse crops and the number of glasshouse holdings
- Table 5.2 Development of exports of some main vegetables (x 1.000 kg)
- Table 5.3 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly vegetables (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, other costs, total costs; net result)
- Table 5.4 Results and income on glasshouse holdings with mainly vegetables
- Table 5.5 Development of returns, sales and prices of some cut flowers

- Table 5.6 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly cut flowers (see table 5.3)
- Table 5.7 Results and income on glasshouse holdings with mainly cut flowers
- Table 5.8 Development of returns, sales and prices of some plant
- Table 5.9 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly pot plants (see table 5.3)
- Table 5.10 Results and income on glasshouse holdings with mainly pot plants
- Table 5.11 Economic results on glasshouse holdings
-
- Figure 5.1 Dispersion of family farm incomes in the glasshouse sector
- Figure 5.2 Returns/costs relation on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
- Figure 5.3 Family farm income on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
-
- Table 6.1 Development of acreage and the number of mushroom growers
- Table 6.2 Economic results of mushroom growers per farm (see table 2.5)
-
- Figure 6.1 Results and income on mushroom farms
-
- Table 7.1 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on outdoor vegetable production
- Table 7.2 Farm results and farm income of outdoor vegetable growers
- Table 7.3 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on bulb production
- Table 7.4 Farm results and farm income of bulb growers
- Table 7.5 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on fruit production
- Table 7.6 Farm results and farm income of fruit growers
- Table 7.7 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on nursery tree production
- Table 7.8 Farm results and farm income of nursery tree growers
-
- Table 8.1 Gross production value of the agriculture and horticulture sector (mln. euro) (arable products: cereals, potatoes, sugar beets, onions, forage; horticultural products: fresh vegetables, fresh fruit, flowers and plants, bulbs, tree nursery; cattle: meat, milk; intensive livestock: calves, pigs, broilers, eggs; other agricultural products and services)
- Table 8.2 Estimate of net value added in the agriculture and horticulture (mln. euro: gross production value; inputs as seeds, feed, energy, fertiliser; gross value added; depreciation, taxes, subsidies, net value added)
- Table 8.3 Development of net value added and income (mln. euro: net value added, wages paid, interest paid, remaining income; indexes: net value added, net value added per labourer, remaining income, remaining income per holding)

- Figure 8.1 Development of income in agriculture compared with small and medium-size holdings outside agriculture
- Figure 8.2 Development of net value added per labour unit
- Figure B1 Composition of income, spending and savings per farm
- Table B2 Prices for some products (milk, calves, cows, piglets, pigs, eggs, broilers, wheat, plant potatoes, ware potatoes, starch potatoes and onions) and inputs (labour, machinery, rent, feed, seeds, fertiliser, pesticides) and the influence on farm incomes of 1% change in price
- Table B3 Development of prices, productivity and profitability of dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, glasshouse holdings and mushroom farms
- Table B4 Reliability of farm income results (number of farms in population and in sample per type of farm, income per type of farm, standard error per type of farm in absolute terms and in %)